

SISÄLLYS

MURTO, KATARINA	4
<i>Esipuhe: Tulevaisuuksia Suomelle – yhdessä!</i>	
HAKALEHTO, SUVIANNA	6
<i>Kuinka tulevaisuudessa turvataan oppilaan oikeus opetukseen ja oikeudet opetuksessa?</i>	
HELLSTRÖM, MARTTI	12
<i>Tulevaisuuden koulun betoniraudat</i>	
HILTUNEN, ELINA	18
<i>Millainen on tulevaisuuden osaaja?</i>	
KANGASHARJU, AKI	24
<i>Koulutus on talouskasvun tärkein tekijä</i>	
LIIKANEN, ERKKI	28
<i>Mitä tutkimus kertoo Suomen suurista koulu-uudistuksista?</i>	
MURTO, RISTO & VARJONEN, SAMPO	32
<i>Lasten saannista tuli luokkakysymys</i>	
PANTSAR, MARI	38
<i>Miten ilmastonmuutos vaikuttaa tulevaisuuden koulutukseen?</i>	
RAZMYAR, NASIMA	44
<i>Miten kotoutamme ja koulutamme tulevaisuuden osaajat Suomeen ulkomailta?</i>	
REHN, OLLI	50
<i>Inhimillisessä pääomassa on pienen kansan voima</i>	
URPILAINEN, JUTTA	56
<i>Koulutus globaalin kehityksen ajurina – EU:n rooli muutoksen mahdollistajana</i>	

TILLSAMMANS TOGETHER

ESIPUHE

Tulevaisuuksia Suomelle – yhdessä!

TILLSAMMANS TOGETHER YHDESSÄ TILLSAMMANS TOGETHER YHDESSÄ TILLSAMMANS TOGETHER YHDESSÄ TILLSAMMANS TOGETHER YHDESSÄ TILLSAMMANS TOGETHER YHDESSÄ TILLSAMMANS TOGETHER YHDESSÄ TILLSAMMANS TOGETHER YHDESSÄ TILLSAMMANS TOGETHER YHDESSÄ TILLSAMMANS TOGETHER YHDESSÄ

Koulutus on yksi keskeisimpiä menestystekijöitä itsenäisen Suomen historiassa.

Opettajat jättävät jäljen jokaisen suomalaisen elämään. Opettajat myös mahdollistavat Suomen tulevaisuuden, sillä koulutus ja osaaminen varmistavat Suomen menestymisen. Kaikkialla Suomessa opitaan ja kehitetään uutta joka päivä koulutettujen ja työhönsä sitoutuneiden ammattilaisten johdolla.

Opetusalan Ammattijärjestö OAJ perustettiin viattomien lasten päivänä 28. joulukuuta 1973. Kolme suurta opettajajärjestöä, kansakoulun- ja oppikoulunopettajien järjestöt SOL ja OK sekä ruotsinkielisten opettajien SFL, yhdistivät voimansa peruskoulu-uudistuksen alla. Taustalla vaikutti myös virkaehtosopimusjärjestelmän synty, joka oli paljastanut erillisten opettajajärjestöjen edunvalvonnan haavoittuvuuden. Opettajien ammattijärjestötoiminnan juuret juontavat kuitenkin paljon kauemmas vuoteen 1887, jolloin senaatti myönsi toimiluvan Helsingin kansakoulujen opettaja- ja opettajatarhdistykselle.

Nykyisin OAJ on akavalaisen kentän suurin ammattijärjestö, joka tunnetaan vahvana edunvalvojana, näkyvänä ja tuloksellisena yhteiskunnallisena vaikuttajana sekä koulutuksen kehittäjänä. OAJ on ainutlaatuinen edunvalvoja myös maailman mittakaavassa: kokoamme yhteen koko koulutus-, kasvatusta ja tutkimusalan sekä kaikkien alojen opettajat, alan esihenkilöt sekä eri alojen tutkijat.

50-vuotisjuhlavuonna OAJ suuntaa katseen tulevaan. Tämä tulevaisuus pamphletti kokoaa yhteen kymmenen eri alan asiantuntijan näkemykset yhteiskunnallisista kehityssuunnista ja niiden vaikutuksista päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten arkeen. Keskeisenä teemana pamphletissa on

se, miten koulutuksen ja osaamisen avulla turvataan yhteiskunnan toimiminen tilanteessa, jossa väestö vanhenee ja vähenee, talousnäkymät ovat sumuiset, demokratiakehitys voi olla uhattuina, teknologia ja tekoäly laajenee ja luonnon kantokyky on koetuksella.

OAJ haluaa toimia rohkeana ja aktiivisena keskustelunavaajana yhteiskunnallisissa muutoksissa. Tämä julkaisu tarjoaa laajan katsauksen tämän hetken suuriin teemoihin aina ilmastonmuutoksesta kansantalouden kasvattamiseen ja työelämän murrokseen. Lämmin kiitos kaikille kirjoittajille asiantuntemuksenne jakamisesta!

Jäsentemme työ vaikuttaa laajasti koko yhteiskuntaan. Yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset vaikuttavat myös jäsentemme arkeen. He kohtaavat työssään jokaisen suomalaisen ja kaikki yhteiskunnan ilmiöt. Tämän päivän opetuksessa ovat yhtä aikaa läsnä liitutaulu ja ChatGPT, uusin digitaalinen kehitys ja käsillä tekemisen tärkeys. Myös yhteiskunnan lieveilmiöt eriarvoistumisesta liikkumattomuuteen näkyvät jäsentemme työssä päivittäin. 50-vuotisjuhlavuonna OAJ haluaa tuoda esiin entistä vahvemmin jäsentemme äänen ja jokaisen opettajan työn tärkeyden.

Toivomme, että julkaisu herättää keskustelua koulutuksen tilasta ja tulevaisuudesta sekä yhteiskunnallisista muutoksista ja muutostarpeista. Suomi kehittyy ja menestyy koulutuksen avulla.

OAJ pitää tärkeänä, että Suomi on maailman paras paikka opettaa, oppia ja tutkia. Siitä hyötyy jokainen jäsenemme ja koko Suomi. Osaava ja hyvinvoiva sivistys-Suomi tehdään yhdessä. ●

Katarina Murto

OAJ:n puheenjohtaja

Kuinka oppilaan oikeus opetukseen ja oikeudet opetuksessa turvataan tulevaisuudessa?

Oppilaan oikeudellisen aseman perusta on perusopetuslaissa säädettyssä oppivelvollisuudessa ja perustuslain mukaisessa oikeudessa maksuttomaan perusopetukseen. Maksuton perusopetus on turvattu myös ihmisoikeutena useissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa.

Mediassa on ollut esillä huoli oppimistulosten heikkenemisestä. Vähemmän on pohdittu niitä haasteita, joita liittyy oppilaan oikeuksista ja hyvinvoinnista huolehtimiseen koulussa. Perusopetuslain mukaan lapsen edun on ohjattava perusopetuksen suunnittelua, järjestämistä ja päätöksentekoa. Lain esitöiden mukaan lapsen edun eli lapsen oikeuksien toteuttamisen ensisijaisuus on jopa koko perusopetuksen järjestämisen ja toteuttamisen läpileikkaava oikeusperiaate. Eduskunnan oikeusasiamies on todennut lapsen edun ensisijaisuuden estävän esimerkiksi koulutuksen järjestäjän toimintaan liittyvien taloudellisten ja käytännöllisten intressien asettamisen oppilaiden oppimisen ja hyvinvoinnin toteuttamisen edelle.

SUOMESSA OPETUSTA on ollut tapana tarkastella lähinnä hyvinvointipalveluna eikä niinkään perus- ja ihmisoikeutena. Koulutuksen järjestäjän toiminnassa on kyse julkisen tehtävän hoitamisesta, johon kuuluu opetustoimessa työs-

**SUVIANNA
HAKALEHTO**

Kirjoittaja työskentelee oikeustieteen professorina Itä-Suomen yliopistossa.

kentelevien velvollisuus noudattaa tarkoin lakia. Tämä sisältää kansainväliset ihmisoikeussopimukset, joista YK:n lapsen oikeuksien sopimus antaa perusopetuksen opetus-suunnitelman perusteiden mukaan oikeudellisen perustan perusopetukselle.

Opetustoimen oikeudelliset reunaehdot ovat kokeneet muutoksen mm. perus- ja ihmisoikeuskehityksen myötä, mikä on vahvistanut alaikäisen oikeudellista asemaa ja korostanut perus- ja ihmisoikeutena turvatun oikeuden opetukseen merkitystä. Jos tämä oikeus ei jonkun oppilaan kohdalla toteudu lainsäädännön edellyttämällä tavalla, kyse on samalla sekä perusoikeuden että ihmisoikeuden loukkauksesta. Lapsen oikeuksien sopimuksen velvoite alaikäisten erityisestä suojelusta ja huolenpidosta korostaa koulutuksen järjestäjän vastuuta huolehtia oppilaan oikeuksien toteutumisesta koulupäivän ajan.

SELVITÄN KIRJOITUKSEN ALUKSI SITÄ, mitä oikeus perusopetukseen sisältää. Tämän jälkeen nostan esiin seikkoja, jotka nähdäkseni uhkaavat näiden oikeuksien toteutumista. Lopuksi pohdin mahdollisuuksia vaikut-

taa siihen, että oppilaiden oikeudet toteutuisivat nykyistä paremmin tulevaisuudessa.

Oikeuksien toteutumista voidaan tehostaa sekä ennakkollista oikeussuojajärjestelmää parantamalla että kehittämällä niitä oikeusturvakeinoja, joihin on mahdollista turvautua, jos kokee oikeuksiaan loukatun. Tällä hetkellä vakavia puutteita liittyy sekä oppilaan ennakkolliseen että jälkikäteiseen oikeusturvaan. Perusopetuksen opiskeluympäristö ja päätöksenteko onkin saanut ikävän kunnianpäätyä eduskunnan oikeusasiamiehen listaaman kymmenen keskeisimmän suomalaisen perus- ja ihmisoikeusongelman joukkoon jo useampana vuotena peräkkäin. Oikeusasiamiehen ratkaisukäytännön perusteella on mahdollista tunnistaa eräitä toistuvia esimerkiksi oppimisympäristön turvallisuuteen, oppimisen tuen toteuttamiseen,

Oikeutta opetukseen
loukataan esimerkiksi
siinä tapauksessa,
ettei opetus perustu
opetussuunnitelmaan.

hallinnolliseen päätöksentekoon ja uskonnonvapauden toteutumiseen liittyviä oikeudenloukkauksia, joita kouluissa ei tunnisteta lainvastaisiksi käytännöiksi.

Mistä oikeus opetukseen koostuu?

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ esitti keväällä 2023 sivistyksellisten perusoikeuksien yhdenvertaisen toteutumisen turvaamista maan kaikissa osissa. On tärkeä tunnistaa perus- ja ihmisoikeuksien merkitys opetustoimessa, mutta velvollisuus toteuttaa sivistykselliset ja muutkin perusoikeudet on toki ollut olemassa jo pitkään, eikä kyse ole mistään uudistuksesta.

Oikeus opetukseen sisältää yhdenvertaisesti toteutetun oikeuden laadukkaaseen ja maksuttomaan, opetussuunnitelman mukaiseen opetukseen turvallisissa oppimisympäristössä sekä oppilaalle kuuluvien perus- ja ihmisoikeuksien toteuttamisen. Yhdenvertaisuuden toteuttaminen edellyttää koulutuksen järjestäjää huolehtimaan siitä, että kaikkien

oppilaiden oikeus opetukseen toteutuu riippumatta esimerkiksi erityistarpeista tai asuinpaikkakunnasta. Oikeutta opetukseen loukataan esimerkiksi siinä tapauksessa, ettei opetus perustu opetussuunnitelmaan, oppilaan edellytetään suorittavan maksuja, oppilaaseen kohdistuvaan kiusaamiseen ei puututa tehokkaasti tai koulukuljetusta ei järjestetä perusopetuslain edellyttämällä tavalla.

Perusopetuksen laatukriteerien mukaan **opetuksen laatua** on tarkasteltava erityisesti oppilaan kohtaaman toiminnan laatuina. Koska suomalainen opettajankoulutus on tasokasta, asuinpaikkakunnalla ei yleensä ole merkittävää vaikutusta opetuksen pedagogisen laadun tai opettavien sisältöjen näkökulmasta.

Harvemmin on esillä opetuksen laadun yhteys koulun toiminnan järjestämiseen voimassa olevien säädösten ja määräysten mukaisesti. Laadukas opetus sisältää oppilaan oikeuksien toteutumisen perustuslain, lapsen oikeuksien sopimuksen ja perusopetuslain edellyttämällä tavalla. Laatuun

kuuluu myös oppilaan oikeuksien toteutumiseksi välttämättömien edellytysten, kuten määrältään ja ammattitaidoltaan riittävien ja asianmukaisten sekä lasten ja nuorten opettamiseen soveltuvien henkilöstöresurssien, turvaaminen.

Oikeus opetukseen sisältää oikeuden saada **riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea heti tuen tarpeen ilmetessä**. Tähän kuuluu oikeus tarpeita vastaavaan tukiopetukseen, osa-aikaiseen erityisopetukseen sekä tehostettuun ja erityiseen tukeen perusopetuslain mukaisesti. Koulutuksen järjestäjä on velvollinen tekemään kohtuulliset mukautukset, jotka turvaavat vammaisille oppilaille yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua opetukseen.

Oikeusasiamiehen ratkaisuihin nousevat usein ongelmat eri hallinnonalojen monialaisessa yhteistyössä oppilaiden tuen tarpeen tunnistamisessa sekä oikea-aikaisen tuen antamisessa. Toisinaan tuesta ei ole tehty lainsäädännön edellyttämiä muutoksenhakukelpoisia hallintopäätöksiä tai tehdyt päätökset eivät ole perustuneet lakiin. Perustuslakivaliokunta ja oikeuskansleri ovat kiinnittäneet vakavaa huomiota alueellisiin eroihin yhdenvertaisessa pääsyssä perusoikeuksien toteutumisen kannalta välttämättömiin palveluihin.

KOULUTERVEYSKYSELYN TULOKSET osoittavat, että oikeudessa yhdenvertaiseen opetukseen on monenlaisia haasteita, sillä kyselyssä haavoittuviksi määritelyihin ryhmiin kuuluvien oppilaiden tulokset poikkeavat varsin merkittävästikin keskimääräisistä tuloksista. Kyselyn mukaan esimerkiksi kodin ulkopuolelle sijoitetuilla oppilailla sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistön kuuluvilla oppilailla on muita huomattavasti useammin vaikeuksia oppimistaidoissaan, he pitävät muita harvemmin koulunkäynnistä ja heillä on tavanomaista useammin kouluväsymystä. Tulokset viittaavat mm. siihen, etteivät nämä oppilaat ole saaneet tarvitsemaansa oppimisen tukea eikä koulussa ole onnistuttu luomaan ilmapiiriä, joka innostaisi oppilaita koulunkäyntiin.

Alaikäisille on turvattu ihmisoikeutena **oikeus kehitykseen ja hyvinvointiin**. Oikeus sisältää kaikkien terveyttä ja

turvallista kehitystä uhkaavien riskien ennalta estämisen sekä oikeuden siihen, että kehitystä ja hyvinvointia vaarantaviin asioihin puututaan tehokkaasti. Oppilaan henkinen ja fyysinen hyvinvointi on lähtökohtaedellytys sille, että hän voisi nauttia oikeudestaan opetukseen. Opetustoimessa työskentelevillä on velvollisuus ohjata oppilas riittävän varhain hakemaan tarvitsemiaan opiskeluhuollon palveluja, kuten kouluterveydenhuollon ja psykologin palveluja. Tutkimusten mukaan nuoret välttävät ongelmistaan kertomista koulun henkilökunnalle, erityisesti opettajille, joten ongelmien tunnistamiseen on erityisesti panostettava.

Kouluterveyskyselyn perusteella haavoittuviin ryhmiin kuuluvilla oppilailla on jopa useita kertoja enemmän masennusoireita, yksinäisyyden kokemuksia sekä huolta omasta psyykkisestä terveydestä kuin oppilailla keskimäärin. Nämä havainnot liittyvät puutteisiin tunnistaa oppilaiden hyvinvointiin ja terveyteen liittyviä haasteita koulussa ja oppilashuollossa. Eduskunnan oikeusasiamies onkin nostanut

opiskeluhuollon palveluiden – erityisesti psykologipalveluiden – riittämättömyyden listaan keskeisistä ongelmista perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa.

JOTTA OPPILAAN OIKEUS OPETUKSEEN toteutuisi asianmukaisesti ja oppilas viihtyisi koulussa, **oppimisympäristön on oltava turvallinen**. Asianmukaisen turvallisuuden tason mittapuuna voidaan pitää

lapsen oikeuksien sopimuksen sisältämää kaiken väkivallan ja huonon kohtelun kieltoa. Tähän lukeutuu myös yhdenvertaisuuslaissa kielletty ihmisarvoa loukkaava tai uhkaava ilmapiiri kiellettyjen syrjintäperusteiden nojalla (häirintä).

Koulun henkilökunta on vastuussa koulupäivän ajan siitä, ettei oppilaisiin kohdistu minkäänlaista väkivaltaa tai huonoa kohtelua. Koulutuksen järjestäjä on velvollinen poistamaan turvallista opiskeluympäristöä vaarantavat tekijät välittömästi.

Oikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota suomalaisen koulun haasteisiin huolehtia turvallisesta oppimisympäristöstä todeten, etteivät keinot havaita ja puuttua kiusaamiseen ole riittäviä. Oppilaiden kokema kiusaaminen on li-

Koulutuksen järjestäjä on velvollinen poistamaan turvallista opiskeluympäristöä vaarantavat tekijät välittömästi.

sääntynyt jonkin verran viime vuosina. Perusopetuksen 8. ja 9. luokan pojista 8,6 % ja tytöistä 7,5 % ilmoitti kouluterveyskyselyssä joutuneensa kiusatuksi joka viikko. Kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia kiusattiin kouluterveyskyselyn tulosten mukaan kolme kertaa enemmän ja maahanmuuttajataustaisia lapsia yli kaksi kertaa enemmän kuin muita oppilaita. Näihin ryhmiin kuuluvat oppilaat kertoivat itse kiusanneensa muita yli neljä kertaa useammin kuin muut. Tuloksissa on kyse vakavista puutteista huolehtia oppimisympäristön turvallisuudesta.

YK:n lapsen oikeuksien komitea korostaa **velvollisuutta tunnistaa erityisen haavoittuvat, tuen tarpeessa olevat lapset ja lapsiryhmät** ja varmistamaan heidän oikeuksiansa toteutumisesta aktiivisin toimin. Tämä koskee myös oikeutta opetukseen.

Erityisryhmiin kuuluville oppilaille, kuten vammaisille oppilaille ja maahanmuuttajaoppilaille, on turvattu lainsäädännössä erityisiä oikeuksia. Oppilaalla on yksittäistapauksessa tehtävien ja lakiin perustuvien kohtuullisten mukautusten kautta oikeus käyttää yhdenvertaisesti ja täysimääräisesti hänelle kuuluvia oikeuksia.

OPETUSTOIMESSAKIN POSITIIVINEN erityiskohtelu, joka tavoittelee tietyn ryhmän aseman tai olosuhteiden parantamista tosiasiallisen yhdenvertaisuuden saavuttamiseksi, on sallittua tai toisinaan jopa edellytys perus- ja ihmisoikeuksien toteuttamiseksi. Oikeusasiamies on korostanut koulutuksen järjestäjän velvollisuutta ottaa huomioon oppilaiden yksilölliset tarpeet ja oikeuksien toteutuminen, kun suunnitellaan, päätetään ja järjestetään oppilaan palveluja.

Perusopetuslaki velvoittaa valitsemaan päätöksenteossa eri ratkaisuvaihtoehdoista yksittäisen lapsen perus- ja ihmisoikeuksia parhaiten toteuttavan ratkaisun. Toiminnan on oltava suunnitelmallista ja tarpeen mukaan moniammatillista. Eduskunnan sivistysvaliokunta on korostanut opetustoimen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden saumatonta yhteistyötä oppilaiden hyvinvoinnin tukemisen edellytyksenä. Oppilaan oikeudet on toteutettava asianmukaisesti myös tilanteessa, jossa kaupungin sisällä on toimialojen välillä epäselvyyttä ja erimielisyyttä kustannusten jaosta.

Miksi oikeuksien toteutuminen vaarantuu?

OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEIDEN tavoitteena on varmistaa koulutuksellisten perusoikeuksien, tasa-arvon, opetuksellisen yhtenäisyyden ja laadun sekä oikeusturvan toteutuminen. Oppilaalle kuuluvien perus- ja ihmisoikeuksien tai oikeusturvan merkitys ei käy kuitenkaan ilmi näistä perusteista eikä myöskään perusopetuslaista tai opetus- ja kulttuuriministeriön antamista perusopetuksen laatuksiteereistä, vaikka jälkimmäisten on tarkoitus turvata opetukselliset ja sivistykselliset perusoikeudet lapsille ja nuorille. Puutteena on pidettävä mm. sitä, ettei lapsen oikeuksien sopimuksen veloitteita ole systemaattisesti otettu huomioon opetustoimen lainsäädännössä, opetussuunnitelman perusteissa tai muissakaan opetustoimen määräyksissä ja ohjeissa.

Olisi tärkeää, että koulussa työskentelevät olisivat selvillä kaikista niistä oikeuksista, joiden toteuttamisesta koulutuksen järjestäjä vastaa. Opettajat ovat vastuussa esimerkiksi oppilaiden uskonnonvapauden, koskemattomuuden, sananvapauden ja omaisuuden suojan toteutumisesta koulupäivän aikana. **Oikeuksien näkyväisyys opetustoimessa käytössä olevissa asiakirjoissa ja jopa perusopetuslaissa** voi olla omiaan luomaan epätie-toisuutta ja jopa virheellistä käsitystä siitä, mitä oikeuksia opetustoimessa on velvollisuus toteuttaa.

TOINEN OIKEUKSIEN TOTEUTUMISTA VAARANTAVA tosiasia on juridisten perusasioiden, kuten julkista tehtävää hoitavan keskeisten velvollisuuksien ja oppilaan erityisen oi-

keudellisen aseman, puuttuminen opettajankoulutuksesta. Eduskunnan oikeusasiamies on todennut usein vakavia puutteita opetuksen järjestäjien ja koulujen oikeudellisessa osaamisessa, hallinnollisessa menettelyssä ja päätöksenteossa.

Jo opetustoimessa työskentelevien oman oikeusturvan kannalta on välttämätöntä, että he tuntevat lakiin perustuvat velvollisuutensa. **Suomalainen opettajankoulutus ei ole vielä edes kohtuullisella tasolla julkista tehtävää hoitavan juristien valmiuksien osalta.** Oikeus opetuksen vaarantuu kroonisesti, mikäli on epäselvää, millaiset raamit oppilaan oikeudellinen asema ja hänen perus- ja ihmisoikeuksiansa toteuttaminen asettavat koulutuksen järjestäjälle.

Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsilla on oikeus tuntea oikeutensa, ja ihmisoikeuskasvatus on annettu koulujen tehtäväksi. Tästä ei ole Suomessa huolehdittu. **Oppilaalle onkin haasteellista hahmottaa omia ja muille ihmisille kuuluvia oikeuksia ja velvollisuuksia** ja näiden merkitystä käytännössä. Koska lasten ei voida olettaa tuntevan oikeuksiaan ja

tunnistavan niiden loukkauksia, kouluissa työskentelevien ammattilaisten velvollisuudet ennakkollisen oikeusturvan toteuttamiseen korostuvat.

Puutteet esimerkiksi turvallisuudessa oppimisympäristössä tai oppimisen tuessa taikka lakiin perustamaton puuttuminen yksityisyyden suojaan tai sananvapauteen eivät kuitenkaan läheskään aina tule edes oppilaan ja huoltajan, puhumattakaan kanteluviranomaisten tietoon. **Loukkausten jääminen piiloon** on vakava uhka oikeuksien to-

teutumiselle. YK:n lapsen oikeuksien komitea pitää välttämättömänä, että lapsille turvattujen oikeuksien toteutusta valvotaan erityisen huolellisesti.

Asianmukaisen valvonnan voidaan katsoa sisältyvän jo julkisen vallan velvollisuuteen huolehtia oikeusturvan tehokkaasta toteutumisesta. Tällä hetkellä **millään taholla ei ole oma-aloitteista oikeutta tai velvollisuutta valvoa oppilaiden oikeuksien toteutumista koulussa.** Tältä osin Suomi on Euroopan tasolla varsin poikkeuksellisessa asemassa. Koulutuksen järjestäjien luotetaan toteuttavan tehokasta sisäistä valvontaa perus- ja ihmisoikeuksien toteuttamiseksi. Oletus ei kuitenkaan vastaa todellisuutta.

Oikeudenloukkausten havaitsemista ja oikeuksiin pääsyä vaikeuttaa **oikeusturvakeinojen puutteellisuus opetustoimen asioissa.** Oikeusasiamies on jatkuvasti kiinnittänyt huomiota opetuksen järjestäjän velvollisuuteen huolehtia siitä, että koulussa noudatetaan perusopetuksen järjestämisestä annettuja säädöksiä, määräyksiä ja ohjeita. Oikeusturvakeinoihin, kuten kanteluun, turvautuminen on kuitenkin huoltajien aktiivisuuden ja voimavarojen varassa. Kanteluratkaisuissa aluehallintovirastot ja oikeusasiamies antavat hallinnollista ohjausta, joka ei oikeudellisesti velvoita opetuksenjärjestäjää muuttamaan toimintaansa. Opetustoimessa tehdään hallintopäätöksiä vain murto-osassa asioista. Näin ollen valitusoikeus on ainoastaan eräissä tilanteissa, joissa oppilas tai hänen huoltajansa arvelee oikeutta loukatun. Moniin lainvastaisiin toimenpiteisiin tai laiminlyönteihin ei voi kohdistaa valitusta tai oikaisuvaatimusta.

Lapsille ja nuorille soveltuvia oikeusturvakeinoja Suomessa ei toistaiseksi ole kehitetty, ja on syytä olettaa, etteivät oppilaat ole yleisesti tietoisia mahdollisuudesta kannel-la oikeusasiamiehelle. Toisinaan jälkikäteinen oikeusturva pyritään kuittaamaan painottamalla varhaista puuttumista ongelmiin. Ennalta estävät toimet eivät kuitenkaan voi poistaa sitä tosiasiaa, että oikeuksia toisinaan loukataan. Oikeudenloukkausten saattaminen tutkittavaksi on myös tärkeä osa perusoikeutena turvattua oikeutta oikeusturvaan.

Jo opetustoimessa työskentelevien oman oikeusturvan kannalta on välttämätöntä, että he tuntevat lakiin perustuvat velvollisuutensa.

OPPILAALLE KUULUVIEN OIKEUKSIEN toteuttamatta jättämisestä tai niiden loukkaamisesta ei ole säädetty erityisiä seuraamuksia, ellei kyseessä ole samalla rikoslaissa rangaistavaksi määrätty teko tai vahingonkorvauslain mukaan vahingonkorvausvastuuseen perustuva vahinko. Näin ollen ei ole olemassa monesta muusta toimintaympäristöstä poiketen uhkaa siitä, että oikeudenloukkauksiin puututtaisiin ja että niistä seuraisi jotain. Heikko pääsy oikeuksiin heikentää järjestelmän uskottavuutta, ja oppilaalle lainsäädännössä turvatut oikeudet näyttäytyvät toisinaan lähinnä illusorisina eivätkä tehokkaasti toteutettavissa olevina.

Vahingonkorvauslakiin on esitetty säännöstä, jonka mukaan julkista tehtävää hoidettaessa tapahtunut perusoikeuden tai ihmisoikeuden loukkaus voidaan määrätä korvattavaksi. Tämä parantaisi myös oppilaiden oikeusturvaa.

Kohti oppilaan oikeuksien asianmukaista toteuttamista

KOULULLA ON KESKEINEN merkitys lasten ja nuorten elämässä useiden vuosien ajan. Opetustoimen vastuulla on huolehtia siitä, että perus- ja ihmisoikeutena turvattu oppilaan oikeus opetukseen toteutuu myös yhteiskunnan muuttuessa. Kaikille kuuluvien perus- ja ihmisoikeuksien merkityksen vahvistaminen on johtanut yksilön – myös oppilaan – oi-

keuksia koskevan sääntelyn lisääntymiseen ja oikeuksien vahvistumiseen. Opetustoimen oikeudellistumisesta saataan puhua kielteiseen sävyyn ja todeta sen olevan esteenä koulun tavoitteena olevalle oppilaiden opettamiselle. Kuitenkin kaikissa julkisissa tehtävissä toiminnan tavoitteita on toteutettava siihen osallistuvien lakiin perustuvia oikeuksia toteuttaen.

Koulutuksen järjestäjän tulee tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Kaiken tämän tulee toteutua siten, että samalla edistetään, kunnioitetaan, toteutetaan ja suojellaan kaikkia oppilaille kuuluvia perus- ja ihmisoikeuksia.

OPPILAISIIN LIITTYVÄ SUURI VASTUU. Koulussa työskentelevien on suojeltava oppilaiden turvallista kehitystä ja kaikkia lapselle lainsäädännössä turvattuja oikeuksia. Jotta tämä onnistuisi, velvoitteista on säädettävä selkeästi, henkilökunta on koulutettava asianmukaisesti ja asiantuntevasti, koulutukseen on varattava riittävät voimavarat, oppilaan oikeuksien toteuttamista on valvottava systemaattisesti ja epäiltyihin oikeudenloukkauksiin on puututtava tehokkaasti. Oppilaiden oikeuksien toteutuminen on turvattava juridisten velvoitteiden mukaisesti huolimatta mahdollisista perusopetuksen tavoitteisiin tai opetustoimen uudistuksiin liittyvistä erimielisyyksistä.

Lopuksi on syytä nostaa esiin alaikäisille perus- ja ihmisoikeutena turvattu oikeus saada näkemyksensä selvitettyksi ja huomioon otetuksi kaikissa itseään koskevissa asioissa. Velvoite koskee myös koulutuksen järjestäjää, vaikka sitä ei ole kirjattu perusopetuslakiin.

Lasten ja nuorten näkemysten, kokemusten ja toiveiden selvittäminen on välttämätön osa oppilaan oikeuksien toteuttamista, ja esimerkiksi korkeimmat oikeudet ja laillisuusvalvojat kiinnittävät sen toteutumiseen nykyisin säännönmukaisesti huomiota. Oppilaiden äänen kuuluminen kaikessa koulun toiminnan järjestämiseen liittyvässä työssä on näin ollen olennaista ja tukee osaltaan perusopetuksen kehittämistä kohti oppilaan oikeudet paremmin huomioon ottavaa koulua, joka voisi olla tulevaisuuden suomalainen menestystarina. ●

Tulevaisuuden koulun betoniraudat

Suomalainen peruskoulu käynnistyi vuonna 1972. Tuolloin, yli 50 vuotta sitten, maailma oli dramaattisesti toisenlainen kuin nyt.

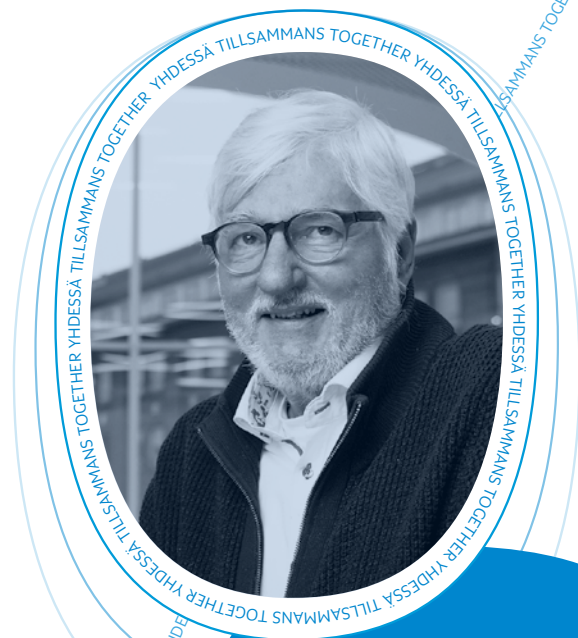
Sittemmin peruskoulua on paikattu, korjattu ja faceliftattu, mutta perusrakenne on kestänyt. Maailma ei pysähdy. Päinvastoin muutos kiihtyy. Myös koulutuksessa se on hyväksyttävä. Nyt on uskallettava rakentaa aihioita tulevaisuuden koululle ja valita rakennustyölle kestävät betoniraudat.

Pitkään väitettiin, että tulevaisuus ei tule, vaan että se tehdään. Kyllä se tulee, yllättäen ja pyytämättä, kuten viime vuosien huikea tekninen kehitys ja globaalit kriisit osoittavat.

Suomalainen peruskoulu on ollut huikea brändi. Sen tulokset ovat edelleen kansainvälisesti hienoa tasoa. Keskitasoa halvemmalla. Mutta se ei riitä. Toisin kuin 50 vuotta sitten, nyt meille ei löydy tulevaisuuden koululle mallia muualta. Se on luotava itse.

Tulevaisuuden koulun kuvittelu on aloitettava peruskysymyksistä. Koulu on instituutio. Instituutio on Kalevi Kivistön viisaiden sanojen mukaan vakiintunut tapa ratkaista jokin ongelma.

Mitä ongelmaa koulu ratkaisee? Mikä on se vaikuttava lääkeaine, jolla koulu tuon ongelman ratkaisee paremmin kuin muut keinot? Miksi tuo lääkeaine vaikuttaa? Vastaukset näihin kysymyksiin ovat ne betoniraudat, joiden varaan tulevaisuuden koulun kuvittelu tulee rakentaa. Näin väitän.

KUVA: VEIKKO SOMERPURO

MARTTI HELLSTRÖM

Kirjoittaja on kasvatustieteen tohtori ja opetusneuvos, joka on työskennellyt muun muassa luokanopettajana, yliopistolehtorina ja peruskoulun rehtorina.

Mihin ongelmaan koulu on oikea ratkaisu?

GHATGPT:N MUKAAN tieltävästi ensimmäinen koulu sijaitsi muinaisessa Sumerissa nykyisen Irakin alueella noin 5000 vuotta sitten. Tätä koulua kutsuttiin edubaksi, taloksi, jossa annetaan tietoa.

Edubassa eliittiä opetettiin kirjoittamaan, lukemaan ja laskemaan. Siinä on koulun juuri. Tuon jälkeen koulut ovat levinneet kaikkialle maailmaan, ja niiden on luvattu ratkaisevan luvuttoman joukon muitakin ongelmia sielun pelastamisesta globaaliin kilpailukykyyn.

Usein koulun tärkeimmiksi tehtäviksi on mainittu tradition siirto ja päivitys, kvalifikaatio eli päteyttäminen toisaalta eheäksi, sivistyneeksi persoonaksi ja toisaalta eri ammatteihin, integrointi eli sopeuttaminen sekä kvalifiointi eli karsinta ja sijoittaminen oikeille paikoille yhteiskunnan hierarkiassa. Raadollisesti merkittävä tehtävä on ollut myös järjestää alaikäisille järkevää tekemistä, jotta vanhemmat voivat käydä töissä.

Koulusta on tehty kaikkeuden keskus. Koulu ei kuitenkaan voi olla ratkaisu rajattomaan määrään keskenään jännitteisiä ongelmia. Sellaisena koulu on vain kompromissi. On pystyttävä priorisoimaan ja sanallistamaan koulun perustehtävä.

John Deweyn mukaan koulun tehtävä on opettaa, kuinka selvittää elämässä. Pannaan vähän paremmaksi: Koulun tehtävä on antaa eväät hyvään ja jopa onnelliseen elämään. Kaikille. Ihan kaikille. Ei vain työelämään vaan myös ihan omaan elämään. Ei vain elämään joskus myöhemmin vaan myös ihan tässä. Tulevaisuuden koulu ei voi olla elämän etinen tai odotushuone.

Tulevaisuuden koulu ei voi olla elämän etinen tai odotushuone.

Millaisella lääkeaineella koulu tuon ongelman ratkaisee?

TULEVAISUUDEN KOULU pysyy maailman muutosvauhdissa mukana, jos se reagoi muutoksiin pedagogisesti tulevaisuuskestävällä tavalla. Sukelletaan pohtimaan asiaa A.K. Ottelinin tiivistämien kolmen kasvatusopin keskeisen kysymyksen avulla: Miksi? Mitä? Miten? Millainen on tulevaisuuskestävä pedagogiikka?

1. OPETUKSEN PÄÄMÄÄRÄ ON SE, MIKSI OPETAMME. Kyse on tulevaisuuden koulun tavoitteista. Jotta selviää elämässä, on opittava tärkeitä taitoja ja taitoa oppia itse oppimaan. Tärkeitä keille? Sekä yhteiskunnalle ja sen työelämälle että itselle. Myöhemmin ja nyt.

2. OPETUKSEN VÄLIKAPPALE TAI OPETUSAINES ON SE KASVATUKSEN SISÄLTÖ, MITÄ OPETAMME. Kyse on tulevaisuuden koulun oppimäärästä. Mitkä asiat ovat tärkeitä? Vastaus: Perustaidot, asiat, jotka ovat tärkeitä millaisessa tulevaisuudessa tahansa. Tärkeitä kenelle? Sekä yhteiskunnalle ja sen työelämälle että itselle myöhemmin ja nyt.

3. OPETUKSEN MUOTO ON METODI, JOLLA YRITÄMME OPETTAA. Mitkä työtavat tulee valita? Työtavat, jotka ovat vaikuttavimpia, tehokkaimpia ja laadukkaimpia.

PERUSKOULUMME ONGELMA on, että sillä on liikaa tavoitteita, liikaa opeteltavia asioita ja että sen metodinen pohja ei ole riittävän monipuolinen. Niin tavoitteet, sisällöt kuin metodit ovat lähes yksin aikuisten: poliitikkojen, hallinnon ja koulun väen päättämiä. John Dewey kirjoitti jo edellisellä vuosituhanella, että koulujen tulisi olla paikkoja, joissa jokainen oppilas voi opiskella asioita, jotka kiinnostavat häntä ja ovat tärkeitä juuri hänelle. Koska emme tiedä, millainen tulevaisuus on.

Tulevaisuuden koulun pedagogiikan ei pitäisi olla joko tai- vaan sekä että -pedagogiikkaa. Annettaisiin juuret ja siivet; arvokkain osa kulttuuriperintöä ja tärkeimpiä tulevaisuustaitoja.

Koulussa opitusta tulisi olla hyötyä kaikille. Yhteiskunnan tulisi saada osaavaa väkeä. Ja koulun tulisi auttaa jokaista yksilöä kasvamaan täyteen mittaansa. Vähän pienemmille koululaisille on tärkeää, että heillä on aikaa löytää itsensä, saada taitoja hallita tunteitaan, tutustua toisiin, ystävyyttä. Isommille on tärkeää saada aikaa selvittää murroksien aivomyrskystä, löytää oman identiteettinsä, oman juttunsa, oman intohimonsa ja omat vahvuutensa.

Tarvitaan aikaa kaikille ja jokaisen itsensä tärkeinä ja innostavina pitämille asioille. Siksi olisi parturoitava oppimääriä. Vähemmän onkin enemmän.

Voisiko oppiaineiden määrää vähentää sulauttamalla niitä toisiinsa? Tai käyttää toisia aineita työkaluina? Voisiko mitään opettaa hieman kevyemmin? Ei opetettaisikaan kaikkea kaikesta kaikille.

Entä, jos jakaisimme koulupäivän kahtia siten, että osa päivästä koostuisi kaikille tärkeästä ja yhteisestä, osa olisi selvästi joustavampaa? Osa päivästä voitaisiin opiskella kaikille tärkeitä perusasioita: yleissivistystä keskeisimmistä perinteisistä aineista. Loppuosa päivästä voisi puolestaan koostua vahvemmin personoiduista osuuksista, joissa koululaiset voisivat laajentaa ja syventää osaamistaan itselleen tärkeissä aiheissa.

Näin toimittiin jo 1900-luvun alussa pienessä yhdysvaltalaiskunnassa Winnetkassa. Siellä raivattiin opetussuunnitelmaan tilaa oppilaiden omille mielenkiinnon kohteille ja silti varmistettiin huolellisella opetuksella ja riittävällä harjoittelulla, että ydinasiat opitaan kunnolla.

Kun nykyään opetussuunnitelma on voimassa noin vuosikymmenen, paketti vanhenee. Entä, jos opetussuunnitelmakin jaettaisiin kahteen osaan? Olisi oppimäärän staattinen osa, jossa opeteltaisiin tärkeintä kulttuuriperintöä ja perusasioita. Sen lisäksi olisi dynaaminen osa, joka sisältäisi vuosien varrella vaihtuvat teemat. Tässä dynaamisessa osassa voitaisiin ottaa huomioon lasten ja nuorten harrastuksen ja kiinnostuksen kohteet. Oppilaat pääsisivät valit-

**Koulun tulisi auttaa
jokaista yksilöä
kasvamaan täyteen
mittaansa.**

**Puutteellinen
opetuskielen
taito on liukumäki
syrjäytymiseen.**

semaan asioita, joista haluat tietää enemmän.

Tulevaisuuden koulun on löydettävä keinot tehostaa opetuskielen oppimista. Puutteellinen opetuskielen taito on liukumäki syrjäytymiseen. Tulisiko opetuskielten kirjoja laajentaa esim. lisäämällä englanninkielistä opetusta? Tai luoda oppimateriaalia, jossa voidaan säädellä kielen vaikeustasoa tai jopa kieltä?

Asioita pitäisi saada oppia monella eri tavalla, koska ei ole yhtä oikeaa menetelmää. Voidaan käyttää vanhaa ja uutta. Oppia voi opettajan johdolla ja omatoimisesti. Yksin ja yhdessä. Vastaanottaen, etsien ja uutta luoden. Koulussa ja aidoissa ympäristöissä. Kaikki opimme parhaiten kokemuksista ja seurauksista itselle ja muille. Ja omista kysymyksistä. Vaikeasti lähestyttäviä, kasvatuksellisesti tärkeitä asioita, esimerkiksi

kestävää kehitystä, rauhaa tai rasismia, voi teoriaopetusta paremmin oppia taiteen kautta.

Mistä lääkeaine syntyy?

MITEN SIIS SYNTYY LÄÄKEAINE, joka antaa jokaiselle eväät selvitä elämässä ja elää jopa onnellisena?

Koulussa oppilaiden turvallisuuden ja hyvinvoinnin tulisi olla ensisijaisia. Turvallisuuden tunteen vuoksi jokaisella oppilaalla tulisi olla oma pysyvä kotiryhmä ja oma vas-tuuopettaja.

Kaikki tärkeä tapahtuu kohtaamisissa. Pedagogiikassa kohtaamisissa tärkeintä on tavoitteisuus ja vuorovaikutus. Tarvitaan toimintaa, jonka tavoitteet ovat kirikkaat ja kiinnostavat. Tarvitaan tahdikasta vuorovaikutusta, joka perustuu opettajan ja oppilaiden keskinäiselle luottamukselle.

Tulevaisuuden koulun pedagogiikan tulee tyydyttää kasvavan ihmisen perustarpeita. Decin, Ryanin ja Martelan mukaan niitä on neljä:

1. TARVE ONNISTUA

– mikä edellyttää selkeitä tavoitteita ja rajoja

2. TARVE OLLA OMAN TOIMINTANSÄ KÄYNNISTÄJÄ

– mikä edellyttää reviiiriä

3. TARVE KUULUA JOUKKOON JA SAADA HUOMIOITA ITSELLE TÄRKEILTÄ

– mikä edellyttää turvallista ryhmää

4. TARVE OLLA HYÖDYKSI

– mikä edellyttää tilaisuuksia auttaa

KOULULAISET HALUAVAT kuulua ryhmään. Tässä onnistutaan, jos he tuntevat olevansa yhtä jonkin ryhmän kanssa ja että hyvä mieli ja onnistuminen riippuvat tuosta ryhmästä. Yhteistoiminnallinen oppiminen on tässä fiksua apuväline.

Keskeinen pedagoginen periaate on opetuksen ikäkauden mukaisuus. Mitä voi ja kannattaa opettaa missäkin iässä? Millaiset työtavat tukevat kunkin ikäkauden kasvutehtäviä ja tapaa oppia?

Eri ikäkausina lapsia kiinnostavat eri asiat. Ja juuri kiinnostus ja innostus on oppimisen kannalta tärkeää. Olemme ehkä aliarvioineet ikäkausipedagogiikan merkitystä, ja meiltä itse asiassa puuttuu kokonaan ikäkausididaktiikka, joka kohdistuisi murrosikänsä vuosiin.

Lapsuus on ehkä ihmiselämän tärkein kausi. Lapsi ajattelee eri tavalla kuin aikuinen. Hän mielikuvittelee. Hän on täynnä toimintatarmaa ja toiminnan tarvetta. Hän oppii saduista, luovasta toiminnasta, käsillä tekemisestä, leikistä, oikeasta työstä. Leikki tekee hyvää, ja leikkeihin kannattaa sujauttaa myös opetuksia. Pienten lasten kouluarjen tulee olla kiireetöntä, täynnä päivänpaistetta.

Pian pikkulapsiajan jälkeen alkaa lyhyt ”järjen aika”. Mielenniinnon ala laajenee, jolloin opetusohjelma voi olla paljon aiempaa rikkaampi. Mitä isommiksi koululaiset tulevat, sitä enemmän olkoon akateemista opiskelua, vanhan tiedon vastaanottoa, kokonaan uuden tiedon luomista ja jopa

aitojen ongelmien ratkaisua. Isommat lapset käyttävät jo paremmin päätään. He oppivat myös tuottamalla sisältöjä, jakamalla niitä ja ratkaisemalla oikeita ongelmia yhdessä.

Sitten tulee puberteetti, joka käynnistää siirtymän lapsuudesta nuoruuteen. Murrosikä merkitsee suurinta murroskautta, jonka yksilö kokee elämässään. Nuoren on pakko provosoida konflikteja ja rikkoa sääntöjä irtautuakseen ja itsenäistyäkseen. Samalla nuorella on vaikeuksia ymmärtää ja hallita käytöstään, tunteitaan ja impulssejaan. Yläkouluikäisillä oppilailla on myös vakava ikäkausiongelma: Miten olla cool ja samalla hyvä koulussa? Kuinka kelpaisi sekä koululle että kavereille?

Miten murrosikäisten opetus järjestetään fiksusti? On tärkeää ymmärtää, miten muutokset kehossa ja aivoissa vaikuttavat oppimiseen, ja mukauttaa opetusta sitä vastavasti. Murrosikäisten muutoksista seuraa turvattomuutta. Siihen auttaa turvallinen ja kannustava ilmapiiri. Teinit tarvitsevat enemmän tukea ja ohjausta kuin koskaan ennen. On vahvistettava kasvatuksellisuutta. Nuori tarvitsee ymmärtäjää mutta samaan aikaan lujaa mutta lämmintä vastustusta uhoilulleen. Tämän ikäisiä opettavan tulee puhua niin, että nuori haluaa kuunnella, ja kuunnella niin, että nuori haluaa puhua.

Pienten lasten kouluarjen tulee olla kiireetöntä, täynnä päivänpaistetta.

Annetaan nuorten opettaa toinen toisiaan. Tehdään oikeita töitä. Opitaan oikeita ongelmia ratkomalla.

Nuori tarvitsee mahdollisuuksia oppia tuntemaan itseään ja löytämään omat vahvuutensa. Hänen on saatava asettaa myös itse tavoitteita. Erityisesti tässä iässä tulevaisuuden koulun tulisi olla paikka, jossa jokainen oppilas voi

opiskella myös asioita, jotka kiinnostavat ja ovat tärkeitä juuri hänelle. Opetuksen tulisi olla käytännöllistä. Jokaiselle pitäisi järjestää tilaisuuksia onnistua.

Murrosiässä opitaan paljon keskustelemalla. Annetaan nuorten kehittää itse-tuntemustaan tarjoamalla mahdollisuuksia tutustua eri-

lasiin harrastuksiin. Murrosikäiset kaipaavat toiminnallisia ja yhteistoiminnallisia työtapoja. Annetaan nuorten opettaa toinen toisiaan. Tehdään oikeita töitä. Opitaan oikeita ongelmia ratkomalla.

Kehon hallinta tuottaa mielihyvää. Siksi liikkumista tarvitaan lisää. Tarvitaan lisää kädentaitoja.

Nuoruus on myös luovuuden aikaa. Draama auttaa saannallistamaan omia kuohuva tunteita. Otetaan huoli digi-uupumuksesta ja tietokone-hypen vaaroista vakavasti, mutta luodaan niille taidoille hyödyllisiä käyttötilaisuuksia. Digitaalisuus tarjoaa huikeaa lisäarvoa mm. sisällön tuottamiseen ja jakamiseen. Käytetään tietotekniikkaa, kun se tuo lisäarvoa.

Yläluokkien opetusta tulee tulevaisuuden koulussa viiedä suuntaan, jossa nuoruusikä, tuota ainutlaatuista keskenäisyyden aikaa, kunnioitetaan ja ymmärretään. Koulun rakenteiden tulisi joustaa ja sopeutua aikataulullisesti paremmin nuorten kasvuvaiheeseen ja elämäntilanteeseen. Koulupäivän rakennetta tulisi hölskyttää jo unirytmien muutoksen vuoksi. Huokoistaminen tekisi hyvää myös palautumisen kannalta. Kaikkein isoimmille koululaisille tulevaisuuden koulu voisi järjestää tilaisuuksia olla mukana oikeissa projekteissa, joissa voi parantaa maailmaa.

Perusasioita tulisi opetella perinpohjaisesti, kertaamalla, toistamalla. Vaikka korvasta vetämällä, kuten Jukka Sarjala on neuvonut. Oppiaines kannattaa kääntää kysymyksiksi ja jäsentää oppilaille mieluisiksi tehtäviksi. Opettajan tehtävä on problematisoida ilmiöitä oppilaille, ei esittää niitä valmiina.

Joka viikolle tarvittaisiin luokille omaa aikaa, jolloin voitaisiin yhdessä suunnitella, arvioida ja kehittää koulunkäyntiä ja tehdä luokan omia juttuja. Luokan hyvä henki ei synny itsestään. Luokkayhteisöjä tulee ohjata arvostamaan toisia ja välittämään toisista. Tarvitaan hauskuutta ja yhdessä onnistumisen kokemuksia. Tarvitaan aikaa, jotta ryhmissä ehtii käynnistyä kasvua tukevia prosesseja ja jotta jokainen ehtii tunnistaa oman laatunsa ja saada harjoitusta niissä taidoissa, joissa tarvitaan.

Tunnetaidotkin opitaan paremmin kasvokkain oikeissa tilanteissa kuin erillisillä oppitunneilla. Empatiataidot kehittyvät aidoissa kohtaamisissa.

Opettajan tehtävä on problematisoida ilmiöitä oppilaille, ei esittää niitä valmiina.

Millainen on tulevaisuuden osaaja?

Koulutus, jos mikä, on ala, jossa tarvitaan taitoa katsoa tulevaisuuteen. Koulutuksen tarkoituksena on kehittää opiskelijoiden taitoja sellaisiksi, että niistä on hyötyä tulevaisuudessa.

Koska työura kestää usein vuosikymmeniä, parhaimmillaan koulutus myös valmentaa oppilaita muutoksiin niin, että heidän taidoistaan on hyötyä uusissa muuttuneissakin olosuhteissa. Ymmärtämällä tulevaisuutta voimme kouluttaa osaajia, joiden osaaminen kestää aikaa.

MITEN SITTEN VOIMME nähdä tulevaisuuteen ja sieltä kumpuaviin koulutustarpeisiin? Ennustaminen on mahdotonta, mutta yksi tapa katsoa tulevaisuuteen on tarkastella tässä päivässä esiintyviä megatrendejä.

Megatrendit ovat määritelmänsä mukaan suuria globaaleja muutoksia, joilla on pitkät juuret historiassa. Megatrendit eivät välttämättä jatku sellaisenaan hamaan tulevaisuuteen asti, mutta niillä on kuitenkin voimakas vaikutus tulevaisuuteen – tavalla tai toisella. Ne myös vaikuttavat siihen, mitä ja miten koulutamme tulevaisuudessa.

Tässä kirjoituksessani käyn läpi kymmentä globaalia megatrendiä ja sitä, mitä uudenlaisia osaamistarpeita megatrendit tuovat tullessaan ja miten ne voivat vaikuttaa koulutukseen yleisemminkin. Artikkelin loppuksi listaan vielä taitoja, joita mielestäni tulevaisuudessa tarvitaan.

KUVA: VEIKKO SOMERPURO

**ELINA
HILTUNEN**

*Kirjoittaja on futuristi,
diplomi-insinööri,
kauppätieteiden tohtori
ja tohtoriopiskelija
Maanpuolustus-
korkeakoulussa.*

Kymmenen megatrendiä ja niiden vaikutus osaamistarpeisiin ja koulutukseen Suomessa

OLEN LISTANNUT kymmenen megatrendiä, joilla on ollut merkittävä vaikutus globaalisti jo vuosia tai jopa vuosikymmeniä. Ne vaikuttavat vielä tavalla tai toisella tulevaisuudessakin maailmaamme.

On hyvä kuitenkin huomata, että megatrendien sisällä käy myös myllerrystä. Joidenkin megatrendien suuntaan pyritään vaikuttamaan esimerkiksi lainsäädännöllä, kansainvälisillä sopimuksilla ja erilaisilla projekteilla. Myös vastatrendejä voi nousta.

KYMMENEN MEGATRENDIÄ, JOITA TARKASTELEN:

1. Ilmastonmuutos
2. Ekokriisi: Biodiversiteetin heikkeneminen, ympäristön saastuminen ja resurssipula
3. Väestönkasvu
4. Väestörakenteen muutos
5. Kaupungistuminen
6. Globalisaatio
7. Vaurauden ja kulutuksen kasvu
8. Eriarvoisuuden kasvu
9. Digitalisaatio
10. Teknologian kehitys

ILMASTONMUUTOS JA EKOKRIISI kulkevat oikeastaan käsi kädessä. Kumpikin vaikuttaa toiseen. Nostan aina nämä kaksi megatrendiä esille suurimpina maailmaan tulevaisuuteen vaikuttavina voimina.

Ihmiskunta on valitettavasti pystynyt pilaamaan ympäristöään tehokkaasti. Tätä voidaan todistaa monilla erimittareilla. Kasvihuonekaasujen pitoisuudet ilmakehässä ovat kasvaneet viimeisen vuosisadan aikana, kasvihuonekaasupäästöt ovat lisääntyneet ja luonnon monimuotoisuus on heikentynyt hälyttävästi. Saastutamme palloamme harvinaisen tehokkaasti: meret täyttyvät muovista ja ilma pienhiukkasista.

Onneksi ihmiskunta on myös tajunnut virheensä: kansainvälisissä ilmastokokouksissa on tehty päätöksiä pääs-

töjen vähentämisestä. Myös luonnon monimuotoisuuden heikkenemiseen on herätty. Montrealin luontokokouksessa vuonna 2022 päätettiin massiivisista globaaleista tavoitteista luonnon ennallistamiseksi. Toiveena on, että tavoitteet eivät jää pelkäksi sanahelinäksi, vaan ne myös toteutetaan.

MUTTA MITEN ILMASTONMUUTOS ja ympäristön tila liittyvät koulutukseen ja osaamistarpeisiin tulevaisuudessa? Paljonkin, sillä uskon, että tulemme elämään yhä kriisiytyneessä maailmassa, jossa on sekä sopeuduttava ilmastonmuutokseen että keksittävä uudenlaisia ratkaisuja luonnon monimuotoisuuden ennallistamiseen ja ilmastonmuutoksen torjuntaan.

Siirtymä kohti hiilineutraalia maailmaa vaatii uudenlaisia teknologisia ratkaisuja esimerkiksi uusiutuvien energiamuotojen käyttöönottoon siirtymisessä, hiilidioksidin talteenotossa, uusissa liikenne- ja ratkaisussa sekä muuttuvassa maataloudessa.

Tämä johtaa siihen, että tarvitsemme uudenlaisia osaajia tulevaisuudessa esimerkiksi vihreän teknologian, uusien energiamuotojen ja liikenne- ja ratkaisujen alalla. Myös uudenlainen maatalous, johon liittyy muun muassa synteettinen biologia ja vertikaaliviljely, on ala, johon tarvitsemme koulutettuja ihmisiä.

KOSKA ILMASTONMUUTOS ja luontokato ovat suuria megatrendejä, niiden vaikutukset tulevat näkymään jokaisella alalla. Rakentamiseen tulee uudenlaisia vaatimuksia liittyen esimerkiksi sateiden ja kosteuden määrän lisääntymiseen. Terveystieteillä hoidetaan enemmän ilmastonmuutoksen aiheuttamia tiloja, kuten uusia vektorivälitteisiä tauteja, zoonooseja, liukkaudesta johtuvia kaatumisvammoja, lisääntyviä allergioita ja astmaa.

Logistiikka-alalla tulevaisuudessa tiet ja rautatiet tulevat kärsimään ilmastonmuutoksen aiheuttamista äärisäälimiöistä. Pelastuslaitoksilla taas joudutaan keskittämään voimavaroja sään ääri-ilmiöiden aiheuttamien tuhojen korjaamiseen.

Koulutuspuolella on esimerkiksi varauduttava siihen, että mustat ja märät talvet ja äärisääilmiöt lisäävät masenusta, mikä tuo lisähaasteita opetukseen. Koska ympäristöhaasteet tulevat vaikuttamaan jokaisella alalla, väitän, että tulevaisuudessa ympäristö- ja kiertotalousosaaminen ovat yhtä keskeisiä taitoja työntekijöille kuin vaikka digitaalisten työkalujen käyttö tai viestintätaidot.

MAAILMASSA VÄESTÖ on kasvanut huimaa tahtia – yli kaksinkertaistunut – viimeisen 50 vuoden aikana. Kun 1970-luvulla maailman väkiluku oli himpun verran alle neljä miljardia, on se vuonna 2023 jo yli kahdeksan miljardia. Maailman väkiluku ei kuitenkaan kasva loputtomasti. Itse asiassa kasvu on jo hidastunut ja syntyvyys maailmassa on ollut laskusuunnassa – joissain maissa enemmän kuin toisissa.

Syntyvyys maailmassa on ollut laskussa ainakin 1950-luvulta asti. Kun kokonaishedelmällisyysluku, eli se, kuinka monta lasta nainen keskimäärin synnyttää, on arvoltaan alle 2,1, alkaa väestö lopulta pieneneään.

Suomessa kokonaishedelmällisyysluku oli Tilastokeskuksen mukaan 1,46 vuonna 2021. Suomen väkiluku kääntyy laskuun Tilastokeskuksen arvion (2021) mukaan vuonna

Suomi ikääntyy. Suomi on itse asiassa nyt yksi maailman ikääntyneimmistä valtioista.

2034. Kun syntyvyys on alhainen ja ihmiset elävät pidempään, Suomi ikääntyy. Suomi on itse asiassa nyt yksi maailman ikääntyneimmistä valtioista.

Väestön ikääntyminen on yleensäkin iso trendi maailmalla. Yksi mantere kuitenkin taistelee näitä isoja trendejä vastaan. Se on Afrikka. Afrikan väkiluku oli vuonna 2022 noin 1,4 miljardia, ja sen on ennustettu kasvavan vuoteen 2100 mennessä huimaan 4,2 miljardiin. Nuorten määrä tulee Afrikassa olemaan suuri tulevaisuudessa.

Uskon, että mantereen huiman väestönkasvun ja ilmastopakolaisuuden seurauksena näemme tulevaisuudessa Suomessa enemmän maahanmuuttajia Afrikasta.

MITÄ MUUTOKSET maailman ja Suomen väestössä tarkoittavat sitten koulutukselle Suomessa? Väestön ikääntyminen Suomessa johtaa lopulta pahenevaan työvoimapulaan. Työvoimapolua voidaan paikata teknologialla (robotiikka, automatisaatio ja digitalisaatio), maahanmuuttajilla sekä ikäihmistien ottamisella mukaan työelämään.

Näistä voidaan vetää johtopäätökset, että tulevaisuudessa tarvitsemme enemmän robotiikan, automatisaation ja digitalisaation asiantuntijoita, jotka mahdollistavat sen, että pärjäämme paremmin aloilla, joille ei löydy työvoimaa.

Kasvavan maahanmuuttajamäärän vuoksi koulutus tulee olemaan myös yhä monikulttuurisempaa, ja se tapahtuu kenties jollain muulla kielellä kuin suomeksi. Suomeen muuttavien osaminen on myös hyvin vaihtelevaa, joten koulutuksessa yksilöllisten tarpeiden huomioiminen on tärkeää.

Ikäihmistien kohdalla meidän täytyy varmistaa se, että koulutuksessa huomioidaan myös heidän tarpeensa. Nämä tarpeet voivat liittyä esimerkiksi esteettömyyteen. Ikäihmistien uudelleen kouluttaminen tulee olemaan tärkeää, sillä kymmeniä vuosia sitten hankitut taidot kaipaavat päivittämistä.

Toinen asia liittyen ikäihmistien kasvavaan määrään Suomessa on se, että hoitotarve kasvaa. Tämä lisää tarvetta hoitohenkilöstölle, lääkäreille, vanhustenhoitajille ja lähihoitajille, joten alan opiskelupaikkamäärän kasvattami-

nen on tärkeää. Teknologia voi tosin auttaa paikkaamaan hoitajapulaa.

MYÖS KAUPUNGISTUMINEN ja globalisaatio ovat merkittäviä megatrendejä. Nyt yli puolet maailman ihmisistä asuu kaupungeissa. Kaupunkien koot ovat kasvaneet. Puhutaan megakaupungeista, joissa asuu 10 miljoonaa ihmistä. Se on melkein kaksi kertaa Suomen väestö. Suomi ja Eurooppa yleensäkin ovat jo hyvin kaupungistuneita, ja suurin kaupungistuspaine on edessä Afrikassa ja Aasiassa.

Globalisaatio puolestaan näkyy tänä päivänä niin, että tieto, tuotteet, ihmiset ja ajatukset liikkuvat rajojen yli joustavammin. Globalisaation voidaan viime aikoina sanoa hidastuneen – tässä yhteydessä käytetään termiä ”slowbalization”.

Yhtenä syynä globalisaation hidastumiselle ovat pandemioita ja sota. Toisaalta globalisaation vastatrendi, nationalismien kasvu, on alkanut nostaa päätään ympäri maailmaa.

YLEMPIEN ASTEIDEN KOULUTUS on keskittynyt kaupunkeihin. Esimerkiksi yliopistokaupungit vetävät nuoria puoleensa meillä Suomessa ja maailmalla. Näin varmaan tapahtuu tulevaisuudessakin, mutta digitalisaatio on tuonut mukanaan suuren muutoksen koulutukseen.

Enää koulutus ei ole asuinpaikasta kiinni. Monet oppilaitokset ja yliopistot tarjoavat etäkoulutusta, josta tuli pandemian aikana arkipäivää. Koulutus on siis periaatteessa saatavilla kaikille, joilla on tietokone ja nettiliittymä. Tämä tarkoittaa myös sitä, että koulutusmarkkinat ovat laajentuneet. Oppilas voi suorittaa Suomesta käsin etänä Harvard Business Schoolin kurseja, ja amerikkalainen oppilas voi osallistua suomalaisen kansanopiston nettikursseille. Iso haaste koulutuksessa tulee olemaan se, mistä voimme tietää eri oppilaitosten opetuksen tason.

Koulutus siis kansainvälistyy pikavauhtia, kiitos digitalisaation (ja oikeastaan myös pandemian, joka antoi syäyksen digitaalisten työkalujen käytölle). Suomalaiset oppilaitokset voivat tarjota laajemmin nettikursseja ympäri maailmaa. Kuten jo mainittu aikaisemmin, ilmastopako-

laisuus ja maahanmuutto tuovat globaalia piristysruisketta opetukseen Suomessa.

Tulevaisuudessa joudumme kuitenkin muutaman tärkeän koulutuskysymyksen eteen: Kuinka paljon voimme korvata suomenkielistä koulutusta englanninkielisellä ilman, että oppijoiden suomen kielen taito rapistuu? Entä miten pidämme kiinni koulutuksessa omista arvoistamme, jos koulutusalan asiakkaamme tulevat maista, joissa arvot ovat täysin päinvastaiset?

VAURAUDEN JA KULUTUKSEN KASVU sekä toisaalta eriarvoisuuden kasvu megatrendeinä nostavat esille erilaisia koulutustarpeita. Maailmassa absoluuttinen köyhyys on vähentynyt viime vuosikymmeninä, mikä on hyvä uutinen. Ihmisillä on enemmän rahaa käytettävänä kuin vaikka 1980-luvulla.

Keskiluokan määrä on kasvanut erityisesti Aasiassa. Afrikassakin nousee oma keskiluokkansa. Suomalaiselle koulutussektorille tämä tarkoittaa sitä, että uusia maksavia asiakkaita on entistä enemmän tarjolla.

Vaurauden lisäksi koulutustaso on kasvanut maailmassa. Kun esimerkiksi vuonna 1950 lukutaidottomia yli 15-vuotiaita ihmisiä oli 44 prosenttia maailman väestöstä, vuonna 2022 sama luku oli painunut jo alle 14 prosentin.

Hyvistä uutisista huolimatta maailmassa on kuitenkin köyhiä ja vähäosaisia yllin kyllin. Esimerkiksi Afganistanissa yli 15-vuotiaista naisista vain 23 prosenttia oli lukutaitoisia vuonna 2021. Pakolaisuuden mukana luku- ja kirjoitustaidottomia aikuisia tulee myös Suomeen, mikä luo uudenlaisia koulutustarpeita.

Enää koulutus ei ole asuinpaikasta kiinni. Monet oppilaitokset ja yliopistot tarjoavat etäkoulutusta, josta tuli pandemian aikana arkipäivää.

KUN VÄESTÖ VAURASTUU, kulutus kasvaa. Yksi iso globaali ongelma liittyy ylikulutukseen. Se linkittyy suoraan ilmastonmuutokseen ja luonnon monimuotoisuuden heikkenemiseen.

Ylikulutuksen vuoksi tuotamme enemmän jätettä, ja tulevaisuudessa meillä on yhä enemmän pulaa tietyistä resursseista, kuten puhtaasta vedestä ja joistain metalleista. Tämä kehityssuunta nostaa arvoon arvaamattomaan kiertotalouden, joka tuo mukanaan uusia ammatteja ja koulutustarpeita.

KOULUTUKSEN TULEVAISUUDEN kannalta kiinnostavimpia megatrendejä lienevät digitalisaatio ja teknologian kehitys laajemminkin. Sen lisäksi, että nämä megatrendit tuovat mukanaan uutta työtä, ne myös tekevät monista töistä tarpeettomia. Tulevaisuuden kassa korvautuu itsepalvelukassalla tai kameroilla ja

sensoreilla, jotka lukevat ostokset suoraan korista ja vähentävät summan asiakkaan tililtä.

Haasteellista on se, että miten tunnistamme ne työnkuvat, jotka teknologia ja digitalisaatio voivat korvata. Mikä on se huomisen konekirjoittaja tai katulamppujen syyttäjä, joista todistusaineistoa löytyy enää historian kirjojen sivuilta?

Tekoäly on muuttanut ja tulee muuttamaan työn tekemistä. Viimeisin tekoälykeskustelua herättänyt sovellus on ChatGPT, eli luonnollisella kielellä kirjoittava tekoälyohjelmisto. Vaikka tämän teknologian virheille vielä naureskellaankin, on selvää, että tulevaisuudessa ChatGPT voi korvata monia ammatteja ja toimia monissa ammateissa ”tukihenkilönä”, kuten tekoälyohjelmistot yleensäkin.

Kun valetietoa on yllin kyllin tarjolla, sivistys toimii sille haarniskana.

ChatGPT voi korvata toimittajia, asiakaspalvelijoita, vakuutusmyyjiä ja ehkä jopa opettajia. Tämänkin kirjoituksen takana voisi olla ChatGPT (mutta ei ole). Mitä paremmaksi tämä teknologia kehittyy, sitä enemmän se syrjäyttää tietyjä ammattiryhmiä. Koulutus kentällä luonnollisesti on osattava etukäteen visioida sitä, mitkä ammattiryhmät ovat uhattuna.

Eräs esille noussut kysymys viime aikoina on se, että miten opiskelijat käyttävät tätä väsymätöntä esseenkirjoitusautomaattia tulevaisuudessa hyväksi opinnoissaan? Johtaa ko se huijaamiseen, vai käytetäänkö sitä oppimisen tukena, jolloin voidaan keskittyä muihin asioihin oppimisessa?

ChatGPT on valitettavasti osoittanut jo huonotkin puolensa: se keksii valheellista tietoa, jota se voi väittää kivenkovaan oikeaksi. Perussivistystaso onkin siis tulevaisuudessa yhä tärkeämpää, jotta ihmiset pystyvät erottamaan väärän tiedon oikeasta.

TEKOÄLYN LISÄKSI metaversumi on kiinnostava tulevaisuuden teknologiakäsite, joka tulee vaikuttamaan koulutukseen ja koulutustarpeisiin. Metaversumiin liittyy esimerkiksi virtuaalisen ja laajennetun todellisuuden käsitteet sekä ajatus kolmiulotteisesta internetistä.

Metaversumi voi todellakin mullistaa oppimisen! Se mahdollistaa siirtymisen ulottuvuuksiin, jotka todellisuudessa ovat tavoittamattomissa. Historian opiskelija oppii taatusti paremmin Berliinin muurin sortumisesta ja siihen johtaneista kehityskuluista, kun pääsee itse virtuaalimaailmassa todistamaan kyseistä tapahtumaa vierestä.

Metaversumi vaatii kehittäjiä, ja tämä on yksi teknologia-alue, johon Suomessa kannattaa keskittyä. Meidän kilpailukykykymmehen nojautuu korkeaan teknologiaan ja osaamiseen. Tärkeintä on siis tunnistaa ne tulevaisuuden teknologiat, joista tulee tärkeitä, ja varmistaa, että koulutamme näille aloille osaajia.

Itse lisäksi potentiaalisista teknologioista joukkoon myös seuraavat teknologiat: kvanttietokoneet, robotiikka, synteettinen biologia, vihreä teknologia ja lääketiede. Nämä ovat teknologioita, joiden merkitys kasvaa tulevaisuudessa.

Elina Hiltusen näkemys tulevaisuuden osaajan tarvitsemista taidoista

VIESTINTÄTAIDOT
STRESSINSIETOKYKY
ENNAKOINTIKYKY
KULTTUURIYMMÄRRYS
YMPÄRISTÖOSAAMINEN
DIGITAIIDOT JA KYBERTURVAOSAAMINEN
SIVISTYS

MEDIALUKUTAITO
TEKNOLOGIATUNTEMUS
JOUSTAVUUS JA MUUTOSKYKY
MIELENTERVEYSTAIIDOT
TIEDONHAKUKYKY
EMPATIA
SISÄINEN YRITTÄJYYS
RYHMÄTYÖTAIDOT

Tulevaisuuden osaajan taitopakki

EDELLÄ KÄVIN LÄPI kymmenen megatrendiä, jotka vaikuttavat erilaisiin koulutustarpeisiin ja jopa laajemmin koulutuksen muotoon ja järjestämiseen. Näiden ajatusten pohjalta olen listannut taitoja, joita uskon tulevaisuuden osaajan tarvitsevan, jotta hän selviää hyvin muuttuvasta maailmasta ja on valmiimpi erilaisiin tulevaisuuden skenaarioihin.

Osa taidoista liittyy potentiaalisesti esiin nouseviin aihealueisiin, kuten ympäristöasioihin ja teknologiaan. Osa taidoista puolestaan liittyy siihen, miten tulevaisuuden osaaja pystyy pitämään itsensä kasassa maailmassa, joka kuormittaa informaatiotulvalla ja suorituspainella. Näitä taitoja ovat muun muassa joustavuus ja muutoskyky sekä

stressinsietokyky ja mielenterveystaidot, jotka liitän oman henkisen hyvinvoinnin ylläpitämiseen.

Uskon sivistyksen nousevan tulevaisuudessa uuteen kukoistukseen. Kun valetietoa on yllin kyllin tarjolla, sivistys toimii sille haarniskana. Myös medialukutaito ja tiedonhakutaidot korostuvat, koska tulevaisuuden osaajan täytyy löytää tiensä aidon tiedon ääreen.

Uskon, että ihmiset toimivat yhä enemmän erilaisissa monikansallisissa ryhmissä, joten esimerkiksi kulttuuriymmärrys ja ryhmätyötaidot ovat arvokkaita taitoja myös tulevaisuudessa. Myös empatia on taito, jota emme saa tässä maailmassa hukata. Sen avulla voidaan varmistaa, että elämme jatkossakin paremmassa tulevaisuudessa. ●

Koulutus on talouskasvuun tärkein tekijä

Suomen elintaso on uhattuna, koska koulutustasomme on jäänyt jälkeen kehittyneen maailman vauhdista. Työvoiman osaaminen uhkaa rapautua ja uusien innovaatioiden kehittäminen hidastua. Vaikutus ei ulotu vain talouskasvuun, sillä koulutus vaikuttaa hyvinvointiin laaja-alaisesti.

Koulutus parantaa tunnetusti kouluttautujan hyvinvointia. Se vähentää työttömyyttä, rikollisuutta ja syrjäytymistä sekä parantaa terveyttä (Kauhanen 2020). Koulutus näkyy edelleen myös lompakossa, vaikka koulutettujen osuus ikäluokista on aikaisempia vuosikymmeniä korkeampi (Suhonen ja Jokinen 2018). Joillain aloilla koulutuksen tuotot ovat viime vuosina jopa kasvaneet suhteessa vähemmän koulutettuihin saman ikäisiin.

Vuonna 1995 toisen asteen ammatillisen tutkinnon suorittanut ansaitsi keskimäärin 10 prosenttia enemmän suhteessa perusasteen suorittaneeseen. Tämä ero oli 2010-luvun alussa jo yli 30 prosenttia. Tuottoero on kasvanut myös muilla koulutustasoilla ja aloilla. Ylemmän yliopistotutkinnon ja tutkijakoulutuksen suorittaneiden tulot olivat vuosina 1995–2015 keskimäärin 2–2,4-kertaiset perusasteen varassa oleviin nähden ja vähintään neljänneksen suuremmat kuin muun korkea-asteen tutkinnon suorittaneilla.

Koko talouden tasolla koulutuksen hyödyt ovat vielä

AKI

KANGASHARJU

Kirjoittaja työskentelee Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksessa toimitusjohtajana.

suurempia kuin yksilölliset hyödyt, sillä koulutuksella on niin sanottuja ulkoisvaikutuksia. Tämä tarkoittaa sitä, että yhden yksilön koulutus vaikuttaa muihin samassa yrityksessä, toimialalla, kaupungissa tai koko taloudessa toimiviin. Ulkoisvaikutukset ovat myös syy siihen, miksi yhteiskunnan kannattaa tukea koulutusta: yksilöt eivät huomioi omassa päätöksenteossa riittävästi ulkoisvaikutuksia, jolloin ilman tukea investoinnit koulutukseen jäisivät liian alhaisiksi koko yhteiskunnan näkökulmasta.

Koulutus on kuitenkin vain väline hankkia osaamista, josta koulutuksen hyvät ominaisuudet syntyvät. Taloustieteilijät kutsuvat osaamista inhimilliseksi pääomaksi.

Inhimillinen pääoma viittaa ihmisen taitoihin, taitoihin, kyvykkyyksiin ja tapoihin. Se viittaa myös muihin ominaisuuksiin, kuten terveyteen. Näillä ominaisuuksilla on vaikutuksia hänen tuottavuuteensa sekä hyvinvointiin. Inhimillisen pääoman kerryttäminen alkaa perheissä ja jatkuu koulutuksessa ja työssä oppimisessa. Siihen vaikuttavat myös yksilön kyvykkyys, motivaatio ja terveys. Inhimillinen pääoma on siis huomattavasti laajempi käsite kuin koulutus.

Vaikutukset talouskasvuun syntyvät eri mekanismien kautta. Yksi tapa ajatella inhimillistä pääomaa on pitää sitä samanlaisena fyysisen pääoman kanssa. Tällöin investoinnit inhimilliseen pääomaan parantavat työvoiman laatua ja siten arvonlisäystä tehtyä työtuntia kohti. Talouskasvu vauhdittuu lyhyellä aikavälillä. Osaamisen noustessa laatu jokaista työllistä kohti kuitenkin paranee koko ajan vähemmän. Inhimillinen pääoma ei siis tarjoaisi reseptiä jatkuvaan kasvuun, elleivät koulutetut ihmiset keksisi uusia innovaatioita.

Toinen tapa lähestyä inhimillisen pääoman vaikutusta onkin tarkastella sen vaikutusta innovaatioiden tekemiseen, joita tehdään pääosin tutkimuksella ja kehitystoiminnalla. Osaaminen nostaa TK-toiminnan tuloksellisuutta. Lisäksi tutkimus ja tuotekehitys synnyttää osaamisen tapaan ulkoisvaikutuksia. Syntyvien innovaatioiden vaikutukset leviävät laajemmin yhteiskuntaan. Siksi ulkoisvaikutukset tarjoavat perusteen innovaatioiden tukemiseen.

Yksi tapa luoda edellytyksiä innovaatioille on tukea inhimillisen pääoman kerryttämistä. Yhteiskunta voi siis vauhdittaa talouskasvua investoimalla inhimilliseen pääomaan.

Miten paljon osaaminen vaikuttaa?

INHIMILLINEN PÄÄOMA lisää talouskasvua, vaikka tämän empiirinen todentaminen onkin osoittautunut hankalaksi (Hanushek ja Woessman 2020). Vaikutuksen suunta on siis selvillä, mutta vaikutuksen suuruusluokka on epävarma.

Yksi tutkimista vaikeuttanut tekijä oli pitkään se, että osaamista mitattiin pelkästään koulutukseen käytetyllä ajalla. Sittemmin osaamista on alettu mitata esimerkiksi kansainvälisillä matemaatiikkaa ja luonnontieteitä koskevilla testeillä.

Hanushek ja Woessmann (2012) osoittavat, että tällaiset osaamiseen perustuvat mitarit selittävät selkeästi paremmin talouskasvua kuin perinteisesti käytetyt koulutusvuodet. He käyttävät myös useita erilaisia lähestymistapoja osoittaakseen, että kyseessä on syy-seuraussuhde eikä vain korrelaatio. Heidän näyttönsä on vakuuttavinta, mitä kirjallisuudessa

on, mutta tällä saralla taloustieteilijöillä on vielä parantamisen varaa.

Osaamispääoman ja talouskasvun välinen yhteys on Hanushekin ja Woessmannin tutkimuksissa vahva. 25 pisteen kasvu osaamispääomassa nostaa talouskasvua 0,5 prosenttiyksikköä vuotta kohden neljänkymmenen vuoden aikana. Se vastaa suurin piirtein Suomen kehitystä viimeisen 30 vuoden aikana. Vaikutus on suuri ja suurempi kuin millään muulla yksittäisellä talouskasvuun vaikuttavalla tekijällä. Niin kuin entinen pomoni tapasi sanoa ”It is all about people – but not about all people.”

Inhimillisen pääoman tärkeyttä on vaikea ylikorostaa. Johtava taloushistorioitsija kertoo yleistajuisessa teoksessaan ”Ihmiskunnan nousu: Vaurauden ja eriarvoisuuden juuret”, kuinka tuottavuuskasvusta huolimatta elintaso pysyi nälkäräjällä ihmiskunnan alkuhämäristä teollistumiseen saakka. Vasta kun inhimillisen pääoman kasvu kiihtyi

Koko talouden
tasolla
koulutuksen
hyödyt ovat
vielä suurempia
kuin yksilölliset
hyödyt.

riittävästi, ihmiskunta pääsi irtautumaan malthusilaisesta köyhyysloukusta (Galor 2022).

Rapautuuko Suomen osaamis pääoma?

SUOMEN KASVUNÄKYMIIEN kannalta on siis tärkeää huolehtia inhimillisen pääoman tasosta. Tilanne on siinä mielessä hyvä, että inhimillisen pääoman taso on Suomessa maailman kärkeä. Huolta aiheuttaa sen suunta.

Vuoden 2006 jälkeen Pisa-testitulokset ovat laskeneet Suomessa kaikilla osa-alueilla merkittävästi. Esimerkiksi luonnontieteiden osaaminen on kahdessatoista vuodessa pudonnut yli yhden kouluvuoden oppimäärän verran. Suomessa koululaisten Pisa-testitulos luonnontieteissä laski vuosina 2006–2018 noin 40 pistettä, ja kansainvälisesti suunnilleen 30–40 pistettä vastaa laskennallisesti yhden kouluvuoden oppimäärää (Vettenranta ym., 2016). Pudotus luonnontieteiden ja matematiikan osaamisessa on ollut Suomessa suurinta vertailukelpoisista maista.

Nämä tulokset viittaavat siihen, että inhimillisen pääoman taso on Suomessa laskussa, mikä tulee myöhemmin näkymään heikompana kasvuna. Inhimillisen pääoman rapautumisesta on PISA-tulosten lisäksi myös muita merkkejä.

Koulutustaso nousi Suomessa 2000-luvun alkupuolelle saakka, jonka jälkeen kasvu pysähtyi tai kääntyi laskuun. Esimerkiksi 30–34-vuotiaiden koulutusaste kääntyi selkeään laskuun hieman vuoden 2005 jälkeen. 35–39-vuotiaiden ikäryhmässä kasvu loppui hieman myöhemmin.

Kalenius (2018) arvioikin, että 1970-luvun lopussa syntyneet ikäryhmät jäävät Suomen korkeimmin koulutetuiksi ikäryhmiksi nykykehityksen valossa. Samaan aikaan muissa OECD-maissa koulutustaso on jatkanut nousuaan. Olemme tällä kansainvälisellä koulutustasomittarilla tipahtaneet 2000-luvun alun kärkipaikoilta Chilen ja Turkin kaltaisten maiden tasolle.

Inhimillisen
pääoman taso
on Suomessa
laskussa, mikä
tulee myöhemmin
näkymään
heikompana
kasvuna.

Osaamiseen pitää panostaa kasvun ylläpitämiseksi

KEHITYSSUUNTA ON pysäytettävä, jotta Suomi voi tulevaisuudessaakin kasvaa ja kasvusta kertyvällä vauraudella ylläpitää pohjoismaista hyvinvointivaltiota.

Osaamisen laskun pysäyttämisen tekee hankalaksi se, että laskun taustalla olevat syyt eivät ole tiedossa. Pisa-tutkimuksista nähdään, että heikosti pärjäävien oppilaiden osuus peruskoulussa on kasvanut, perhetaustan merkitys menestymisessä on korostunut ja alueelliset osaamiserot ovat kasvaneet (Vettenranta ym., 2016). Sitä ei kuitenkaan tiedetä tarkalleen, mistä nämä muutokset johtuvat. Tästä syystä on myös vaikeaa tietää, miten näihin muutoksiin tulisi puuttua. Rahasta asia ei näytä olevan kiinni, sillä reaaliset koulutuksen käyttömenot opiskelijaa tai koululaista kohti olivat vuonna 2021 sekä esi- että perusopetuksessa korkeammat kuin vuonna 2000.

Ongelmia syntyy myös opintojen lopettamisesta liian varhain. Suomessa jää vieläkin peruskoulun varaan noin 15 prosenttia ikäluokasta (Kalenius, 2018). Peruskoulun tarjoamilla taidolla on hyvin vähän kysyntää nykyisillä työmarkkinoilla. Pelkän peruskoulun suorittavien osuus onneksi vähenee tulevaisuudessa oppivelvollisuusiän noston ansiosta,

mikä oli Sanna Marinin hallituksen vaikuttavimpia politiikkatoimia.

Tutkimusten mukaan oppivelvollisuusiän nostaminen Yhdysvaltain osavaltioissa, Australiassa ja eräissä muissakin maissa on vähentänyt rikollisuutta ja syrjäytymistä tehokkaasti. Suomessa toisen

asteen koulutukseen osallistumisen ja rikollisuuden vähenemisen välillä ei ole pelkästään positiivinen korrelaatio, vaan oikea syy-seuraussuhde (Silliman ja Virtanen 2022). Tutkijat totesivatkin talouspolitiikan arviointineuvostolle tekemässään analyysissä vuonna 2018, että oppivelvollisuusiän nosto voi tuoda varovaisillakin oletuksilla yhteiskunnalle pitkällä aikavälillä enemmän hyötyä kuin mitä sen toteuttaminen maksaa. Näin edullisia uudistuksia on harvoin tarjolla.

Koulupudokkaat eivät ole kuitenkaan suurin syy Suomen koulutustason nousun pysähtymiselle 2000-luvun alkupuolella. Se on ennemminkin seurausta peruskoulutuksen jälkeen tarjottavan koulutuksen määrästä (Karhunen ja Kalenius, 2018). Korkeakoulutuksen tarjontaa on supistettu 2000-luvulla viime hallituskauteen saakka, mikä näkyy nyt nuorten koulutustasossa. Ongelmaan onkin viime vuosina herätty ja opiskelupakkoja on lisätty.

Ilman lisäyksiä ikääntyminen sekä korkeakoulutettujen osuuden ja koulutustason lasku toisivat innovaatioita synnyttävään tutkimus- ja kehitystoimintaan (tki) työvoimapolitaksi. Se puolestaan uhkasi onnistumista parlamentaarisesti sovitun tutkimus- ja kehittämistoiminnan lisäämisessä.

Jos tki:n tekijöitä ei löydy, lisäpanostukset suuntautuvat tutkijoiden korkeampiin palkkoihin eikä varsinaisesti tutkimuksen teon määrään. Nykyisestä tki-politiikasta pitäisikin tehdä selvemmin tkio-politiikkaa, jossa tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan lisäksi huolehdittaisiin samalla osaajien riittävydestä.

Myös mittavaa aikuiskoulutusjärjestelmää on uudistettava painottamalla julkinen panostus koulutustasoa nostaviin henkilöihin. Yksi vaihtoehto tämän toteuttamiseen on toisen samantasoisien tutkinnon maksullisuus. Kauhasen ja Virtasen (2021) tutkimus osoittaa, että tällä hetkellä aikuiskoulutuksesta hyötyvät riittävästi vain ne, joilla ei ole peruskoulun jälkeistä toisen asteen tutkintoa. Muuten aikuiskoulutus ei lisää yhteiskunnan verotuloja niin paljoa, että se riittäisi kattamaan koulutuksesta syntyvät kustannukset. Niinpä aikuisten laaja osallistuminen koulutukseen vie resursseja nuorten koulutukselta, ja aikuisilla koulutuksen taloudellinen tuotto on yhteiskunnan näkökulmasta huomattavasti pienempi kuin nuorilla. ●

LÄHTEET

- ▶ Galor (2022). *The Journey of Humanity: the Origins of wealth and Inequality*. Penguin.
- ▶ Hanushek, E. A. & Woessmann, L. (2012). Do better schools lead to more growth? *Cognitive skills, economic outcomes, and causation*. *Journal of Economic Growth*, 17(4), 267-321.
- ▶ Hanusek, E.A. & L. Woessman (2020). *Education, Knowledge Capital, and Economic Growth*. Luku 14 teoksessa Bradley, S. ja C. Green (toim.). *The Economics of Education – A Comprehensive Overview*. Elsevier.
- ▶ Kalenius, A. (2018). *Koulutustason kehitys Suomessa*. *Talustieteen arviointineuvostolle*.
- ▶ Kauhanen, A. (2019). *Osaavan työvoiman tarjonta ja työmarkkinat*. Teoksessa Honkapohja, S. ja Vihriälä V. (toim.) *Suomen kasvu – mikä määrää tahdin muuttuvassa maailmassa?* *Taloustieto oy*.
- ▶ Karhunen, H. & Kalenius, A. (2018). *Miksi nuorten koulutustaso laskee?* *Yhteiskuntapolitiikka*, 83(5-6), 562-572.
- ▶ Silliman, M. & Virtanen, H. (2022). *Labor Market Returns to Vocational Secondary Education*. *American Economic Journal: Applied Economics*, 197-224.
- ▶ Suhonen, T., & Jokinen, J. (2018). *Mikä on tutkintotodistuksesi tuotto?* *Talous ja yhteiskunta*, 46(2), 30-37.
- ▶ Vettenranta, J., Välijärvi, J., Ahonen, A., Hautamäki, J., Hiltunen, J., Leino, K. ym. (2016). *Pisa 15 ensituloksia: Huipulla pudotuksesta huolimatta*. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu* 2016: 41.

Mitä tutkimus kertoo Suomen suurista koulu-uudistuksista?

Kokemuksia rinnakkaiskoulujärjestelmästä

SUURET IKÄLUOKAT ja monet heidän jälkeensäkin syntyneet kävivät rinnakkaiskoulun. Vuonna 1950 syntyneenä kuulin suurten ikäluokkien viimeiseen joukkoon.

Kun aloitin neljännen luokan Mikkelin Lähemäen kansakoulussa, luokassani oli neljäkymmentä oppilasta. Vain yhden isällä oli akateeminen loppututkinto. Opettaja valmisti meitä oppikoulun pääsykokeisiin, ja lopulta kymmenkunta meistä pääsi sisään. Monet lahjakkaat jäivät kansakoulutielle, mahdollisesti vanhempiensa valinnan myötä.

Kotitautustalla oli tavattoman suuri vaikutus. Tämä 10-vuotiaana tapahtunut jako kansakoulun ja oppikoulun välille oli elämän suurimpia ja monille peruuttamaton. Lopulta luokkamme oppilaista tuli kolme ylioppilasta. Jokunen haki ja pääsi myöhemmin muihin keskiasteen opintoihin.

Olemme pitäneet aikuisiällä yhteyttä luokkatovereideni kanssa. Olemme saaneet koolle muutaman luokkakokouksen. On ollut hienoa tavata uudelleen, ja mielessä on monia muistoja yhteisiltä kansakouluvuosilta. Mutta tuo liian varhain tapahtunut luokan pakkojako sattui ja jätti jälkensä.

Kun olin Mikkelin lyseossa, uutiset Ruotsin peruskoulujärjestelmästä vilahtelivat satunnaisesti koulutunneilla. Ei jäänyt epäselväksi, että asiasta puhunut lyseon opetta-

**ERKKI
LIIKANEN**

Kirjoittaja on pitkän linjan poliitikko, joka on toiminut muun muassa kansanedustajana, valtiovarainministerinä, EU-komissaarina ja Suomen Pankin pääjohtajana.

KUVA: LEHTIKUVA/EMMI KORHONEN

ja suhtautui Ruotsin järjestelmään hyvin kielteisesti. Kansakoulun opettajat olivat myönteisempiä. Samaan aikaan Teiniliiton toiminta koki uuden nousun. Kolmas maailma kiinnosti monia. Sitten tuli Summerhill ja kouludemokratia. Ne olivat keskusteluissamme peruskoulua suurempia.

Kahtiajakautuminen vaikutti pitkään nuorten keskinäisiin suhteisiin. Jännitteet olivat korkealla oppikoulunuorison ja muiden välillä. Niiden lieventämiseksi perustimme Mikkelissä yhdistyksen, johon kuuluivat kaikki opiskelivat nuoret lukiosta ammattikouluihin. Heitä emme juuri tavoittaneet, jotka jäivät kokonaan toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle.

Peruskoulu-uudistus oli ajan suurimpia reformeja

RAFAEL PAASION ensimmäinen hallitus muodostettiin vuoden 1966 keväällä samana päivänä, kun kouluissa laulettiin Suvivirttä. Hallitusohjelmassa sanottiin, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin yhtenäiskoulumuotoisen peruskoulun toteuttamiseksi.

Hallituksen työnjaossa tämä suuri uudistus tuli opetusministeri Reino Oittisen vastuulle. Kouluhallituksen pääjohtajana hän oli tehtävään poikkeuksellisen pätevä. Keskustan puheenjohtaja Johannes Virolainen oli hallituksen ulkopuolelta tärkeä tukija tässä työssä.

Eduskunnan päätös peruskouluun siirtymisestä tehtiin vuonna 1968. Peruskouluun siirtyminen oli minulle ja monille muille suuri oikeudenmukaisuuskysymys. Monen nuoren koulutiettyssäsi kotitaustan vuoksi, ja tällainen nuoren ikäluokan jakautuminen liian varhain tuntui väärältä. Mutta mitään laajaa tutkimusta päätöksen tueksi en ollut nähnyt, vaikka paljon tarinoita siirtymisestä toki kuultiin kentällä ja eduskunnassa.

Vuoden 1972 tammikuussa tulin 21-vuotiaana valituksi eduskuntaan. Pääsin sivistysvaliokuntaan jäseneksi samoin kuin Keski-Suomesta valittu kasvatussociologi Kalevi Kivistö. Tuolloin eduskunta käsittelee vielä peruskouluun

siirtymisen aikataulua. Päätettiin, että siirtyminen aloitetaan Lapista vuonna 1972 ja että Helsinki siirtyy peruskouluun viimeisenä.

Puumalan kunta Mikkelin vaalipiiristä halusi siirtyä ensimmäisten joukossa. Perusteena käytettiin sen asemaa saaristokuntana. Tärkeä syy oli myös se, että peruskoulun valtionavustukset olivat muuta koulujärjestelmää selvästi korkeammat.

Kansanedustajan arjessa näkyi koulujen siirtyminen kuntien kontoille. Uusien koulurakennusten tarve oli valtava. Marssimme yhdessä kuntien lähetystöjen kanssa lukuisat kerrat opetusministerin puheille. Lääninhallitukseen luotiin myös kouluosastot, joilla oli suuri merkitys peruskoulu-uudistuksen toteuttamisessa.

Tietoa vaikutuksista saatiin odottaa kauan

NELJÄ VUOSIKYMMENTÄ peruskoulu-uudistuksen jälkeen valmistui akatemiattutkija Tuomas Pekkarisen ja professori Roope Uusitalon uraa uurtava tutkimus uudistuksen vaikutuksista. Tulokset yllättivät minut suuresti ja myönteisesti.

Kun Pekkarisen ja Uusitalon tutkimus tehtiin, ensimmäiset peruskoulun piirissä olleet olivat olleet työmarkkinoilla 20–30 vuotta. Tutkimuksen olivat laatineet taloustieteilijät, mikä oli monelle uutta. Kaksi kysymystä oli erityisen kiinnostavia. Ensinnäkin se, mitkä mekanismit ovat tärkeimpiä inhimillisen pääoman tuotantoprosessissa, ja toisaalta se, miten uudistus vaikutti sosiaaliseen liikkuvuuteen.

Peruskoulu-uudistusta vastustettiin väittämällä koulutustason romahtavan uudistuksen seurauksena. Pekkarisen ja Uusitalon tutkimusten yksi johtopäätös on, ettei näin tapahtunut. Päinvastoin uudistus vaikutti positiivisesti testeillä mitattuun

Peruskouluun siirtyminen oli minulle ja monille muille suuri oikeudenmukaisuuskysymys.

osaamistasoon. Erityisesti heikommassa asemassa olevien lasten koulumenestys parani ja osaamiserot pienenivät. Minkään ryhmän testimenestys ei kärsinyt. Tutkijat pitivät tuloksia osoitukseksi suomalaisen koulutuspolitiikan onnistumisesta.

Päätäjillä oli myös onnea. Jos Reino Oittinen olisi nähnyt nämä tutkimukset, olisi hän todennäköisesti yllätynyt iloisesti. Uudistuksella saavutettiin ehkä vielä enemmän kuin peruskoulu-uudistuksen pahimmissa melskeissä aavistettiin.

Toisen asteen yleissivistävän koulutuksen ulottaminen koko ikäluokalle

TALOUSPOLIITIKAN ARVIOINTINEUVOSTO julkaisi vuonna 2018 poikkeuksellisen konkreettisen raportin otsikolla *Pitäisikö oppivelvollisuusikä ulottaa 18 vuoteen?* Raportin laativat Allan Seuri, Roope Uusitalo ja Hanna Virtanen.

Perusviesti oli, että pelkän peruskoulun varassa olevien aseman työmarkkinoilla on heikko. Ilman toisen asteen koulusta jääneiden työllisyysaste oli matala ja syrjäytyneiden osuus suuri.

Kansainvälistä tutkimusta oppivelvollisuuden nostamisesta oli vähän. Vaikka tutkimustuloksissa oli hajontaa, saatiin todeta, että pidempi oppivelvollisuusikä lisää koulutukseen osallistumista, kasvattaa työllisyyttä sekä vähentää sosiaalietuuksien tarvetta ja nuorisorikollisuutta. Voitiin myös havaita, että oppivelvollisuuden pidentäminen nostaa koulutustasoa. Työllisyys ja tulot kasvavat.

Suomalaiseen aineistoon perustuva empiirinen tutkimus vahvisti tämän, mutta meni vielä pitemmälle. Pelkän peruskoulun varaan jääneiden työttömyysaste oli kaksinkertainen toisen asteen koulutukseen suorittaneisiin verrattuna. Vuonna 2013 peräti 40 prosenttia pelkän peruskoulun suorittaneista oli koulutuksen ja työelämän ulkopuolella.

Raportti pureutui syvälle suomalaisten nuorten ongel-

maan. Koulutuksen ulkopuolelle jääneet 16–17-vuotiaat olivat valtaosin ulkona myös työelämästä. Sillä oli tuntuva vaikutus nuorten myöhempään menestykseen. Havaittiin, että koulutukseen osallistuminen on vahvasti yhteydessä nuorten ja heidän vanhempensa ominaisuuksiin.

Tärkeä lisähavainto oli, että vielä 28-vuotiaana mitatuissa suorituksissa on merkittäviä eroja siinäkin tapauksessa, että nuoret olivat menestyneet peruskoulussa keskenään samalla tavalla. Juuri heikoimmat oppilaat, jotka jäävät todennäköisimmin koulutuksen ulkopuolelle, hyötyisivät koulutuksesta eniten.

Myös pääsykokeissa menestymistä on tutkittu. Ne, jotka niukin naukin ylittivät pääsyrjan, menestyivät hyvin. Ne, jotka jäivät niukin naukin rajan alapuolelle, kokivat paljon huonommat kohtalon. Kovin oli vähästä kiinni.

Johtopäätös oli, että koulutuksen ulkopuolelle jäi paljon sellaisia, joilla olisi ollut hyvät mahdollisuudet menestyä opinnoissa ja myöhemmin työelämässä. Ongelman ratkaisemisen edellytyksenä oli, että oppivelvollisuusikärajaa nostetaan.

Erityisesti heikommassa asemassa olevien lasten koulumenestys parani ja osaamiserot pienenivät. Minkään ryhmän testimenestys ei kärsinyt.

Arviointineuvosto korosti, että oppivelvollisuuden nostaminen tarkoittaisi korkeampia verotuloja alempia sosiaaliturvamenoja. Johtopäätös oli, että oppivelvollisuusikärajan nostaminen olisi suoraviivainen, hyvin kohdentuva ja kustannustehokas tapa parantaa näiden nuorten työmarkkina-asemaa.

Talouspolitiikan arviointineuvoston raportti oli poikkeuksellisen huolellisesti laadittu, perustui laajaan tutkimusaineistoon ja lopulta päättyi myös konkreettiseen esitykseen oppivelvollisuusikärajan nostamisesta.

Mitä sitten tapahtui?

EHDOTUS OPPIVELVOLLISUUSIÄN nostamisesta tehtiin vuoden 2018 alussa. Eduskuntavaalit olivat vuotta myöhemmin. Nyt, jos koskaan, poliittiset puolueet saivat vahvaan tutkimukseen nojaavan ehdotuksen oppivelvollisuuden nostamisesta. Tutkimuksen ja poliittisen päätöksenteon yhteydelle oli myös ajallisesti poikkeukselliset edellytykset. Arviointineuvoston asiantuntijat olivat puolueiden kuultavana.

Kesken hallitusneuvottelujen hallituksen muodostajalta Antti Rinteeltä kysyttiin lehdistössä velloneiden hujen pohjalta, päätyykö oppivelvollisuuden nostaminen hallitusohjelmaan. Hän vastasi vielä toukokuussa vuonna 2019: ”En vahvista enkä kiellä”.

Lopulta oppivelvollisuuden nostaminen 18 vuoteen tuli osaksi Rinteen hallitusohjelmaa. Kaikki hallituspuolueet olivat siihen sitoutuneet, ja asia eteni sen vuoksi ripeästi. Hallituksen esitys tehtiin vuoden 2020 lokakuussa. Eduskunta hyväksyi esityksen, ja uusi laki oppivelvollisuudesta tuli voimaan vuoden 2021 elokuussa.

Mitä olisi opittavaa?

PERUSKOULU-UUDISTUKSEN OSALTA mahdollisuudet tehdä huolellisia vaikutusanalyyskejä paranivat vuosien mittaan. Voitiin käyttää yksilökohtaista aineistoa ja analysoida niitä modernein taloustieteen menetelmin.

Perusteellisen tutkimuksen pohjalta voitiin todeta, että peruskoulu-uudistus vaikutti huomattavasti ja myönteisesti nuorten yhtäläisiin mahdollisuuksiin. Itse uudistus poh-

jautui enemmän kasvatustieteilijöiden taustatyöhön, mutta tänä päivänä taloustieteen tutkimusmenetelmät ovat luonnollisesti kaikkien yhteiskuntatieteiden ja myös kasvatustieteiden käytettävissä.

Yleissivistävän koulutuksen uudistaminen on toistaiseksi parhaita esimerkkejä siitä, miten tutkimuksella voidaan valmistella ja tukea päätöksentekoa. Talouspoliittisen arviointineuvoston raportti oli huolellinen, kokonaisvaltainen ja konkreettinen. Kun yhteinen poliittinen tahto saattoi nojata tutkimukseen, asiat etenivät ripeästi, ja pystyttiin päättämään vuonna 2019 alkaneen eduskuntakauden suurimmasta uudistuksesta. ●

Lasten saannista tuli luokkakysymys

– poikien syrjäytymisen ehkäisyyn tarvitaan yhteistyötä ja parempaa ammattikoulutusta

Suomi vanhenee, ja lapsia syntyy ennätyskellisen vähän. Vuonna 2022 Suomessa syntyi noin 44 000 lasta, mikä on neljännes vähemmän kuin vuonna 2010. Helsingissä kokonaishedelmällisyysluku on jo lähes yksi. Ilman muuttoliikettä väestökasvun ylläpitämiseksi tarvittaisiin kaksinkertainen syntyvyys nykyiseen verrattuna. Helsinki on myös hyvä esimerkki syntyvyyden laskun yleisistä syistä. Synnytämme lapsia myöhemmin ja vähemmän.

Väestörakenne Suomessa on muuttunut. Sotien jälkeen syntyneet ikäluokat ovat suuria aikaisempiin ikäluokkiin verrattuna, mutta eivät enää verrattuna heidän jälkeensä syntyneisiin. Nuoremmat sukupolvet ovat tämän päivän suuria ikäluokkia. Suurin elossa oleva ikäluokka on nyt 30–34-vuotiaat. Toisaalta aivan nuorimmista ikäluokista on tulossa selvästi pienempiä. Erot ovat selviä. Noin 30-vuotiaat ovat noin 50 prosenttia suurempi ikäluokka kuin viimeisen viiden vuoden aikana syntyneet.

ERITYISEN SELVÄÄ syntyvyyden lasku on ollut 25–29-vuotiaiden ikäluokassa. Keskimääräisen ensisynnyttäjän ikä on noussut trendinomaisesti pitkään ja on nyt runsaat 29 vuotta. Olemme kaukana yhteiskunnasta, jossa pitkäaikaiset pa-

RISTO MURTO & SAMPO VARJONEN
Risto Murto (vas.) on työeläkeyhtiö Varman toimitusjohtaja ja Sampo Varjonen yhteiskuntasuhdepäällikkö.

KUVAT: VARMA / JUNNU LUSA

risuhteet solmittiin ja ensimmäiset lapset synnytettiin hie-
man yli 20-vuotiaana.

Suomi ei ole tässä suhteessa poikkeuksellinen verrattu-
na muihin Pohjoismaihin. Keskimääräinen ensisynnyttäjän
ikä on hyvin samanlainen kaikissa Pohjoismaissa. Aikuisiän
nuoruus on pidentynyt samalla kun elinikä on pidentynyt.
Olemme pidempään aikuisia ilman ensimmäistä lasta ja
useimmiten myös ilman pitkäaikaista avo- tai avioliittoa.
Pitenevä elinikä on tarkoittanut sekä nuoruuden että elä-
kevuosien kasvua.

Nyky-Suomessa emme voi ohjata nuorten parinmuo-
dostusta ja ensimmäisen lapsen saannin ajoittamista yl-
häältä käsin. Lasten saannin lykkääminen on ollut kasvussa
vakaasti ja pitkäaikaisesti, joten sen käännöksen ennusta-
minen olisi enemmän toiveajattelua kuin
varsinaista ennustamista.

SUOMEN ERIKOISUUS on ollut lapsettomien
suhteellisen korkea osuus. Väestöliiton ky-
selytutkimusten mukaan yleisin toivot-
tu perhekoko on edelleen kaksi lasta. Eri
systä johtuen se ei kuitenkaan toteudu.

Hyvinvointivaltio Suomessa lasten
saamisesta on tullut luokka- ja koulutus-
kysymys. Etenkin miehillä lapsettomuus ja lasten keski-
määräinen määrä riippuu koulutusasteesta. Peruskoulun
koulutuksen varaan jääneillä nuorilla miehillä parisuhteiden
historia on yleensä hyvin rikkinäinen. Samaan aikaan
työhistoria on usein rikkinäinen ja elämään liittyy myös
muita ongelmia.

Suomi on maa, jossa korostuvat valtio ja yksilö. Tämä
liittyy pohjoismaisen hyvinvointivaltion perusideaan, jos-
sa yhteiskunta ottaa vastuuta lasten ja vanhusten hoitami-
sesta, ja perheessä on pääsääntöisesti kaksi elättäjää. Tämä
on mahdollistanut korkean syntyvyyden ja naisten korkean
työllisyysasteen yhdistämisen. Nyt vaikuttaa siltä, että myös
koulutuksesta on tullut korkean syntyvyyden edellytys.

MIKÄ ON VIKANA, kun pudotamme liian paljon nuoria koulu-
tuksen ja työn sekä viime kädessä perheenmuodostuksenkin
kelkasta? Nykyisten nuorten tilanne näyttää hyvin huoles-

tuttavalta. Koronapandemia ja esimerkiksi nuorten harras-
tustoiminnan rajoitukset ovat jättäneet jäljen, jota ei vielä
edes täysin tunneta. Samaan aikaan nuorten mielentervey-
den ongelmista on tulossa kovaa vauhtia uusi kansantauti.

Syrjäytyminen ja sen ehkäiseminen

NÄENNÄISESTI SUOMI on tehnyt kaikki hyvät, isot uudistuk-
set jo vuosikymmeniä sitten. Meillä on peruskoulu, julki-
nen terveydenhuolto ja kattava sosiaaliturva. Miksi kui-
tenkin nuoret sukupolvet ovat hauraita ja syrjäytyminen
on yleistä? Vastaus tähän on ilmeisen monimuotoinen, ja
siihen vaikuttavat ainakin kulttuurilliset tekijät, perhetaus-
ta ja koulujärjestelmä.

Keskeinen viime vuosien uudistus on
ollut oppivelvollisuuden pidennys. Uudis-
tuksen tavoitteena oli nostaa osaamista-
soa, kaventaa oppimiseroja ja vastata myös
työmarkkinoiden tarpeisiin. Pelkällä perus-
koulupohjalla työurat jäävät nykyään kat-
konaisiksi. Osaamistason parantaminen ja
sitä kautta työllisyyden li-
sääminen auttavat meitä

selviämään tilanteessa, jossa työikäisen
väestön osuus edelleen pienenee. Uu-
distus ei kuitenkaan poista niitä ongel-
mia, jotka alkavat varhain lapsuudessa
tai peruskoulun aikana ja voivat joh-
taa nuoren syrjäytymiseen.

SYRJÄYTYMISEN TAUSTALLA on
usein erilaisten riskitekijöiden
kasautuminen. Matala koulu-
tustaso, työttömyys, köyhyys
sekä päihde- ja mielenterveys-
ongelmat altistavat muille elä-
mänhallinnan ongelmille.

Yhtenä syrjäytymisriskin
suuntaa antavana mittarina
on käytetty NEET-nuorten

Osaamistason parantaminen ja sitä kautta työllisyyden lisääminen auttavat meitä selviämään.

määrää eli niitä nuoria, jotka eivät ole työssä, koulutuksessa tai varusmiespalvelussa. Viime vuosina näiden nuorten osuus on ollut laskussa, ja vuonna 2022 heitä oli reilu 7 prosenttia 15–24-vuotiaista. Pojat ovat olleet tässä ryhmässä hieman yliedustettuna, ja pojat myös jäävät ilman perusteen jälkeistä tutkintoa selvästi yleisemmin kuin tytöt. Myös maahanmuuttajataustaisten syrjäytymisriski on merkittävästi kantaväestöä korkeampi.

PERHETAUSTA VAIKUTTAA syrjäytymisriskiin. Esimerkiksi vanhempien matala koulutustaso, toimeentulotuen asiakkuus ja päihde- ja mielenterveysongelmat lisäävät lapsen riskiä jäädä koulutuksen ulkopuolelle ja syrjäytyä. Syrjäytyminen alkaa usein jo varhain lapsuudessa, ja riskitekijöihin puuttuminen mahdollisimman aikaisin voi ehkäistä ongelmien kasautumista myöhemmin.

Asiantuntijapuheessa onkin melkein muodostunut mantraksi, että rahaa kuluu korjaaviin toimiin, kun perustason palvelut ovat aliresursoituja. Valtio on pyrkinyt ratkaisemaan ongelmaa mm. lasten

ja nuorten palveluita koskevilla suosituksilla sekä monenlaisilla kehitysohjelmilla ja määräaikaissilla hankkeilla. Lainsäädäntöä on täsmennetty ja suosituksia on myös vähitellen nostettu lain tasolle. Sitovia sääntöjä on säädetty esimerkiksi laajojen terveystarkastusten toteuttamisesta neuvolapalveluissa ja kouluterveydenhuollossa. Viime vuosina lailla on säädetty henkilöstömitoituksista oppilas- ja opiskeluhuoltoon sekä lastensuojelun soisialityöhön.

Sääntelyn kiristämislle on ollut varmasti tarvetta, mutta se voi myös aiheuttaa uusia haasteita tilanteessa, jossa henkilöstöstä on valmiiksi pulaa ja nykyinen henkilöstö eläköityy kovaa tahtia. Niin valtion tasolla kuin kunnissa ja hyvinvointialueilla joudutaan miettimään työvoiman saatavuuden lisäksi sitä, miten saa-

Parhaiten pärjäisivät kunnat, jotka olivat panostaneet varhaiskasvatukseen ja eri koulutusasteiden välisiin siirtymävaiheisiin ja kehittäneet nuorille varhaisen tuen moniammatillisia palveluita.

da enemmän vaikuttavuutta niukoilla resursseilla. Vaarana on, että pakollisten velvoitteiden täyttäminen aiheuttaa uutta henkilöstövajetta siellä, missä sitovaa sääntelyä ei ole.

LAPSIA JA PERHEITÄ KOHDATAAN kattavasti lasten peruspalveluissa. Ennaltaehkäisyn kannalta olennaista on, miten niissä havaitaan lasten ja perheiden ongelmia ja tarpeita, millaista apua niihin pystytään tarjoamaan ja millaisiin palveluihin perheitä kyetään edelleen ohjaamaan. Tukea ja apua voidaan tarjota mm. neuvolassa, koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa, nuorisopalveluissa, lastensuojelussa ja muissa sosiaali- ja terveyspalveluissa, työ- ja elinkeinopalveluissa, Kelassa ja kolmannen sektorin palveluissa. Kaikkien näiden tahojen tulisi pystyä toimimaan yhdessä lapsen ja nuoren parhaaksi.

Haasteena on, että tämä kenttä on jatkuvan muutoksen keskellä. Uudet hyvinvointialueet panevat parhaillaan soite-uudistusta toimeen, ja TE-palvelut ovat siirtymässä kunnille vuoden 2025 alusta alkaen. Yhteistyötä vaikeuttaa myös päätöksenteon ja rahoituksen siiloutuminen sekä valtionhallinnossa että alueellisella tasolla: nuorten ongelmat tulevat vastaan niin sivistys-, sote- kuin työvoimapalveluissa, jotka kaikki tapaavat tarkastella ilmiötä omista lähtökohdistaan ja omien kehityshankkeidensa kautta.

Poikkihallinnollisissakin ohjelmissa toimeenpano, re-

surssit ja tavoitteet voivat eriytyä ministeriöittäin. Lopulta kenelläkään ei ole nuoresta päävastuuta, tieto ei liiku toimijoiden välillä, tarvittaviin palveluihin voi olla vaikea päästä, ja nuori itse voi turhautua selittämään asiaansa uudelleen aina uudelle viranomaiselle tai sosiaaliturvan toimeenpanijalle.

Eduskunnan tarkastusvaliokunnan hiljattain teettämän tutkimuksen mukaan alueiden omilla toimilla on saatu hyviäkin tuloksia syrjäytymisen ehkäisyssä. Tutkimuksessa parhaiten pärjäisivät kunnat, jotka olivat panostaneet varhaiskasvatukseen ja eri koulutusasteiden välisiin siirtymävaiheisiin ja kehittäneet nuorille varhaisen tuen moniammatillisia palveluita. Yhteisessä työssä olivat mukana mm. oppilaitokset, työllisyyspalvelut, sote-toimiala mukaan lukien päihde- ja mielenterveyspalvelut, sekä nuorisotoimi. Samoin hyvin menestyneitä kuntia yhdistivät hyvät harrastusmahdollisuudet ja yhteistyö kolmannen sektorin kanssa. Jatkossa keskeinen kysymys onkin, miten kuntien ja hyvinvointialueiden yhteistyö uudessa tilanteessa rakentuu ja onko niillä taloudellisia kannustimia panostaa syrjäytymisen ehkäisyyn.

Osaaminen ja koulutus

SUOMI ON SIIRTUNUT kypsien teollisuusvaltioiden ryhmään. Meillä voi olla samaan aikaan työvoimapulaa ja työttömyyttä. Sen lisäksi liian iso osa aikuisista on jäänyt kokonaan pois työmarkkinoiden käytöstä. Viime vuonna tämä purkautui historiallisen isoon maahanmuuttoon. Yritykset hakivat työntekijöitä ulkomailta. Etenkin Aasiasta tuleva maahanmuutto on ollut kasvussa.

On useasta maasta tuttu ilmiö, että kantaväestö väistyy etenkin raskaista matalapalkka-ammateista. Samaan aikaan työmarkkinoiden yläpähän palkataan hyväpalkkaisia asiantuntijoita täydentämään paikallista osaamista.

TYÖPERÄINEN MAAHANMUUTTO tulee olemaan pysyvä ilmiö Suomen työmarkkinoilla. Samaan aikaan meidän pitäisi

Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kannalta erityisen ratkaiseva koulutuksen aste on toisen asteen ammatillinen koulutus.

kuitenkin huolehtia, että mahdollisimman moni jo täällä asuva pääsee työmarkkinoille. Syrjäytymisen vaara on erityisen suuri maahanmuuttajien lapsille. Pojilla ja nuorilla ongelmana on koulutuspolun jääminen kesken. Erityinen ryhmä on myös pakolaistaustaiset naiset, joiden työhön osallistumisen aste on alhainen.

Maahanmuuttajien kotouttamisen ja töihin pääsemisen kannalta tehokkain keino on kielikoulutus. Kielen oppiminen on paras tapa parantaa mahdollisuuksia päästä sisään suomalaisen yhteiskuntaan ja etenkin työelämään. Tarvitsemme enemmän tuettuja polkuja koulutukseen ja työhön. Lyhyet kielikoulutukset eivät riitä tarvittavaan suomen taidon kohenemiseen.

Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kannalta erityisen ratkaiseva koulutuksen aste on toisen asteen ammatillinen koulutus, jossa tuorein iso uudistus astui voimaan 2018. Uudistuksella pyrittiin tekemään ammatillisesta koulutuksesta joustavampi ja opiskelijoiden osaamiseen perustuva kokonaisuus. Työpaikoilla tapahtuvaa oppimista lisättiin. Kyseessä oli iso uudistus, jonka todellisia tuloksia on vielä varhaista arvioida. Tavoitteet olivat ilmeisen hyviä.

Ammatillinen koulutus on erityisen tärkeää nuorille pojille. Vuonna 2021 peruskoulun jälkeen ammatillisen koulutuksen aloitti noin 15 000 nuorta miestä. Peruskoulun päättäneistä tytöistä ammatillisen koulutuksen aloitti vajaat 9 000. Lukion aloittamisessa sukupuolien painotukset ovat päinvastaiset.

KRIITTISTÄ UUDISTUKSEN onnistumiselle on todellisten opetuksellisten resurssien olemassaolo. Jos nuorten ohjaus ja tuki sekä lähiopetus eivät saa vaadittavia taloudellisia ja inhimillisiä resursseja, suomeksi rahaa ja opettajia, uudistus voi johtaa osalla opiskelijoista ojasta allikkoon. Nuorten, etenkin poikien, jättäminen harhaillemaan yksilöllisille poluille yksin on varma tapa saada lisää koulupudokkaita. Tuoreen uudistuksen yhteydessä ammatillisesta koulutuksesta leikattiin myös rahoitusta, mikä korostaa tätä riskiä.

Uudistuksessa lisättiin erityisesti työpaikoilla tapahtuvaa oppimista. Työssä oppiminen vaatii hyvää yhteistyötä ja halua myös yrityksiltä. Ilmeinen riski on, että haastavista tilanteista tulevilla nuorilla voi olla vaikeaa saada hyviä koulutuspaikkoja yrityksistä. Tämä on jo tullut esille uudistuksen ensimmäisissä arvioinneissa.

Ammatillisen koulutuksen ongelmat kiteytyvät korkeaan keskeyttämisprosenttiin. Lukuvuonna 2021/22 ammatillisessa koulutuksessa runsaat 12 prosenttia opiskelijoista keskeytti opintonsa. Tämä on yli kaksi kertaa korkeampi osuus kuin esimerkiksi lukiossa. Yli 20-vuotiaana opintonsa aloittaneilla nuorilla miehillä keskeyttäneiden osuus on yli 20 prosenttia, eli joka viidennes keskeyttää opintonsa. Onneksi nuoremmilla keskeytysprosentit ovat alhaisemmat.

Uudistamista on jatkettava

OLISIKO AIKA TEHDÄ jo suurempia uudistuksia? Rakensimmeko maailman valmiiksi jo 60- ja 70-luvulla? Pitäisikö seuraava koulutusuudistus tehdä enemmän poikien ehdoilla?

Yksinkertaisin tapa tukea nuoria olisi ammatillisen koulutuksen resurssien palauttaminen. Periaatteessa ammatillisen koulutuksen uudistus siirsi opetusvastuuta yrityksiin. Käytännössä nuoret ammattikoululaiset tarvitsevat koululta tukea ja opetusta, jota eri tavoin toimivat yritykset eivät voi tarjota. Oppivelvollisuuden pidentäminen toi oppilaitoksiin myös uusia opiskelijoita, jotka ennen olisivat jääneet peruskoulun varaan ja jotka tarvitsevat monenlaista tukea. Ammatillinen koulutus tarvitsee arvonkorotuksen.

Yritykset ovat olleet hitaita tarttumaan edes palkattomaan koulutussopimukseen.

Ilmeinen rakenteellinen aukko Suomessa on oppisopimuksen vähäisyys. Meidän koulutusjärjestelmämme on perustunut yleissivistävään koulutukseen ja korkeakoulutukseen. Työvoiman hyvä tarjonta on myös pitänyt työnantajien tarpeen rakentaa oppisopimuskoulutusta rajattuna.

Meillä on Euroopassa useita maita, joissa oppisopimus on merkittävä ja vakiintunut koulutuksen muoto. Erityisen yleistä se on muun muassa Saksassa, Sveitsissä, Itävallassa ja Tanskassa. Suomessa on käytännössä suosittu koulutuksen ohessa tehtävää työharjoittelua. Yrityksen näkökulmasta ammatillisen koulutuksen sisällä tehtävästä koulutussopimuksessa opiskelijalle ei makseta palkkaa, oppisopimuksessa palkkaa maksetaan. Toisaalta ammatillisen koulutuksen uudistuksen kokemukset eivät ole pelkästään rohkaisevia tässä suhteessa. Yritykset ovat olleet hitaita tarttumaan edes palkattomaan koulutussopimukseen.

SYRJÄYTYMISEN NÄKÖKULMASTA heikommin pärjäävien nuorten tukeminen ohuilla palveluresursseilla on iso tulevaisuuden haaste. Jokaiselle syrjäytymisriskissä olevalle eri palvelujen piirissä olevalle nuorelle tulisi nimetä vastuutyöntekijä, joka ottaa tämän palveluohjauksesta päävastuun. Jotta palveluohjaus on vaikuttavaa, nuorta koskevan tiedon on liikuttava eri viranomaisten sekä sosiaaliturvan toimeenpanijoiden välillä. Lainsäädännön esteet tietojenvaihdon tieltä on korjattava.

Päävastuu syrjäytymisen ehkäisystä jakautuu jatkossa kuntien ja hyvinvointialueiden kesken. Niiden väliin ei saa muodostua rajapintaa, joka rikkoo ennestään hyvin toimivat yhteistyörakenteet. Alueilla tarvitaan vahvaa yhteistyön koordinoitua, jota valtion on tuettava taloudellisin kannustimin ja strategisella ohjauksella. Vuonna 2021 valmistunut kansallinen lapsistrategia antaa tälle hyvän raamin: strategia sitouttaa kunkin hallituksen laatimaan poikkihallinnollisen toimeenpanosuunnitelman lasten oikeuksien edistämiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi.

Hallituksen vastuulla on huolehtia siitä, että poikkihallinnollisuus on myös todellista eikä jää ministeriöiden omien, irrallisten hankkeiden listaamiseksi. ●

YHDESSÄ! TILLSAMMANS TOGETHER YHDESSÄ! TILLSAMMANS TOGETHER YHDESSÄ! TILLSAMMANS TOGETHER YHDESSÄ! TILLSAMMANS TOGETHER YHDESSÄ! TILLSAMMANS TOGETHER YHDESSÄ! TILLSAMMANS TOGETHER YHDESSÄ! TILLSAMMANS TOGETHER YHDESSÄ! TILLSAMMANS TOGETHER YHDESSÄ! TILLSAMMANS TOGETHER YHDESSÄ!

MARI PANTSAR

Miten ilmastonmuutos vaikuttaa tulevaisuuden koulutukseen?

Maailman voidaan sanoa olevan tänä päivänä monella tavalla parempi paikka kuin koskaan ennen. Ihmisten hyvinvointi on parantunut, köyhyys on vähentynyt, lähes kaikki lapset pääsevät kouluun ja lähes kaikki lapset rokotetaan. Tämän hienon kehityksen on mahdollistanut pääasiassa lääketieteen ja teknologian kehittyminen tieteellisen ja teollisen vallankumouksen seurauksena.

KEHITYKSELLÄ ON kuitenkin nurja puoli. Se on rakentunut harhaan, että ihmiskunta voisi käyttää loputtomasti halpoja fossiilisia polttoaineita ja luonnonvaroja kasvavan väestömäärän kasvavan kysynnän tyydyttämiseksi ilman, että tällä olisi ikäviä seurauksia. Fossiilisten polttoainoiden käytön seurauksena syntyneet hiilidioksidipäästöt ovat kuumentaneet jo maapallon ilmastoa yli yhden celsius-asteen esiteolliseen aikaan verrattuna. Tämä on hälyttävä taso.

On eittämättä selvää, että fossiiliset polttoaineet ovat mahdollistaneet monien hienojen asioiden kehittymistä maailmassa. Kuitenkin viimeistään nyt on tullut aika kiittää niitä hienoista kehityskuluista ja hyvästellä ne. Kaikki yhteiskunnat tulee siirtää käyttämään puhtaita ja vähäpäästöisiä energialähteitä.

**MARI
PANTSAR**

Kirjoittaja on dosentti ja konsultti, joka on pitkään työskennellyt ilmasto-, luonto- ja kiertotalousratkaisujen parissa.

KUVA: LEHTIKUVA/VESA MOILANEN

Ilmastomuutoksen hillinnällä on jo valtava kiire

YK:N ALAISEN Maailman ilmatieteen laitoksen, WMO:n, mukaan Pariisin ilmastotavoite rajoittaa ilmaston kuumeneminen lähelle 1,5 astetta ylitetään lähes varmasti eli 98 prosentin todennäköisyydellä ainakin yhtenä vuonna ajanjaksolla 2023–2027. Lisäksi tämä ajanjakso tulee lähes varmasti olemaan maapallon lämpimin tähän mennessä mitattu viisi-vuotiskaus.

ILMASTONMUUTOS EI OLE mikään uusi asia. Ilmiö ja sen pirulliset seuraukset, kuten jäätiköiden sulaminen, merenpinnan nousu ja sään ääri-ilmiöt kuivuudesta ja kuumuudesta tulviin ja rankkasateisiin, on tunnettu tutkijoiden keskuudessa jo lukuisia vuosikymmeniä. Fossilisia polttoaineita jalostavat ja myyvät yritykset ovat kuitenkin onnistuneet luomaan hämmennystä ja denialismia sekä viivyttämään globaaleja ilmastotoimia tähän saakka.

Keskustelu ilmastomuutoksen hillinnän kiireellisyydestä sai oikeastaan vauhtia vasta vuonna 2018, kun hallitustenvälinen ilmasto-paneeli eli IPCC julkaisi niin kutsutun puolentoista asteen raporttinsa. Tämä kertoi selvästi, että ihmisten hyvinvoinnin varmistamiseksi puolentoista asteen ilmastotavoite olisi pakko saavuttaa. Tilanne maailmanlaajuisesti on ikävä kyllä edelleen se, että globaalit ilmastopäästöt kasvavat. Ihminen ei ole nykytoimillaan pärjäämässä kilpajuoksussa aikaa vastaan.

Tilanne ilmastomuutoksen suhteen on siis tällä hetkellä hyvin haastava. Erityisen haastavaksi sen tekee fakta, että tämän globaalien ongelmien ratkaisemiseen tarvitaan mukaan kaikki maat, kaikki yritykset, kaikki kunnat ja suuri osa yksilöistä. Jokaisella toimijalla on tärkeä rooli taistelussa ilmastomuutosta vastaan.

VALTIOIDEN TULEE NOUDATTAA globaalia Pariisin ilmastosopimusta, jonka kaikki maailman maat ovat hyväksyneet. Niiden tulee päivittää omat toimenpiteensä puolentoista asteen ilmastotavoitteen mukaisiksi ja toteuttaa tarvittavat

toimenpiteet. Valtioiden tulee myös luoda kannustava investointiympäristö puhtaille ratkaisuille.

Yritykset puolestaan luovat teknologisia ratkaisuja ilmastomuutoksen hillintään ja tekevät tähän liittyvää tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoimintaa sekä investointeja.

KUNTIEN ROOLI on keskeinen ilmastotoimissa, sillä kaikki päästöt syntyvät jonkin kunnan alueella. Tällä hetkellä lukuisilla suomalaisilla kunnilla on valtiota kunnianhimoisemmat ilmastotavoitteet, ja kuntien välillä on syntynyt positiivinen kilvoittelu siitä, mikä kunta on Suomen ilmastopääkaupunki. Kunnat myös toteuttavat valtaosan julkisista hankinnoista, joten niillä on valtavan suuri rooli edelläkävijämarkkinoiden luomisessa. Julkiset hankinnat tulisi viimeinkin valjastaa ratkaisemaan ilmastomuutosta ja kannustamaan uusiin innovaatioihin. Vaikka julkisten hankintojen roolista uusien puhtaisten ratkaisujen skaalaamisessa on puhuttu paljon jo parin vuosikymmenen ajan, asia on edennyt tuskastuttavan hitaasti.

Valtioiden, yritysten ja kuntien rooli ilmastomuutoksen hillinnässä on elintärkeä, mutta lopulta suurin valta on yksilöillä. Usein sanotaan, että yksilöiden toimet eivät yksin ratkaise ilmastomuutosta, mutta ilmastomuutos ei ratkea ilman yksilöiden aktiivista toimintaa. Yksilöt luovat markkinat kestäville tai kestäättömille tuotteilleen omilla valinnoillaan. Lisäksi me valitsemme päättäjämme sekä toimimme itse päättäjinä, opettajina ja yritysjohtajina. Yksilöillä on siis suuri valta, mutta se tuo mukanaan suuren vastuun.

Ihminen ei ole nykytoimillaan pärjäämässä kilpajuoksussa aikaa vastaan.

Onko meillä toivoa?

VAIKKA ILMASTONMUUTOS juoksee tällä hetkellä nopeammin kuin ihmiskunta ratkaisuiheen ja ilmastomuutoksen etene- mistahti seurauksineen yllättää ilmastotutkijat vuosi toisen- sa jälkeen, tilanne ei ole toivoton.

Jos katsottaisiin vain sitä kehitystä, joka on viime vuo- sina tai vuosikymmeninä tapahtunut esimerkiksi fossiili- sia polttoaineita korvaavien uusiutuvan energian lähteiden valtavirtaistumisessa, muutos tapahtuisi liian hitaasti.

TOIVO PIILEE kuitenkin puhtaiden ratkaisujen eksponentiaa- lisessa monistumisessa. Muutos voi kulkea J-käyrän mu- kaisesti. Aluksi monen teknologisen ratkaisun monistumi- sessa markkinoilla voi olla kehitystarpeita, monistuminen ei näytä onnistuvan, mutta kun ylitetään tietty piste, monistuminen lähtee tapahtu- maan valtavan nopeasti ja voi lyödä ällikäl- lä sivusta seuraajat.

Teknologian kehityksestä hyvät esimerk- ki ovat matkapuhelimet. Vuonna 1987 niitä oli lähinnä vain varakkailla yritysjohtajilla. Uusi Mobira Cityman maksoi nykyrahassa yli 7 000 euroa. Kymmenen vuotta myöhem- min joka toisessa suomalaisessa kodissa oli jo matkapuhe- lin. Kaksikymmentä vuotta myöhemmin lähes jokaisella oli oma kätevä kännykkä.

Yksilöiden elämässä tämä muutos näyttäytyy siten, että uusien, hyvien ratkaisujen leviäminen on kuin alamäkeen pyörivä lumipallo. Pieni pallo kasvaa alas vieressään valta- vaksi voimaksi, jota on vaikea pysäyttää.

HYVÄKIN TEKNOLOGIA on usein alussa kallista ja sitä ostavat lähinnä ”teknologia-intoilijat tai visionäärit”, kuten heitä taloustieteessä kutsutaan. Tämä pieni ryhmä kannustaa kuitenkin kehitystyötä, jonka tuloksena hinnat laskevat ja tuotteet paranevat.

Sitten ratkaisuja alkaa ostaa suurempi joukko: varhainen enemmistö eli ”käytännönläheiset ihmiset”. Tuotantomäärät kasvavat, hinnat alenevat ja ratkaisujen toimintakyky pa- ranee. Kun teknologia on kypsää ja hinta tarpeeksi matala,

Uusien, hyvien
ratkaisujen
leviäminen on
kuin alamäkeen
pyörivä lumipallo.

myös myöhäinen enemmistö eli ”konservatiivit” hankkivat tuotteita. Pian jäljelle jää enää pieni joukko ”vitkastelijoita tai vastustajia”, joiden vakuuttaminen ottaa aina aikansa.

Ilmastomuutoksen hillintään ei ehkä saada kaikkia yksilöitä mukaan, mutta riittää, kun mukaan saadaan suu- ri enemmistö.

Ratkaisuja on laaja kirjo, ja kaikkia niitä tarvitaan

ILMASTONMUUTOKSEN HILLINTÄÄ kuvataan usein jo vakiintu- neella termillä ”vihreä siirtymä”. Esimerkiksi ympäristömi- nisteriö määrittelee vihreän siirtymän seuraavasti: ”vihreällä siirtymällä tarkoitetaan muutosta kohti ekologisesti kestäväää

taloutta ja kasvua, joka ei perustu luonnon- varojen ylikulutukseen ja fossiilisiin poltto- aineisiin. Kestävä talous nojaa vä- hähiilisiin sekä kiertotaloutta ja luonnon monimuotoisuutta edistäviin ratkaisuihin.”

Vihreä siirtymä tarkoittaa siis paljon muutakin kuin fossiilisista polttoaineista

luopumista. Se on siirtymä kohti ilmas- to- ja luontopositiivista hyvinvointiyh- teiskuntaa, jossa ihmiset voivat elää hyvää elämää luonnon kantokyvyn rajoissa. Vihreän siirtymän keskiös- sä on ymmärrys siitä, että fossiilisi- sta polttoaineista luopumisen rinnal- la ilmastomuutoksen hillinnässä on onnistuttava myös pysäyttämään luon- non monimuotoisuuden köyhtyminen ja alettava vahvistaa luontoa.

VIIME VUOSINA on kasvanut ymmärrys siitä, että ilmaston kuumeneminen kiihdyttää luonnon monimuotoisuu- den hupenemista ja luonnon moni- muotoisuuden köyhtyessä ilmaston

kuumeneminen kiihtyy. Asia nousi yleiseen tietoisuuteen sen jälkeen, kun hallitusten välinen ilmastopaneeli IPBES ja luontopaneeli IPCC tekivät yhteisen raporttinsa näiden ongelmien välisistä synergioista ja kompromisseista, joita ongelmien ratkaisemiseen tarvitaan. Ilmastonmuutos ja luontokato kulkevat käsi kädessä ja vahvistavat toinen toistaan. Jos yritetään ratkaista vain toinen, epäonnistutaan molemmissa.

On siis välttämätöntä ymmärtää synergiat, joita luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen pysäyttämisen ja ilmastomuutoksen hillinnän välillä on. Yleisenä nyrkissäntönä voidaan pitää, että lähes kaikki toimenpiteet, jotka vahvistavat luonnon monimuotoisuutta, ovat hyödyllistä ilmastomuutoksen hillinnän kannalta. Toisaalta taas jotkut toimenpiteet, jotka ovat hyviä ilmastomuutoksen hillinnän kannalta lisäävät luonnon monimuotoisuuden heikkenemistä.

Esimerkkejä ovat tuuli- ja aurinkovoimat, joiden valmistamiseen tarvitaan kaivoksista metalleja ja mineraaleja. Vihreä siirtymä on niin suuri muutos tarvittavine raaka-aineineen, että uusia kaivoksia tarvitaan väistämättä tulevaisuudessa. Kaivostoiminta kuitenkin aiheuttaa paikallista luontokatoa. Lisäksi esimerkiksi tuulivoiman rakennusalueella joudutaan raivaamaan luontoa.

Ongelmiin löytyy kaikenkin ratkaisuja, kunhan vain ilmasto- ja luontotoimien synergiat ja mahdollisesti vaadittavat kompromissit ymmärretään huomioida. Yksi lupaava ratkaisu tähän on uudessa luonnonsuojelulaissa oleva vapaaehtoinen ekologinen kompensatio.

TOINEN ERITTÄIN KESKEINEN ratkaisu on kiertotalous, joka on vastakohta nykyiselle tuhlailevalle lineaaritaloudelle. Nykyisessä lineaarisessa taloudessa otetaan luonnonvaroja käyttöön ja valmistetaan niistä liukuhihnalla mahdollisimman paljon tuotteita, jotka lyhyen käyttöajan jälkeen poltetaan tai heitetään kaatopaikalle. Kiertotaloudessa hyödynnetään mahdollisimman paljon ja pitkälle materiaaleja, jotka ovat jo yhteiskunnassamme, jolloin luontokatoa aiheuttavaa neit-

seellisten raaka-aineiden käyttöönottoa voidaan vähentää.

Kiertotaloudessa käytetään pääasiassa tuotteita, jotka on valmistettu kierrätetyistä materiaaleista. Kiertotaloudessa jaetaan ja liisataan tuotteita, ja ennen kaikkea mietitään, mitä kaikkea uutta tarvitsemme hyvinvointimme tyydyttämiseksi. Jokaisen pitäisi pohtia, tuoko kaiken uuden materiaalien ostaminen lisää onnellisuutta ja hyvinvointia vai kannattaisiko aikaa käyttää shoppailun sijaan esimerkiksi luonnossa liikkumiseen ja oleiluun läheisten kanssa.

VIHREÄ SIIRTYMÄ vaatiikin muutoksia myös ihmisten ajattelussa ja käyttäytymisessä. Vihreää siirtymää ei saavuteta pelkillä teknologisilla ratkaisuilla, jos ei puututa olennaiseen eli luonnonvarojen ylikulutukseen.

Teknologisten ratkaisujen kehityksessä ja monistumisessa on toisaalta viime aikoina otettu pitkiä askeleita. Jo nyt Suomessa tuulivoiman valtavirtaistaminen on tapahtunut valtavan nopeaa tahtia. Tähän on luonnollisesti vaikuttanut korkea energian hinta, joka on seurausta Venäjän raukka- maisesta ja kaikin puolin tuomittavasta hyökkäyssodasta Ukraina.

Vihreä siirtymä on paljon helpompi toteuttaa kuin eläminen ilmastomuutoksen ja luontokadon riivaamalla planeetalla.

joiden toteutumisesta pitää maamme kilpailukyvyyn vuoksi huolehtia. Tässä erityisesti valtiolla ja sen virkahenkilöillä on iso rooli. Suomi kannattaa ehdottomasti pitää kilpailukykyisenä investointikohteena, jolla on sujuva luvitus ja joka investoi tki-toimintaan nykyistä enemmän. Suomi voi vetytaloudessa olla huomattavasti kokoaan suurempi kansainvälinen toimija.

Tulevaisuuden hyvinvointi-yhteiskunnan osaamis- ja koulutustarpeet

ILMASTONMUUTOKSEN HILLINTÄ ja luonnon monimuotoisuuden pysäyttäminen on ratkaistava yhdessä. Tämä vaatii paljon ja laajasti uudenlaista osaamista.

Vihreä siirtymä on itse asiassa polku kohti yhteiskuntaa, jossa kasvihuonekaasupäästöjä aiheuttava ja luonnon monimuotoisuutta heikentävä toiminta on muutettu toiminnaksi, jossa ilmastoon jo joutunutta hiilidioksidia imetään pois luonnollisten ja teknisten nielujen avulla. Samalla luonnonvarojen käyttöön otossa ja hyödyntämisessä vahvistetaan luonnon monimuotoisuutta ja vähennetään luonnonvarojen ylikulutusta.

Siirtymä on kokonaisvaltainen yhteiskunnallinen muutos, sillä se koskee yhteiskunnan kaikkia sektoreita, eikä siirtymä siksi ole aivan helpo. Vaihtoehtokustannukset huomioiden on tosin selvää, että vihreä siirtymä on paljon helpompi toteuttaa kuin eläminen ilmastonmuutoksen ja luontokadon riivaamalla planeetalla.

VIHREÄN SIIRTYMÄN toteuttamisessa tarvitaan paljon uusia osaajia, jotka kehittävät koko ajan tehokkaampia ja edullisempia teknologisia ratkaisuja ja rakentavat investointeja. Yritysten osaajat ja asiantuntijat ovat tässä luonnollisesti ratkaisijan paikalla. Mutta myös valtiolla on merkittävä rooli. Sen pitää tukea tätä työtä määrätietoisilla tutkimus-, kehitys- ja innovaatiopanostuksilla. Samalla valtion tulee poistaa tukia toiminnalta, joka aiheuttaa kasvihuonekaasupäästöjä ilmastoon tai köyhdyttää luontoa.

Valtion pitää myös luoda investointeihin kannus-

Jokaisen tulee omassa roolissaan pohtia koko ajan, mitä minä voin tehdä vihreän siirtymän edistämiseksi.

tava sääntely-ympäristö, jossa ilmaston ja luonnon kannalta paremmat kiertotalouteen pohjautuvat ratkaisut ovat lähikohtaisesti yksilöille helpompia, halvempia ja houkuttelevampia. Tältä osin myös valtion päättäjien ja virkahenkilöiden on päivitettävä osaamistaan.

MYÖS LIIKKUMISESSA on siirryttävä kohti ympäristön kannalta kestävämpiä tapoja. Sähköautot valtavirtaistuvat huimaa vauhtia korvaten bensiinillä ja dieselillä kulkevia autoja. Tahti vain kiihtyy, kun markkinoille tulee koko ajan edullisempia uusia ja myös käytettyjä ajoneuvoja.

Puhtaan liikkumisen murroksen ytimessä on myös julkinen liikenne sekä kevyt liikenne, esimerkiksi kävely ja pyöräily, siellä, missä se pitkien etäisyyksien maassa on mahdollista ja kohtuullista. Kaupunkien kaavoittajien tulee huomioida tämä omassa työssään.

Myös ruoantuotanto tulee kokemaan valtavan murroksen esimerkiksi kasvispainotteisemman ruokavalion yleistyessä. J-käyrän mukaisesti kasvisruokavalion yleistyminen on alussa ollut hitaampaa, mutta on varmaa, että muutoksen tahti kiihtyy. Yksilöiden ruokatottumusten muutosten lisäksi muutoksia ja uudenlaista osaamista tarvitaan kaupan alalla ja maanviljelyssä. Uudistavan viljelyn menetelmillä tuotetuista kasvipohjaisista tuotteista tulee valtavirtaa, ja muutoksessa tarvittavaa osaamista on tuettava.

OSAAMIS- JA KOULUTUSTARVE vihreän siirtymän toteuttamiseksi on valtava. Yllä on mainittu vain muutamia esimerkkejä osaamis- ja koulutustarpeista. Kaiken kaikkiaan tulevaisuuden ilmasto- ja luontopositiivisessa yhteiskunnassa jokaisen alan asiantuntijan ja osaajan on ymmärrettävä ilmastonmuutoksen ja luontokadon hillinnän perusteet, oli pa kyse insinööreistä, valtion virkamiehistä, lääkäreistä, juristeista, siivoojista tai opettajista. Jokaisen tulee omassa roolissaan pohtia koko ajan, mitä minä voin tehdä vihreän siirtymän edistämiseksi.

Muutokseen tarvitaan lähestulkoon ihan jokainen. Lisäksi on pystyttävä sopeutumaan kuumenevaan ilmastoon

muun muassa kaupunkirakentamisessa ja terveydenhuollossa. Ikävä kyllä ilmastonmuutos on jo täällä, eikä suuntaa pystytä ihan heti kääntämään. Muutos vie vuosikymmeniä, vaikka tahtia nyt kiristettäisiinkin maailmanlaajuisesti ja vaikka teknologiat alkaisivat skaalautua eksponentiaalisesti.

KAIKEN TÄMÄN MUUTOKSEN keskiössä ovat lasten ja nuorten vanhemmat sekä opettajat kaikilla koulutusasteilla varhaiskasvatuksesta korkeakouluihin. Koulutuksen ja kotikasvatuksen yksi keskeinen tehtävähän on opastaa lapsia, nuoria ja aikuisia osallisuuteen vallitsevassa yhteiskunnassa. Tänä päivänä ilmastonmuutoksen ja luontokadon piinaama yhteiskunta on erilainen kuin se oli vuosikymmeniä sitten. Vanhat taidot eivät enää riitä.

Ilmastonmuutos ja luontokato ovat ratkaistavissa, jos ihmiskuntana niin päätämme. Päätös vaatii ymmärrystä ja osaamista. Koulutus on siinä täysin keskeisessä roolissa. ●

Miten kotoutamme ja koulutamme tulevaisuuden osaajat Suomeen ulkomailta?

Koulutus on ollut Suomen kulmakivi koko historian ajan. Koko kansan koulutus, sivistys ja osaaminen ovat tehneet Suomesta kokoaan suuremman.

Keskustelu siitä, kuinka voimme vastata yhteiskuntamme kohtaamiin haasteisiin ja turvata sivistys- ja hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuuden, ei ole uutta – päinvastoin. Koulutus- ja osaamistason lasku yhdistettynä vaikeaan taloustilanteeseen, väestön vanhenemiseen sekä osaajapulaan haastaa yhteiskuntamme kantokykyä kuitenkin aivan uudella tavalla. Siksi meidän on otettava käyttöön myös uusia keinoja tilanteen korjaamiseksi.

Hyvinvointiyhteiskunnan selkärankaa eli kansalaisten lakisääteisiä peruspalveluita ei voida turvata ilman työperäistä maahanmuuttoa. Sosiaali- ja terveyspalveluissa henkilöstöpula on kaikista kriittisin, mutta tilanne ei ole helppo muillakaan aloilla. Hyvinvointialueiden arvion mukaan vain alle 80 prosenttia niiden työvoimatarpeesta voidaan kattaa Suomessa jo olevalla sekä alalle valmistuvalla työvoimalla. Yli viidennes tulee kattaa työperäisellä maahanmuutolla. Se tarkoittaa mittavia rekrytointiprosesseja ulkomailta.

SUOMI TARVITSEE TYÖIKÄISIÄ, jotka haluavat rakentaa elämänsä Suomeen ja työskennellä Suomessa. Jotta kynnyks Suomessa työskentelylle madaltuu, tulee meidän helpottaa

NASIMA RAZMYAR
Kirjoittaja on kansanedustaja (sd).

KUVA: PIRJO TUOMINEN

myös elämän rakentamisen edellytyksiä. Se tarkoittaa käytännön järjestelyiden helpottamista, työ- ja koulutuspaikkojen etsinnässä tukemista sekä erityisesti lupaprosessien nopeuttamista.

Mahdollisia vaihtoehtoja pohdittaessa on nähtävä myös se todellisuus, jossa emme panosta työperäiseen maahanmuuttoon. Olemme työperäisen maahanmuuton suhteen kulminaatiopisteessä, sillä tarvitsemme Suomeen monenlaisia osaajia. Ilman osaajia meillä ei ole investointejakaan.

Tilanne on jo nyt niin haastava, että yritykset joutuvat lykkäämään investointejaan ilman riittävää työvoimaa. Tämä hidastaa Suomen kasvua ja on uhka hyvinvointivaltiolle. Tulevaisuudessa haasteet vain kasvavat, jos emme nyt panosta työperäiseen maahanmuuttoon.

Mitä työperustaisella maahanmuutolla tarkoitetaan, ja miksi tarvitsemme sitä?

TYÖPERUSTAINEN MAAHANMUUTTO ajatellaan usein suppeasti jo kouluttautuneiden työntekijöiden maahanmuuttona. Kokonaisuus tulisi nähdä laajemmin, sillä työperustaisella maahanmuutolla tarkoitetaan joko lähtömaassaan kouluttautuneiden tai Suomessa koulutettavan väestön houkuttelemista Suomeen. Suomen tavoite on vähintään kaksinkertaistaa työperusteinen maahanmuutto vuoteen 2030 mennessä.

TYÖPERÄISTÄ MAAHANMUUTTOA ei ole vain yhdenlaista, minkä vuoksi keinot sen vauhdittamiseksi ovat monenlaisia. Suomi tarvitsee usean eri osaamisalan ihmisiä. Selvää on, että tarvitsemme paljon erilaista maahanmuuttoa ja usean eri osaamisalan ihmisiä niin yritysten kuin julkisten palveluiden tarpeisiin.

Vastaamalla yksityisen sektorin työvoimatarpeeseen Suomi turvaa valtion tulot ja pitää talouden rattaat pyörimässä. Samalla takaamme sen, että voimme säilyttää Suomessa laadukkaat ja hyvin resursoidut julkiset hyvinvointipalvelut. Työperäinen maahanmuutto ei ole tärkeää vain työvoimapulan kannalta, vaan sillä on positiivinen vaikutus

Meidän tulisikin aktiivisesti kertoa, mitä Suomi voi tarjota tänne muuttaville.

koko maan elinvoimaan ja palveluidemme turvaamiseen.

Monella tuntuu olevan harhakuva, että Suomeen on valtava tunku osaajia. Näin ei kuitenkaan ole, ja osaajat ovat haluttuja myös muualla. Pieni Suomi pohjolassa ei ole jokoisen ensimmäinen kohde, kun he harkitsevat muuttoa ulkomaille esimerkiksi työn perässä. Siksi Suomen tulisi panostaa entistä enemmän jo kotimaassaan tai lähtömaassaan kouluttautuneiden osaajien houkutteluun. Maiden välinen kilpailu osaajista on kovaa, minkä vuoksi Suomen tulisi panostaa houkuttelevuuteen. Kansainvälinen kilpailu vain kiristyy tulevaisuudessa.

Riippumatta siitä, onko kyseessä korkeasti kouluttautunut tai toistaiseksi kouluttautumaton henkilö, muuttaessaan uuteen maahan hän usein tavoittelee parempaa hyvinvointia itselleen ja perheelleen. Meidän tulisikin aktiivisesti kertoa, mitä Suomi voi tarjota tänne muuttaville.

Osaajia houkutellaan kaikkialle – miten heitä saataisiin juuri Suomeen?

VIIME HALLITUSKAUDEN aikana nousut työllisyysaste on hyvä alku Suomen talouden elpymiselle, mutta se ei yksin riitä paikkaamaan pitkän aikavälin osaajapulaa. Vaikka työllisyysaste nousisi 80 prosenttiin, tarvitsemme useimpien skenaarioiden mukaan yli 100 000 uutta työntekijää vuoteen 2035 mennessä. Työperäisen maahanmuuton vauhdittamiseksi tarvitaan monia eri keinoja.

Kuten sanottu, ei osaajia ja uusia työntekijöitä ole tulossa Suomeen ovista ja ikkunoista. Työntekijöiden houkuttelevuus Suomeen vaatii poliittisia toimia, imagotyötä sekä käytännön asioiden helpottamista Suomen päässä. Se tarkoittaa työtä lähtömaissa lähetystöjen sekä paikallisten toimijoiden kanssa, suomalaisten yritysten tukemista ulkomaisissa rekrytoinneissa sekä brändi- ja maakuvatyötä.

SUOMEN TULISI paremmin hyödyntää yhteiskunnallisia vetovoimatekijöitä osaajien houkuttelemisessa. Suomi on maailman onnellisin maa, jossa on laadukas ja hintatasoltaan

kilpailukykyinen varhaiskasvatusjärjestelmä, ilmainen koulutus, hyvät julkiset palvelut ja turvallinen kasvuympäristö. Suomella on markkinarako luoda itselleen brändi houkuttelevana, osaajat tervetulleeksi toivottavana maana, jossa työn ja perhe-elämän yhdistäminen on helppoa. Koska emme ole ainoa maa, joka kilpailee osaavan työvoiman houkuttelemisessa, vaatii osaajakilpailun voittaminen sekä maahanmuuton prosessien helpottamista että asenneilmapiirin muutosta.

Lähtiömaissa potentiaalisille työntekijöille tulisi kertoa, millaisiin työtehtäviin heidän nykyinen koulutuksensa soveltuu Suomessa ja miten koulutusta pystyy täydentämään. Työntekijän aiemmin hankkima koulutus voitaisiin hyväksilukea Suomessa ja täydentää sitä lisäkoulutuksella. Suomi on perinteisesti ollut hyvin tutkintokeskeinen maa, mutta jatkossa meidän tulisi nähdä mahdollisuuksia myös lyhyemmissä koulutuskokonaisuuksissa ja nykyisen osaamisen kehittämisessä.

SUOMI KÄRSII myös vaikean kielen maineestaan. Kielivaahtimuksissa tulisikin olla joustavuutta, jotta kielikynnys ei nousisi maahanmuuton esteeksi. Kaikissa työtehtävissä ei myöskään vaadita suomen kielen osaamista. Jos lähtökohdiana on henkilön ammattiosaaminen ja esimerkiksi englannin kielen taito, voitaisiin kieliosaamista täydentää suomen kielen opiskelulla työn ohessa.

Huoltosuhteen ja osaajapulan ratkaisussa tulisi pyrkiä etsimään ratkaisuja, joilla korjaamme isoa kuvaa ja pitkän ajan kehitystä, eikä tuijottaa vain tulijan tuottavuutta seuraavan vuoden verokertymään. Esimerkiksi lähihoitajat ja hoiva-avustajat ovat matalasti palkattuja, mutta heidän

työnsä vaikutus yhteiskuntaamme on merkittävä.

Lisäksi on muistettava, että kilpailemme esimerkiksi hoitoalan osaajista muun muassa verrokkimaidemme Ruotsin ja Norjan kanssa. Palkkauksen lisäksi työolojen on oltava kunnon. Työntekijöiden on koettava, että he voivat vaikuttaa työpaikkansa asioihin ja työn sisältöön. Hoitoalan vetovoimatekijöiden parantaminen on siis kriittistä sekä nykyisten työntekijöiden pysyvyyden että uusien työntekijöiden houkuttelemisen kannalta. Toinen esimerkki ovat varhaiskasvatuksen korkeakoulutetut työntekijät. Kuusi suurinta kaupunkia tarvitsee yli 9 000 uutta korkeasti koulutettua varhaiskasvatuksen ammattilaista vuoteen 2030 mennessä, jotta varhaiskasvatuslain veloitteet täytetään.

VALMIIKSI KOULUTTAUTUNEIDEN maahanmuuttajien lisäksi meidän tulee panostaa Suomessa kouluttautuviin tai uudelleen kouluttautuviin osaajiin. Viimeisten vuosien aikana Suomi on onnistunut houkuttelemaan

enemmän kansainvälisiä opiskelijoita muun muassa englanninkielisten koulutusohjelmien kautta. Yleisesti tulemme kuitenkin verrokkimaitamme valovuoden jäljessä.

Uusien ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden määrä pyritään kolminkertaistamaan vuoteen 2030 mennessä, ja tavoite on, että Suomeen jäisi opintojen jälkeen 75 prosenttia opiskelijoista. Tästä tavoitteesta tulee pitää kiinni ja tukea opiskelijoiden jäämistä Suomeen. Koulutusvienti pitäisi nähdä myös koulutustuontina, jota meillä tehdään vielä varsin vähän.

Koulutusvienti pitäisi nähdä myös koulutustuontina, jota meillä tehdään vielä varsin vähän.

Kuinka sujuvoittaa maahanmuuttoprosessia Suomessa?

MAAHANMUUTTOPROSESSI virallisine ja epävirallisine osuiksineen on maahanmuuttajien ensimmäinen kosketus Suomeen, toisin sanoen koko Suomen kasvot. Mikäli prosessi on pitkä, hankala ja monimutkainen, ja avun saaminen on vaikeaa, ei prosessi anna houkuttelevaa kuvaa Suomesta.

Suomella on markkinarako luoda itselleen brändi houkuttelevana, osaajat tervetulleeksi toivottavana maana, jossa työn ja perhe-elämän yhdistäminen on helppoa.

Siksi meidän on panostettava maahanmuutto- ja lupaprosessin jouhevoittamiseen kaikissa sen eri vaiheissa.

Keskeistä on jatkaa Marinin hallituskaudella aloitettuja toimia työperäisen maahanmuuton edistämiseksi. Marinin hallituskaudella luotiin erityisasiantuntijoiden ja kasvuyrittäjien pikakaista, jonka myötä työluvan saaminen näille osaajille kestää korkeintaan kaksi viikkoa. Lisäksi Suomeen saapumista nopeutettiin erityisasiantuntijoiden, kasvuyrittäjien ja yritysjohton sekä heidän perheenjäsentensä osalta D-vii-sumilla.

Maahantulolupien käsittelyaikoja on onnistuttu lyhentämään erityisesti pika-kaistalta tulevien sekä tutkijoiden ja opiskelijoiden osalta. Muiden työntekijöiden ja yrittäjien osalta prosessia tulee vielä nopeuttaa. Opiskelijoiden valmistumisen jälkeinen maassaololupa pidennettiin kahteen vuoteen, jotta saisimme kansainväliset opiskelijat siirtymään suomalaiseen työelämään ja asettumaan Suomeen.

MUUTTO TOISEEN MAAHAN on lähtökohtaisesti iso hyppy ja vaatii paljon järjestelyjä. Vielä suurempi muutos on, jos mukana on perhe. Suomen tulisikin panostaa perheenjäsenten saapumisen ja perheenyhdistämisen helpottamiseen, perheenjäsenten työllistymiseen ja perheen liittämiseen paremmin osaksi suomalaista yhteiskuntaa.

Maahanmuuton vauhdittamiseen on otettava mukaan perhe- ja kouluajattelu. Englanninkielisiä koulupaikkoja tulisi lisätä ja tarjota lapsille heti mahdollisuus päivähoitopaikkaan, jotta myös puoliso voi siirtyä suomalaiseen työelämään mahdollisimman jouhevasti. Yksinkertaisilla mutta arkisilla asioilla on merkittävä vaikutus siihen, kekevatko perheet Suomen omakseen ja haluavatko he jäädä tänne tekemään töitä.

Yritys, joka lähtee tavoittelemaan osaajan rekrytointia ulkomailta, on usein etsinyt osaajaa jo Suomesta heikoin tuloksin. Kansainvälisessä rekrytoinnissa yrityksiä auttavat Business Finland ja TE-hallinto. Ne tukevat yrityksiä yhteistyössä lähtömaiden kanssa ja auttavat ulkomaisen työvoiman tarpeen tunnistamisessa.

Kansainvälinen rekrytointi on kovaa työtä, ja jokaisesta Suomeen saadusta työntekijästä on pidettävä kiinni.

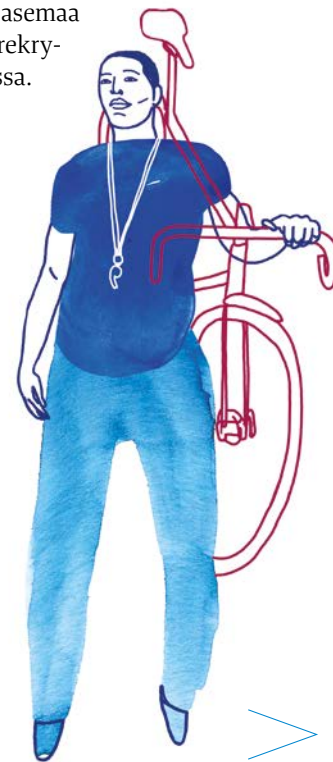
YKSI OSA ULKOMAISEN TYÖVOIMAN houkuttelemista on oikea-aikaisuus. Kansainvälinen rekrytointi on kovaa työtä, ja jokaisesta Suomeen saadusta työntekijästä on pidettävä kiinni. Työnantajat tarvitsevat valtiolta ja virastoilta tähän työhön sitoutumista sekä tukirakenteita, jotka nopeuttavat rekrytointia.

Lisäksi kuntien ja valtion välistä vuoropuhelua tulee nopeuttaa. Eri sektorien palveluita tulisi tuoda yhteen ja kehittää eteenpäin niin sanotusti yhden luukun periaatteella. Valtiolta työnantajat tarvitsevat tukea kielikoulutuksen järjestämiseen ja esimerkiksi oleskelulupien sekä perheen yhdistämisen prosessien helpottamiseen. Valviran vaatimia kielikokeita ja pätevyyden laillistamismenettelyjä on nopeutettava. Tällä hetkellä Suomella on verrokkimaitaan korkeammat kielitaitovaatimukset mutta riittämätön kielikoulutuksen tarjonta, mikä heikentää Suomen asemaa esimerkiksi hoitoalan kansainvälisissä rekrytoinneissa ja hidastaa prosessia Suomessa.

Ikuisuuskyseminen: miten tulijat voidaan kotouttaa?

MAAHANMUUTTAJIEN TAUSTAT sekä kotoutumisvalmiudet ovat erilaisia. Ei ole yksiselitteistä vastausta siihen, millaiset palvelut ovat vaikuttavimpia, mutta lähellä työelämää oleviin palveluihin osallistumisen on todettu edistävän maahanmuuttajien siirtymistä työelämään. Pohjoismainen vertailu eri maiden kotoutumisjärjestelmien tuloksista viittaa siihen, että koulutuksella saadaan kestävämpiä tuloksia.

Viime hallituskaudella käsitellyssä selonteossa kotoutumisen edistämisen uudistustarpeista esitettiin kotoutumisen tehostamista niin, että maahanmuuttajien erilaiset tarpeet huomi-

oitaisiin paremmin ja heidän osaamistaan kehitettäisiin vastaamaan yhteiskunnassa tarvittavia tietoja ja taitoja. Uudistetuissa työllisyyspalveluissa työvoimapalvelut ovat siirtyneet kunnille, ja jatkossa maahanmuuttajat pääsevät kunnan kotoutumishjelman mukaisiin palveluihin. Tärkeintä on luoda jokaiselle kotoutumissuunnitelma, joka selkeyttää alkuvaihetta ja sujuvoittaa prosessia. Kotoutumissuunnitelmat ovat tutkitusti parantaneet maahanmuuttajien ansiotuloja ja vaikuttaneet myönteisesti myös heidän lastensa koulumenestykseen. Kotoutumissuunnitelma tekee prosessista selkeämmän sekä maahanmuuttajalle että viranomaiselle.

UUDESSA KOTOUTUMISLAISSA suomen kielen oppiminen nostettiin yhdeksi tärkeimmäksi suomalaisen yhteiskuntaan kiinnittäväksi tekijäksi. Tähän mennessä moni maahanmuuttaja on kokenut kielikoulutuksen riittämättömäksi.

Periaatteena tulee olla, ettei kenenkään tarvitse puhua täydellistä suomea tai ruotsia muuttaessaan maahan, mutta kielen oppimista tuetaan aktiivisesti tänne saapumisen jälkeen. Suomen tai ruotsin kielen osaaminen helpottaa palveluiden käyttöä, työnsaantia, opiskelumahdollisuuksia ja sopeutumista. Kielikoulutuksen resursseja on parannettava ja tietoisuutta kielikoulutuksesta lisättävä.

Yleisellä tasolla palveluiden resursointi on tärkeää, sillä mikäli prosessi takkuu jo alkuvaiheessa, vaikuttaa se myös pidemmän aikavälin kotoutumiseen. Myös turvapaikkahakemusprosesseja tulee nopeuttaa. Nykytilanne, jossa ihmisten maahanmuutto- ja kotoutumisprosessi ei voi alkaa päätöksen odottelun vuoksi, ei ole kestävä.

Viime kaudella tehdyt uudistukset ovat olleet oikeasuuntaisia, mutta jatkokehittämisellekin on tarvetta. Painopisteiden tulee olla koulutuksessa, työllistymisessä ja naisten kotouttamisessa.

Kotoutumista edistäviä palveluita tulee kohdentaa erityisesti työelämän ulkopuolella oleviin maahanmuuttajiin, kuten kotona lapsia hoitaviin vanhempiin. Naisten osallisuus ja työllistyminen tukee koko perheen kotoutumista. Lisäksi viranomaisten työhön tulee ottaa paremmin mukaan

Naisten osallisuus ja työllistyminen tukee koko perheen kotoutumista.

järjestöjen tekemä työ. Järjestöt tarjoavat matalan kynnyksen palveluita usealla eri kielellä, ja niillä on useasti kontakteja eri maahanmuuttajayhteisöihin Suomessa. Palveluiden moniammatillisuus ja yhteistyö on tärkeää, jotta maahanmuuttanut ei tipahda eri toimijoiden väliin. Maahanmuuttajille on myös kerrottava heidän oikeuksistaan, jotta voimme ennaltaehkäisevästi torjua työntekijöiden hyväksikäyttöä tai huijaamista.

KOTOUTTAMINEN EI OLE vain viranomaispaperien täyttämistä ja todistuksien toimittamista. Myös asenneilmapiirin on muututtava. EU-tutkimuksen mukaan erityisesti Afrikasta Suomeen muuttaneet ovat koke-

neet syrjintää muun muassa asunnon hankinnassa, työhaussa sekä arkielämässä. Suomeen saapuvat tulisi nähdä yhteiskuntamme rakentavana voimana, ei rasitteena. Ulkomaalaiset tulee ottaa paremmin osaksi yhteiskuntaa, kitkeä muukalaisvihamielisyyttä ja tarjota maahanmuuttajille kohtaamispaikkoja paikallisten kanssa.

Parhaiten torjumme alueellista segregaatiota lähikouluperiaatteella sekä hajautetulla asuntopolitiikalla. Kotona lapsia hoitavat naiset jäävät helposti palveluiden ulkopuolelle eivätkä kotoudu suomalaiseen yhteiskuntaan niin hyvin kuin voisivat. Vanhempien kotoutuminen vaikuttaa muun muassa heidän lastensa koulunkäyntiin ja vapaa-ajanviettoon.

KOTOUTUMISEEN TARVITAAN sekä yksilöä että yhteiskuntaa. Yksilön on otettava vastuu omasta kotoutumisestaan, mutta yhteiskuntaan sopeutuminen on vaikeaa, mikäli tippuu jatkuvasti pois tuen piiristä ja avun saaminen on vaikeaa. Meidän tulisi muistaa, että yhteiskunnan tukema hyvin tuettu kotoutusprosessi maksaa yleensä itsensä yhteiskunnalle takaisin. Suomeen tarvitaan ihmis- ja perhelähtöistä kotouttamispolitiikkaa. ●

Inhimillisessä pääomassa on pienen kansan voima

Väestön ikääntyminen haastaa julkisen talouden kestävyyttä. Osaavan työvoiman saatavuus on muodostumassa pullonkaulaksi tulevien vuosikymmenien talouskasvulle. Julkisten menojen kasvua on välttämätöntä hillitä, mutta samalla koulutukseen on panostettava Suomen kasvuedellytysten ja veropohjan vahvistamiseksi. Inhimillinen pääoma, etenkin korkeasti koulutettu työvoima, on avain tuottavuuden parantamiseen ja kestäväan talouskasvuun. Se on myös kansainvälisen kilpailukyyn perimmäinen tekijä Suomen kaltaiselle pienelle maalle.

Julkisen talouden kestävyys ja tarve menojen priorisointiin

SUOMEN JULKINEN TALOUS on ajautunut kriisistä kriisiin. Pandemia, Venäjän hyökkäyssota, energiakriisi ja voimakas hintojen nousu ovat jo pidempään jatkuneen hitaan talouskasvun ohella muuttaneet talouden toimintaympäristöä rajusti.

Julkisen talouden tilanne on kuitenkin heikentynyt ja Suomi velkaantunut jo pitkään ennen pandemiaa. Suomen julkinen velkasuhde on kasvanut lähes yhtäjaksoisesti jo 15 vuoden ajan. Ruotsin ja Tanskan julkinen velkasuhde on py-

**OLLI
REHN**
Kirjoittaja on Suomen
Pankin pääjohtaja.

KUVA: SUOMEN PANKKI / LEENA LOUHIWAARA

synyt noin 40 prosentin tuntumassa. Suomessa se on kaksinkertaistunut vuoden 2009 jälkeen.

Finanssikriisin jälkeen tapahtunut tuotantorakenteen muutos ja suurten ikäluokkien eläköityminen ovat luoneet julkisten tulojen ja menojen välille kuilun, joka uhkaa kasvaa jo lähitulevaisuudessa ilman uusia toimia sen sulkemiseksi. Valtion- ja paikallishallinnon alijäämät ovat kroonistuneet ja työeläkelaitostenkin ylijäämä sulanut eläkemenojen kasvun myötä. Suomessa julkiset tulot (pl. työeläkelaitokset) suhteessa bruttokansantuotteeseen ovat vuoden 2009 pudotuksen jälkeen olleet keskimäärin 40 prosentin ympärillä, kun taas menojen suhde BKT:hen on ollut keskimäärin lähes 44 prosenttia.

Julkisen talouden tulopohja petti sähkö- ja elektroniikkateollisuuden tuotannon ja verotulojen romahduksen myötä, eikä menoja olla saatu sen koommin sovitettua heikentyneeseen tulopohjaan. Epätasapaino on rakenteellista, eli julkisen talouden tasapainoa ei olla saavutettu normaalisakaan suhdannetilanteessa vuoden 2008 jälkeen.

HALLITUSTEN PÄÄMÄÄRÄNÄ on ollut kuroa kuilua umpeen vauhdittamalla talouskasvua. Tätä on pyritty tekemään erityisesti rakenteellisilla toimilla, kuten työllisyyttä vahvistamalla, mutta osin myös maltillisilla menoleikkauksilla. Strategia ei näytä täysin onnistuneen. Julkinen velka on kasvanut voimakkaasti huolimatta siitä, että työllisyysaste on samalla noussut korkeammalle kuin kertaakaan 1990-luvun laman jälkeen.

Tulevalta hallitukselta on peräänkuulutettu pikaisia suunnitelmia julkisen talouden sopeuttamiseksi. Tämä edellyttää sekä menojen että tulojen uudelleen arviointia. Kun ikäsidonnaiset terveydenhoidon ja pitkäaikaishoivan menot kasvavat vuosi vuodelta, julkisten kokonaismenojen kasvua voidaan hillitä vain priorisoimalla ja kohdistamalla menoja uudelleen. Toisin sanoen menosäästöjen kautta vapautuvat resurssit on todennäköisesti kohdennettava suurelta osin terveydenhoitoon ja hoivaan.

Keskeisten julkisten palveluiden turvaaminen edellyt-

tää tarpeiden ja tavoitteiden asettamista tärkeysjärjestykseen sekä kattavaa tietopohjaa niitä koskevien päätösten tueksi. Määrätietoinen sitoutuminen menokehykseen on ensisijaista.

Pelkillä leikkauksilla ja veronkorotuksilla tilanne ei parane kestäväällä tavalla, vaan lisäksi pitää panostaa myös pitkän aikavälin kasvun edellytysten vahvistamiseen. Suomen tuottavuuskasvu on 2010-luvulla ollut muita Pohjoismaita heikompaa, ja työikäisen väestön supistuminen jatkuu tulevina vuosikymmeninä.

Koulutus, inhimillinen pääoma ja pitkän aikavälin talouskasvu

KOULUTUKSELLA ON erityinen merkitys pitkän aikavälin talouskasvulle. Suomen Pankin skenaarioiden perusteella väestön ikääntyminen ja koulutusasteen nousun pysähtyminen rajoittavat niin sanotun inhimillisen pääoman kasvua, eli osaavan työvoiman saantia, ja heikentävät talouden kasvumahdollisuuksia.

Koulutusta on tässä analyysissä käsitelty investointina, joka kerryttää kansantalouden inhimillistä pääomaa samalla tavalla kuin investoinnit kerryttävät kiinteää pääomaa. Aiemmassa tut-

kimuksessa on havaittu tällä tavalla muodostetun inhimillisen pääoman olleen keskeistä Suomen pitkän kaaren taloudelliselle nousulle.

Suomen talouden kehitys on historiallisesti pitkälti perustunut koulutuksen laajenemiseen ja sivistyksen lisääntymiseen, eikä Suomi voi jatkossakaan rakentaa kasvustrategiaansa muun kuin koulutuksen, osaamisen ja mahdollisimman korkean jalostusasteen tuotannon varaan. Pieni ja ikääntyvä maa

Pieni ja ikääntyvä maa
ei voi globaaleilla
markkinoilla toimia
muiden alihankkijana ja
kilpailulla työn hinnalla.

ei voi globaaleilla markkinoilla toimia muiden alihankkijana ja kilpailla työn hinnalla.

Suomen tulevan pitkän ajan talouskasvun kannalta hankalaa on se, että yhtäältä työikäinen väestö on alkanut pienentyä 2010-luvulla ja toisaalta nuorten ja lasten koulutustavat ikäluokat pienenevät jatkuvasti. Koska koulutettavia on vähemmän, talouden käytettävissä oleva inhimillinen pääoma uhkaa supistua.

Lisäksi on erittäin huolestuttavaa, että nuorten ikäluokkien koulutustason nousu on pysähtynyt, ja 1970-luvun lopulla syntyneet ikäluokat ovat toistaiseksi jäämässä korkeimmin koulutetuksi sukupolveksi. Suomi on jäänyt hälyttävästi jälkeen monista OECD-maista nuorten koulutustason vahvistamisesta. OECD-maissa korkea-asteen suorittaneiden nuorten osuus on suurimmillaan lähes 70 prosenttia. Suomessa vuonna 2021 vastaava luku oli alle 40 prosenttia. Koulutuspoliittisen selonteon tavoite siitä, että 50 prosenttia nuorista aikuisista suorittaa korkeakoulututkinnon vuonna 2030, on täysin oikea.

Lisähaasteen muodostaa sosiaali- ja terveysalan voimakkaasti kasvava työvoimatarve. Julkisen terveydenhuollon ja pitkäaikaishoidon kasvava kysyntä lisää työvoiman kysyntää julkisessa taloudessa ja vähentää työpanosta korkean tuottavuuden tuotannossa yksityisellä sektorilla. Suomessa julkisella sektorilla työskentelee toistaiseksi muita Pohjoismaita pienempi osuus työllisistä, mutta demografia voi muuttaa tilannetta. Työikäisen väestön vähenemisen myötä kilpailu osaavasta työvoimasta yksityisten alojen ja julkisen sektorin välillä voimistuu.

Talouden kasvuteorioissa on korostettu inhimillisen pääoman roolia paitsi suoraan tuotantopanoksena myös uuden teknologian käyttöönoton mahdollistajana, joten koulutus vaikuttaa tuottavuuteen laajemmin kuin vain parantamalla työvoiman osaamista. Kaikki kiinteän pääoman investointeihin johtavat innovaatiot, tutkimus ja kehittäminen on ihmisten kehittämää, joten niitä ei synny ilman osaavaa työvoimaa.

Talouskasvun kannalta korkeakoulut ovat avainasemassa, koska ne tuottavat paitsi inhimillistä pääomaa, myös tutkimusta ja innovaatioita.

AMMATTITAITOISEN TYÖVOIMAN puutteen vuoksi investoiminen Suomeen ei pitkällä aikavälillä välttämättä näytä erityisen houkuttelevalta kotimaisten tai ulkomaisten yritysten näkökulmasta. Tämä tarkoittaa sitä, ettei hiipuvaa inhimillistä pääomaa voida kovin laajamittaisesti korvata kiinteän

pääoman kasvattamisella talouskasvun tukemiseksi, vaan osaavan työvoiman vähetessä myös investoinnit tuotannolliseen pääomaan, tutkimukseen ja kehitykseen ovat vaarassa vähentyä.

Inhimillisen pääoman kehitykseen voidaan vaikuttaa muun muassa panostamalla nuorten koulutukseen. Lisäksi on syytä kiinnittää huomiota koulutautumisen, työvoimaan osallistumisen ja työllistymisen kannustimiin sekä syntyvytyteen. Suuretkaan panostukset koulu-

tukseen eivät kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, että käynnissä oleva demografinen muutos on dramaattisen voimakas. Siksi inhimillisen pääoman kasvattamiseen tähtäävissä tomissa tulee kurottaa myös Suomen ulkopuolelle. Koulutetun työperäisen maahanmuuton lisääminen kasvattaisi inhimillistä pääomaa kotoperäisiä politiikkatoimia nopeammin.

Aiemmillä vuosikymmenillä tehdyillä päätöksillä saavutettu koulutustason nousu on näinä vuosina tulossa päätökseen. Eläkkeelle jäävät ikäluokat ovat lähes yhtä koulutettuja kuin työmarkkinoille tulevat. Suomalaisten nuorten koulutustason jo muutaman vuosikymmenen jatkunut lasku

alkaa pian näkyä koko työikäisen väestön koulutustasossa, joka tulee sekkin laskemaan alle OECD-maiden keskitason.

Koulutus rakenne ja työmarkkinat

SUOMALAISESSA KOULUTUSPOLITIIKASSA on 1990-luvulta lähtien painotettu varsin vahvasti toisen asteen ammatillista koulutusta samalla, kun työn kysyntä on siirtynyt yhä korkeampaa koulutusta edellyttäviin tehtäviin. Niin ammatillisen koulutuksen määrä kuin sen osuus opiskelijoista ja rahoituksesta ovat kasvaneet voimakkaasti viime vuosikymmeninä, mutta se ei ole näkynyt perusasteen varaan jäävien osuuden laskuna. Laajeneminen on sen sijaan tapahtunut erityisesti vähintään toisen asteen tutkinnon jo suorittaneiden aikuisten keskuudessa.

Koulutus rakenteen muutos ei ole kovin hyvin vastannut työmarkkinoiden tarvetta. Työvoimapula painottuu Suomessa vahvasti korkeakoulutusta edellyttäviin ammatteihin

sekä OECD:n arvion mukaan että yritysten raportoimien rekrytointivaikkeuksien perusteella.

Yrityksineistoihin perustuva tutkimus kertoo, että työn tuottavuus kehittyy yrityksissä korkean koulutus- ja osaamistason työvoiman tekemien innovaatioiden

avulla. Yritysten T&K-toimintaa voidaan siis kiihdyttää panostamalla korkeakouluihin. Työn tuottavuuskasvun hidastumisen taustalla on Suomessa myös julkisen ja yksityisen tutkimus- ja kehitysrahoituksen pitkään kestänyt lasku.

PARLAMENTAARINEN YHTEISYMMÄRRYS T&K-rahoituksen kasvattamisesta neljään prosenttiin suhteessa bkt:hen vuoteen 2030 mennessä voi oikein kohdennettuna osaltaan vahvistaa tuottavuutta ja talouskasvua, mutta ei ilman korkeasti koulutettua työvoimaa. Talouskasvun kannalta korkeakoulut ovat avainasemassa, koska ne tuottavat paitsi inhimillistä

pääomaa, myös tutkimusta ja innovaatioita.

Sen lisäksi, että koulutus- ja osaamistason nostaminen vahvistaa julkista taloutta vauhdittamalla tuottavuutta, koulutuksella on myös tiivis yhteys työmarkkinoiden toimivuuteen ja tuloksiin. Korkeakoulutus on suojannut hyvin työttömyydeltä kaikissa Suomen talouden suurissa kriiseissä.

Koulutusasteittaiset erot työllisyys- ja työttömyysasteissa ovat erittäin suuria ja jopa kasvaneet. Erityisesti pelkän peruskoulutuksen varassa on vaikeaa pärjätä nykyaikaisilla työmarkkinoilla. Työurien pidentäminen on välttämätöntä julkisen talouden vahvistamiseksi. Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneen henkilön työuran keskimääräinen pituus on yli 10 vuotta pidempi kuin peruskoulun varaan jääneellä, joten koulutus vahvistaa julkista taloutta myös työllisyysasteen nousun kautta.

Kuinka nostaa koulutustasoa ja tukea kestäväää taloudenpitoa?

KOULUTUKSEEN ON PANOSTETTAVA Suomen talouden kasvuedellytysten ja veropohjan vahvistamiseksi, mutta näillä panostuksilla on tietenkin hintansa. Koulutuksella on edellä kuvattujen kanavien kautta myönteinen vaikutus bkt:n kehitykseen, mutta tarkempia arvioita eri toimenpiteiden vaikuttavuudesta on hyvin vaikeaa antaa. Epäselvää on myös, missä määrin panostukset koulutukseen maksavat itsensä takaisin pitkällä aikavälillä, kun ne auttavat lisäämään osaavaa työvoimaa ja vahvistamaan talouskasvua.

Suuri haaste on toimenpiteiden vaikutusten arvioinnin aikajänne. Koulutuspoliittiset toimenpiteet vaikuttavat koulutusasteeseen, inhimilliseen pääomaan ja talouskasvuun pitkällä viiveellä. Peruskoulun aloittamisesta maisteriksi valmistumiseen koulutusura vai-

Koulutuspanostusten kasvuvaikutukset ja vaikutukset julkiseen talouteen riippuvat olennaisesti siitä, mihin koulutuseurot käytetään.

kuttaa työmarkkinoihin ja talouskasvuun vasta noin 20 vuoden viiveellä ja siitä eteenpäin siihen asti, kunnes jää eläkkeelle esimerkiksi 65-vuotiaana.

Nykyinen talouden tasapainottamistavoite ja sen aikataulu, esimerkiksi kaksi vaalikautta, ei saisi liikaa vaikuttaa potentiaalisten toimenpiteiden valikoimaan erilaisten aikajänteiden takia. Osa rakenteellisista toimenpiteistä, kuten koulutustason nostoon tähtäävät toimet ja innovaatioiden lisääminen T&K-rahoitusta kasvattamalla, vaikuttavat vasta pidemmällä aikavälillä, mutta ovat silti välttämättömiä. Koulutuspanostusten kustannukset toteutuvat välittömästi, mutta hyödyt realisoituvat vasta pitkän ajan päästä. Panostusten tärkeyttä alleviivaa osaavan työvoiman saatavuuden välillinen vaikutus siihen, minkä verran talouteen syntyy innovaatioita, tutkimusta ja tuotekehitystä.

KOULUTUSPANOSTUSTEN KASVUVAIKUTUKSET ja vaikutukset julkiseen talouteen riippuvat olennaisesti siitä, mihin koulutuseurot käytetään. Vaikka jotkut julkisen talouden tehtävät, kuten terveydenhuolto, turvallisuus ja koulutus, halutaan suojata leikkauksilta, myös näiden yhteiskunnan alojen si-

Ilman työperäistä maahanmuuttoa näyttää olevan mahdotonta estää inhimillisen pääoman supistumista 2040-luvulta alkaen.

sällä on kyettävä arvioimaan eri toimien vaikuttavuutta ja kohdentamaan resursseja uudelleen. Oppimistulosten heikentyminen ja koulutusrakenteen muuttuminen työmarkkinoiden tarpeiden näkökulmasta väärään suuntaan ovat osoitus siitä, että koulutuspolitiikassakin on parantamisen varaa.

Politiikkatoimien paremmuuden kattavaan arviointiin tarvittaisiin jatkossa, ei pelkästään koulutuksen alueella, lisää tutkimusta toimien vaikuttavuudesta. Esimerkiksi menoleikkausten priorisoinnissa päätöksentekijöiden kannalta hyödyllistä olisi tutkimukseen ja vaikutusarvioihin perustuva keskustelu siitä, saavutetaanko nykyisillä toimilla niille asetetut tavoitteet.

Valtiovarainministeriön julkaisemat meno- ja verokartoitukset ovat erittäin hyödyllisiä taustaja pohdintaan julkisen talouden tasapainottamisesta, mutta eivät itsessään auta tekemään priorisointia. Menokartoituksissa olisikin jatkossa syytä arvioida perusteellisemmin eri hallinnonalojen menojen vaikuttavuutta ja kustannustehokkuutta.

Työ- ja opiskeluperäinen maahanmuutto

VAIKKA SUOMALAISTEN nuorten koulutustason kunnianhimoisella nostolla on suuri vaikutus siihen, miten Suomessa on tulevana vuosikymmeninä osaavaa työvoimaa saatavilla, ilman työperäistä maahanmuuttoa näyttää olevan mahdotonta estää inhimillisen pääoman supistumista 2040-luvulta alkaen. Tämä heijastaa Suomen demografisen muutoksen voimakkuutta.

Sekä työ- että opiskeluperäisen maahanmuuton osalta keskeinen kysymys on, miten hyvin maahanmuuttajat työllistyvät suomalaisille työmarkkinoille. Vain työllistymisen myötä inhimillinen pääoma saadaan tuottavaan käyttöön.

Viime vuosikymmeninä Suomeen suuntautuvan maahanmuuton rakenne on selvästi muuttunut työperäisen maahanmuuton suuntaan, mikä näkyy myös maahanmuuttajien työllisyysasteen nousuna. Maahanmuutto korjaa Suo-

men väestörakennetta ja hidastaa työikäisen väestön supistumista.

Koulutuspoliittisessa selonteossa on otettu tavoitteeksi ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden määrän kasvattaminen ja työllistymisen varmistaminen. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi tarvitsemme toimintatapojen uudistamista opiskeluperäisen maahanmuuton eri vaiheissa. Lisäksi on varmistettava, ettei ulkomaalaisten opiskelijoiden määrän kasvattaminen syrjäytä kotimaisia hakijoita, joten mahdollinen lisäys olisi toteutettava aloituspaikkoja vastavasti kasvattaen.

Julkisen sektorin täytyy varmistaa sujuva maahantulo ja Suomeen jääminen opintojen jälkeen. Maahanmuuttoviraston tulee päästä 30 päivän käsittelyaikaan myös ruuhka-huipuissa. Lähetystöihin ja maahanmuuttovirastoon tulee resursoida riittävästi henkilöstöä samalla kuin oleskelulupaprosessia sujuvoitetaan. Myös lainsäädännön tulee tukea tutkinnon suorittaneiden pysyvää jäämistä Suomeen.

Inhimillinen pääoma on avainkysymys ikääntyvässä Suomessa

INHIMILLINEN PÄÄOMA eli osaavan työvoiman saatavuus on ikääntyvässä Suomessa avainkysymys, joka asettaa uusia vaatimuksia niin työmarkkinoiden toiminnalle, koulutusjärjestelmälle kuin työperäiselle maahanmuutolle. Osallistumisasteen nousun ja erityisesti työperäisen maahanmuuton ansiosta työvoima ei ole vielä alkanut supistua. Jos nykyiset väestö- ja koulutustrendit jatkuvat, inhimillisen pääoman supistuminen on edessä 2040-luvulta alkaen. On tunnus-tettava, ettei kehityksen suunta muutu ilman määrätietoisia toimenpiteitä.

KOULUTUKSELLA ja osaavan työvoiman saatavuudella on suuri merkitys pitkän aikavälin talouskasvulle ja julkisen talouden kantokyvyille. Osaava työvoima on myös kansainvälisen kilpailukyvyyn tärkein tekijä Suomen kaltaiselle pienelle maalle maailmankaupan vaikeutuneessa toimintaympäristössä.

Tällä hetkellä korkeakoulutettujen nuorten osuus on Suomessa kansainvälisesti keskinkertaisella tasolla ja työvoimapula kohdistuu voittopuolisesti korkeasti koulutettuun työ-

voimaan. Tavoitteesta nostaa nuorten koulutustasoa on siis pidettävä kiinni ja tähdättävä takaisin OECD-maiden kärkikastiin korkea-asteen suorittaneiden nuorten osuudessa. Korkeasti koulutetulla työvoimalla on erityinen merkitys teknologisen kehityksen edistäjänä, tutkimus- ja kehittämistyön tekijänä sekä innovaatioiden lähteenä.

SUOMEN OMA pitkän kaaren taloushistoria osoittaa, että osaamiseen, innovaatioihin ja investointeihin perustuvan kasvustrategian varassa myös pieni syrjässä sijaitseva talous voi pärjätä kansainvälisessä kilpailussa erikoistumalla korkean jalostusasteen tuotantoon.

Korkeasti koulutettuun työvoimaan panostaminen ei tietenkään poissulje ammatillisen koulutuksen kehittämistä. Päinvastoin tulisi varmistaa, että ammatillinen koulutus kohdentuu nuorille, joilla ei vielä ole peruskoulun jälkeistä tutkintoa. Pelkän peruskoulun varaan jäävien nuorten osuutta tulisikin pyrkiä aktiivisesti pienentämään. Tähän suuntaan vaikuttaa jo toteutettu oppivelvollisuusikäen pidentäminen.

Oikeansuuntaisia askeleita on otettu nuorten koulutustason vahvistamiseksi, mutta työtä pitää jatkaa pitkäjänteisesti. Kyse ei ole pelkästään aloituspaikkojen lisäämisestä. Kyse on myös läpäisyasteen parantamisesta ja avoimen korkeakoulutuksen väylän kehittamisestä.

Julkisten menojen kasvua on ikääntyvässä Suomessa välttämätöntä hillitä, mutta samalla koulutukseen on panostettava Suomen talouden kasvuedellytysten ja veropohjan vahvistamiseksi. Inhimillisen pääoman kasvattamiseksi on huolehdittava siitä, että koulutusinvestoinnit tehdään tehokkaasti ja että ne suunnataan oikeisiin kohteisiin ja tarpeisiin. ●

Koulutus globaalin kehityksen ajurina – EU:n rooli muutoksen mahdollistajana

Ursula von der Leyenin johtama Euroopan komissio aloitti työnsä joulukuussa 2019. Maailma oli tuolloin kovin toisen näköinen kuin tänään. Komission puheenjohtajan alkuperäisessä politiikkaohjelmassa ei luonnollisesti kyetty ennakoimaan kahta järjestyttävää ulkoista shokkia: koronaviruspandemiaa ja Venäjän hyökkäyssotaa Ukrainassa.

Von der Leyenin komission työohjelma tähtäsi ensimmäisestä päivästä lähtien vihreän ja digitaalisen kaksoisiirtymän edistämiseen ja EU:n geopoliittisen toimijuuden vahvistamiseen. Halusimme, että EU johtaisi globaalia muutosta ja edelläkävijänä myös itse hyötyisi siitä. Pandemian ja sodan myötä tästä agendasta on tullut entistäkin tärkeämpi ja ajankohtaisempi.

EU ON ARVOYHTEISÖ. Emme halua olla minkälaisen tahansa muutoksen edelläkävijöitä, vaan kehityksen suunnan on vastattava arvojamme.

Ankkuroimme politiikkatavoitteemme kansainvälisen yhteisön yhdessä sopimaan YK:n Agenda 2030:een eli kestävä kehityksen tavoitteisiin, joita on yhteensä 17. Kestävän kehityksen tavoitteet ovat myös EU:n ulkosuhdetoiminnan ja kansainvälisten kumppanuuksien ohjenuora ja tiekartta. Työsarkaa riittää, sillä vuosikymmenen loppu hämöttää jo.

Kestävän kehityksen tavoite neljä on nimeltään ”hyvä koulutus”. Kestävä kehitys on kokonaisuus, joten tavoitteita

JUTTA URPILAINEN
Kirjoittaja on EU:n kansainvälisistä kumppanuuksista vastaava komissaari.

KUVA: JUUKKA-PEKKA FLANDER

ei ole tarpeen arvottaa. Ajattelen kuitenkin perustuen koulutustaustaani, uraani päätöksentekijänä ja viimeisimpänä komissaarin tehtävääni, jossa saan olla globaalin kehityksen näköalapaikalla, että tavoite numero neljä osaltaan mahdollistaa muiden tavoitteiden saavuttamisen.

KRIISIT OVAT HIDASTANEET edistystä kohti kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamista – myös koulutustavoitetta. Koronaviruspandemian monitahoiset vaikutukset on pantu merkillä Suomessakin. Kun lapset ja nuoret pakon edessä joutuivat siirtymään etäkouluun, sosiaalisten kontaktien ja lähiopetuksen tarjoaman tuen puuttuminen kävi nopeasti raskaaksi monelle oppijalle, vaikka opettajakunta kuinka venyi ja teki upeaa työtä vaikeissa olosuhteissa.

Kumppanimaiden tilanne oli vielä monin kerroin vaikeampi. Koulujen sulkeutuminen tarkoitti opetuksen loppumista, sillä etäkoulun vaatimaa infrastruktuuria ei ollut olemassa. Mitä pideämmäksi koulusulut venyivät, sitä suuremmaksi kasvoi niiden oppijoiden määrä, jotka eivät koskaan palaa luokkahuoneisiin.

Koronapandemia ei ole ainut kriisi, joka koettelee globaalia etelää. YK:n pääsihteeri António Guterres on puhunut täydellisestä myrskystä: kumppanimaat ponnistelevat pandemian jälkihoidon, sodan ja ilmastomuutoksen kärjistämän ruokakriisin, inflaation, suuren velkataakan sekä paikallisten konfliktien ja epävakauden riskipaineissa.

Koulutus on väline uuden kestävän kasvun synnyttämiseen. Mutta juuri nyt, kun uutta kestävää kasvua kiipeimmin tarvittaisiin, kumppanimaiden edellytykset panostaa koulutukseen ovat kriisien vuoksi erityisen heikot. Haluan tässä kirjoituksessa kertoa, miten EU voi tukea kumppaneitaan kestävän kehityksen tavoite numero neljän saavuttamisessa.

Koulutus on väline uuden kestävän kasvun synnyttämiseen.

Koulutus ja nuoret komissaariryön ytimessä

TYÖSKENTELEN EU:N kansainvälisten kumppanuuksien komissaarina vastaten EU:n yhteistyöstä 126 kumppanimaan kanssa. Edeltäjäni olivat kehityskomissaareja, mutta von der Leyenin komissiossa vastuualueen profilia on tietoisesti muutettu. Haluamme edetä auttaja-avunsaaja-asetelmasta kohti tasavertaisia kumppanuuksia. Lisäksi tunnistamme, että kokonaisvaltaista kestävää kehitystä – kestävän kehityksen tavoitteita – ei saavuteta pelkästään julkisin resurssein ja kehitysyhteistyön välineillä.

Päätin heti kauteni alussa, että oman työni painopisteitä tulevat olemaan nuoret ja koulutus. Miksi juuri nämä, joku voisi kysyä. Vastaus siintää tulevaisuudessa.

EUROOPAN OSUUS maailman väestöstä on enää alle 10 prosenttia. Osuus pienenee edelleen tulevina vuosikymmeninä ja Eurooppa harmaantuu. Samaan aikaan erityisesti sisarmantereemme Afrikan väestö kasvaa voimakkaasti ja väestöpyramidi näyttää täysin päinvastaiselta kuin omamme.

Afrikassa asuu 1,3 miljardia ihmistä, ja määrän odotetaan tuplaantuvan vuoteen 2050 mennessä. Monessa Afrikan maassa nuoret muodostavat jo nyt väestön enemmistön. Esimerkiksi Kongon demokraattisessa tasavallassa, joka on yksi Afrikan suurimmista ja samalla köyhimmistä valtioista, peräti 70 prosenttia ihmisistä on 15–35-vuotiaita. Tällainen väestönrakenne voi olla joko suuri haaste ja potentiaalinen ongelma tai valtava voimavara, jos poliittiset päätökset ja yhteiskunnan rakenteet tukevat nuorten inhimillisen potentiaalin valjastamista.

Globaalissa etelässä yhteiskuntien suotuisa kehitys edellyttää kestävää talouskasvua, instituutioiden vahvistumista, yksityisen sektorin kehittymistä ja elinkeinorakenteen monipuolistumista. Avain kaikkiin näihin on osaava työvoima.

YKSILÖN NÄKÖKULMASTA tarvitaan toivoa. Ilman rohkaisevaa näkymää tulevasta turhautuminen kasvaa ja sosiaaliseen koheesioon tulee säröjä. Ihmiset myös lähtevät herkemmin etsimään onneaan kotimaansa ulkopuolelta ja

syntyy aivovuotoa.

Koulutus on kaiken keskiössä. Se uudistaa yhteiskuntaa, voimaannuttaa yksilöitä ja vahvistaa talouden perustaa. Se on tulevaisuusinvestointi, joka maksaa itsensä monin kerroin takaisin. Nelson Mandela oli oikeassa kuvatessaan

koulutuksen perustavanlaatuisia muutosvoimaa: ”Education is the most powerful weapon which you can use to change the world.”

Afrikassa lukutaitoisia on 65 prosenttia manteeen asukkaista. Koko maailman luku on 86 prosenttia.

Nuoren väestön manner on siis jo valmiiksi takamatkalla, ja heikot koulutusjärjestelmät ovat ylikuormittuneet maailman nopeimman väestönkasvun puristuksessa. Tätä haastetta EU haluaa olla ratkaisemassa, ja siksi päätin itse komissaarina nostaa koulutuksen rahoitusosuutta EU:n ulkosuhdetoiminnassa.

Koulutukseen panostetaan, kun se koetaan tärkeäksi. Tämä edellyttää, että nuorten rooli muutoksentehtävinä ja voimavarana tiedostetaan laajasti. Nuorten ääntä on vahvistettava, ja heitä on autettava pöytiin, jossa päätöksiä oikeasti tehdään. Olen nimittänyt itseleni nuorisosaatioiden neuvonantajan ja 25-henkisen Youth Sounding Board -asiantuntijaryhmän, joka suunnittelee ja arvioi EU:n kumppanuustyön nuorisovaikutuksia. Kaikki nuoria itsekin!

Kirjoitimme yhdessä EU:n ensimmäisen ulkosuhteita koskevan nuorisotoimintasuunnitelman, jonka pilarit ovat osallistaminen, voimaannuttaminen ja verkostoituminen. Koulutus on voimaannuttamis pilarin kivijalka.

Global Gateway – investointeja myös pehmeään infrastruktuuriin

KUMPPANIMAAMME HALUAVAT olla autonomisempia kriittisillä sektoreilla. Ne haluavat rakentaa omavaraisuuttaan luotettavien kumppanien kanssa molemminpuolisia hyötyjä etseen. EU jakaa nämä tavoitteet ja pyrkii itse samaan. Näistä lähtökohdista on rakennettu EU:n globaali infrastruktuuri-investointistrategia Global Gateway, jonka toimeenpanoa johtamani komission pääosasto luotsaa.

Global Gatewayn puitteissa EU, jäsenmaat, eurooppalaiset kehitysrahoituslaitokset ja yksityinen sektori ovat laittamassa liikkeelle jopa 300 miljardin euron investoinnit kestävän kehityksen tavoitteiden mukaiseen kovaan ja pehmeään infrastruktuuriin.

KOULUTUS ON keskeinen osa pehmeää infrastruktuuria ja yksi Global Gatewayn investointikohteista. Yhteistyötarjoajiemme pohjaa EU:n arvioihin, korkeisiin laatustandardeihin ja holistisuuteen: lähestymistapamme kattaa 360 astetta. Emme rakenna vain strategista fyysistä infrastruktuuria, kuten satamaa, väylää, kaapelia tai tuotantolaitosta, vaan kehitämme arvoketjua sen ympärillä.

Olemme esimerkiksi viime aikoina solmineet useiden kumppanimaiden kanssa aiesopimuksia yhteistyöstä liittyen vihreän siirtymän tarvitsemiin kriittisiin raaka-aineisiin. Tarkoitus ei ole louhia raaka-aineita ja rahdata ne Eurooppaan, vaan auttaa kumppanimaita jalostamaan kaivannaisia paikan päällä. Siksi tarvitaan satsauksia osaamiseen ja osaavaan työvoimaan.

Lisäksi liiketoiminta- ja sääntely-ympäristöä on muokattava siten, että se houkuttelee yksityisiä toimijoita. Siten paikalliset markkinat voivat kehittyä.

Investoimme komissiona koulutukseen kumppanimaisesta selvästi enemmän kuin aiemmin. Kun vuosien 2014–2021 ulkosuhderahoituksesta osoitettiin koulutuksen tukemiseen seitsemän prosenttia, asetin tavoitteeksi nostaa lukeman tällä kehyskaudella vähintään kymmeneen prosenttiin. Tällä hetkellä olemme lähellä 13:a prosenttia. Kyse on

Tiedän, miten suuri merkitys opettajien ammattitaidolla on oppimistulosten kannalta.

miljardiluokan lisäinvestoinneista.

Vaikuttavuuden tae on ohjelmien ja projektien tehokas toimeenpano, mitä tehostaa toimiminen yhdessä eurooppalaisena joukkueena EU-lipun alla. Pidän myös tärkeänä valita selkeät painopisteet, joiden kautta voimme arvioida ja mitata kehitystä ja saavutettuja tuloksia ajan kuluessa.

MEILLÄ ON KOULUTUKSEN tukemisessa kolme painopistettä. Ensimmäinen on laadukkaan koulutuksen saavutettavuus. Kaikki lähtee perusopetuksen vahvistamisesta. Erityisesti tytöt pitää saada nykyistä tehokkaammin koulutuksen piiriin.

Toinen painopisteemme on opettajankoulutus. Olen itse koulutukseltani opettaja. Tiedän, miten suuri merkitys opettajien ammattitaidolla on oppimistulosten kannalta. Kumppanimaiden demografinen muutos, jota aiemmin kuvasin, tarkoittaa suurta tarvetta uusille päteville opettajille.

Kolmas painotuksemme koskee ammatillista koulutusta. Elinkeinojen ja talouden rakenteiden muuttuessa myös työ muuttuu. Kokonaisia uusia toimialoja syntyy ja vanhoja hiipuu. Työvoiman osaamisen on kohdattava työmarkkinoiden uudet tarpeet. Siksi on tärkeää investoida työelämälähtöiseen ammatilliseen koulutukseen.

Kaikki laadukkaan peruskoulutuksen piiriin

VIERAILIN TAANNOIN Nepalissa, joka on tärkeä kumppanimaa sekä Suomelle että EU:lle. Mikä hienointa, maan vuonna 2015 hyväksytyssä perustuslaissa taataan jokaisella kansalaiselle pääsy maksuttomaan koulutukseen ensimmäisellä ja toisella asteella!

EU, Nepalissa edustettuna olevat jäsenmaat ja muut Nepalın kansainväliset kumppanit ovat tehneet jo kahden vuosikymmenen ajan yhteistyötä Nepalın viranomaisten kanssa koulutuksen saralla sen kansallisten ohjelmien puitteissa. Tällä määrätietoisella työllä on onnistuttu vähentämään koulutuksen eriarvoisuutta ja vahvistamaan hallin-

Luokkahuoneessa,
oppilaiden kanssa,
muutetaan maailmaa.

toa, rahoitusta sekä tuloksellisuutta. Vuosien 1998 ja 2018 välisenä aikana lukutaitoisten osuus yli 15-vuotiaista nepalilaisista nousi 21 prosentista 86 prosenttiin, mitä voi pitää upeana saavutuksena.

MYÖS HAASTEITA on tuki jäljellä. Erityisesti oppimistuloksissa ja koulutuksen tasa-arvossa on vielä isoja askeleita otettava. Nepal, kuten moni muukin kumppanimamme, kärsi rajusti koronapandemiasta. Koulujen sulut vaikuttivat suoraan koulutukseen pääsyyn ja osallistamiseen sekä välillisesti oppimistuloksiin. Nepalın hallituksen ja kehityskumppaneiden koulutusyhteistyön keskeinen elementti on koulutussektorin suunnitelma SESP (School Education Sector Plan). Suunnitelma kattaa vuodet 2021–2030.

EU:n 50 miljoonan euron tuki sen toimeenpanoon on sisällytetty vuoden 2022 maakohtaisen ohjelmamme "Quality Support for All" -projektiin. Sen suunnittelussa ovat Nepalın hallituksen lisäksi olleet mukana Unicef ja Suomi.

Projektissamme on kolme erityistä tavoitetta. Se vahvistaa taloudellisesti tai muuten haavoittuvassa asemassa olevien lasten kouluun pääsyä. Toiseksi projekti kehittää ensimmäisen ja toisen asteen koulutuksen laatua, jotta vähimmäistavoitteet oppimisessa saavutetaan. Kolmas painotus koskee paikallistason tehokkuuden kehittämistä hyvän hallinnon, paremman koordinaation sekä institutionaalisen kapasiteetin kautta. Tavoittelemme selkeitä parannuksia koulutuksen sisäänotossa sekä tutkinnon suorittamisessa, oppimistuloksien erojen tasaamisessa ja opetuksen laadussa. Nepalissa paikallishallinnoilla on keskushallinnon ohella mandaatti kehittää ja toimeenpanna omia koulutussuunnitelmiaan.

EU tukee Nepalia myös Global Partnership for Educationin (GPE) kautta. EU:n rahoitusosuus GPE:ssä on 21 prosenttia, ja yhdessä EU-jäsenmaiden kanssa muodostamme yli puolet GPE:n rahoituksesta.

Ammattitaitoinen opettaja on vaikuttavan opetuksen tae

ALKUVUODESTA 2023 julkistin Etelä-Afrikan Pretoriassa EU:n Saharan eteläpuolista Afrikkaa koskevan opettajankoulutusohjelman. Sanoin silloin juhlapuheessani, että opettajan työ on maailman paras työ. Joka kerta, kun itse olen saanut astua opettajana kouluuokkaan, olen tuntenut saman intohimon ja palon. Luokkahuoneessa, oppilaiden kanssa, muutetaan maailmaa. Siksi opettajankoulutus on toinen EU:n kansainvälisten koulutusinvestointien painopiste.

Sadan miljoonan euron opettajankoulutusohjelman tarkoitus on tukea Saharan eteläpuolisen Afrikan maiden koulutussektorin kapasiteetin vahvistamista antamalla opettajille välineitä tarjota lapsille ja nuorille laadukasta opetusta. Haluamme kouluttaa lisää ja entistä parempia opettajia. Afrika tarvitsee yli 15 miljoonaa

uutta opettajaa vuoteen 2030 mennessä.

Vahvistamme opettajankoulutuksen tasoa lisäämällä innovaatioiden, tasa-arvon sekä vihreän ja digitaalisen kaksoissiirtymän läsnäoloa koulutuksessa.

Tämä tarkoittaa esimerkiksi digitaalisen oppimateriaalin luomista ja sen käyttöä tukevien taitojen lisäämistä. Tarkoitus on myös

tukea vertaisoppimista kansallisten rajojen yli ja näin vauhdittaa dynaamista ammatillista verkostoitumista.

OHJELMA PYRKII lisäämään opettaja-ammatin houkuttelevuutta kumppanimaissamme. Kehitettävää on ammatin arvostuksessa, työolosuhteissa ja sukupuolten tasa-arvossa. Opettajan ammatin pitäisi houkutella parhaita kykyjä moninaisista taustoista. Rahoitamme myös koulutukseen ja opetukseen liittyvää tutkimusta, jota afrikkalaiset ja eurooppalaiset tutkimuslaitokset toteuttavat yhdessä.

Laaja ohjelma tuo yhteen osaamista ja resursseja komissiolta, mukana olevilta EU-jäsenmailta, kuten Suomelta, Afrikan unionilta (AU) ja Unescolta. Se nojaa vahvasti syyskuussa 2022 pidetyn YK:n Transforming Education -huippukouksen päätelmiin ja helmikuussa 2022 pidetyssä EU–AU-huippukokouksessa sovittuun uudistetun kumppanuuden koulutuspilariin.

Talouden perustuvanlaatuinen rakennemuutos on merkittävä ajuri opettajankoulutuksen uudistamiselle. Vähähiilinen, uuteen teknologiaan nojaava talous ja uudet teollisuudenalat edellyttävät työntekijöiltä aivan uudenlaisia taitoja, kykyä soveltaa ja ratkaista ongelmia. Esimerkiksi toinen merkittävä Global Gateway -lippulaivahankkeemme Afrikassa – alueellisen lääke- ja rokotetuotannon aloittaminen – vaatii toteutuakseen paitsi fasiliteetit ja vakaan sääntely-ympäristön myös osaavaa työvoimaa ja tutkimusosaamista.

Taitoja, joita työmarkkinoilla tarvitaan

ARVIOIDAAN, ETTÄ väestönkasvun vuoksi Afrikassa pitäisi synnyttää joka vuosi 18–20 miljoonaa uutta työpaikkaa. Työpaikkojen pitäisi olla sellaisia, joista saisi säällisen elannon ja jotka vahvistaisivat yhteiskuntaa. Tällä hetkellä lähes 90 prosenttia Afrikan väestöstä työskentelee epävirallisen talouden piirissä. Tämä selittää Afrikan maiden alhaisia verkertymää.

Muutokseen sopeutuminen on väistämättä edessä – mutta sopeutumisen lisäksi on tavoiteltavaa, että globaali etelä voisi myös hyötyä siitä.

EU edistää Afrikan maiden taloudellista elpymistä ja pidemmän aikavälin kasvumahdollisuuksia monella tapaa. Tuemme mantereen kattavan vapaakauppa-alueen rakentamista. Investoimme nuorten yrittäjyyteen. Autamme kumppaneitamme tarttumaan kaksoissiirtymän tarjoamiin mahdollisuuksiin.

Keskeinen työkalu on Afrikkaa koskeva 150 miljardin euron investointiohjelma, johon sisältyy myös lippulaiva-hanke "Opportunity-driven Skills and VET in Africa". Aloitte kattaa kaikkiaan yli 30 Saharan eteläpuolisen Afrikan maata, joissa olemme ohjelmoinnissamme identifioineet ammatillisen koulutuksen ja taitojen kehittämisen painopistealueeksi. Viisi jäsenmaata, Suomi mukaan lukien, ovat sitoutuneet hankkeeseen.

Näemme ammatillisen koulutuksen mahdollistajana, joka tukee muita politiikkatoimia kaikilla investointiohjelman sektoreilla. Ammatillinen koulutus on osa strategisempaa työllisyyspoliittista ajattelua, jossa läheinen yhteistyö yksityisen sektorin kanssa taklaa nuorisotyöttömyyttä ja auttaa yrityksiä erikoistumaan. Muut investointimme menestyvät paremmin, kun pystymme hyödyntämään paikallista inhimillistä pääomaa.

Esimerkiksi Mosambikissa tuemme taitojen ja osaamisen lisääntymistä liikenne- ja logistiikkasektorilla. Keniassa puolestaan kasvatamme elektroniikkajätteen käsittelyyn tarvittavaa kapasiteettia. Ammatillisen koulutuksen kehittämisen seuraava askel on saada maakohtaiset ohjelmamme palvelemaan entistä paremmin sektorikohtaisia tarpeita. Tämä ei tapahdu siilossa, vaan osana laajempia investointeja ja arvoketjujen kehittämistä.

Inhimillinen pääoma ratkaiseva murroksessa

ELÄMME SUURTEN MURROSTEN AIKAA, jossa toimintaympäristö on toden totta muutoksessa. Tiedämme kaikki, että vihreä siirtymä, uusi teknologia sekä digitaalisuus vaikuttavat kokonaisvaltaisesti arkeemme ja elämäntapaamme, mukaan lukien talousjärjestelmään, tuotantoon ja työmarkkinoihin.

Kumppanimaamme eivät ole sivussa tästä muutoksesta, mutta kohtaavat sen hyvin erilaisista lähtökohdista. Muu-

tokseen sopeutuminen on väistämättä edessä – mutta sopeutumisen lisäksi on tavoiteltavaa, että globaali etelä voisi myös hyötyä siitä. Tämä edellyttää innovaatioita ja inhimillistä pääomaa, jota ilman uudet ideat, järjestelmät ja tuotteet eivät voi syntyä.

Viime kädessä tämä kaikki perustuu osaamiseen ja koulutukseen. Kouluun ja koululuokkaan, jossa maailmaa aidosti muutetaan. ●

**Tehdään yhdessä
Suomesta maailman
paras paikka opettaa,
oppia ja tutkia.**

**Tutustu ratkaisuehdotuksiimme
osoitteessa oaj.fi
ja liity keskusteluun
somessa: [@oajry](https://twitter.com/oajry)**

OAJ haluaa toimia rohkeana ja aktiivisena keskustelunavaajana yhteiskunnallisissa muutoksissa. Tämä julkaisu tarjoaa laajan katsauksen tämän hetken suurin teemoihin aina ilmastonmuutoksesta kansantalouden kasvattamiseen ja työelämän murrokseen.

Katarina Murto
OAJ:n puheenjohtaja